

*ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ПОДАТКОВИЙ
ІНСТИТУТ»*

***АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ
ГУМАНІТАРИСТИКИ:
КОМУНІКАТИВНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ
АСПЕКТ***

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
14 травня 2025 року**

***Кам'янець-Подільський
2025***

УДК 719:80:378 (062.552)

A43

*Рекомендовано до друку вченою радою
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»
(протокол № 7 від 25 червня 2025 року)*

Рецензенти:

Марчук Л. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Попович М. Д. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри права, професійної та соціально-гуманітарної освіти Закладу вищої освіти «Подільський державний університет».

Редакційна колегія:

Алла ІВАНОВСЬКА, доктор юридичних наук, професор, в. о. ректора Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

Ірина ЯСІНЕЦЬКА, доктор економічних наук, професор, проректор з навчальної, науково-інноваційної та міжнародної діяльності Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

Оксана МАКСИМЕЦЬ, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

Лариса ГРОМИК, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

Інна НАЗАРЕНКО, кандидат філологічних наук, асистент кафедри української мови Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

Ольга БОРІДКО, асистент кафедри української мови Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

Ульяна ЧАЙКОВСЬКА, асистент кафедри української мови Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

A43

Актуальні питання сучасної гуманітаристики: комунікативно-культурологічний аспект : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14 травня 2025 року. Кам'янець-Подільський, 2025. 179 с.

Матеріали збірника висвітлюють окремі актуальні питання сучасної гуманітаристики, зокрема української філології. Значна частина доповідей присвячена виокремленню основних комунікативних стратегій сучасного фахівця, визначенню дієвих методичних стратегій навчання у вищій школі.

Для вчених-філологів, викладачів, здобувачів усіх рівнів вищої освіти.

© ЗВО «ПДУ», 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	7
I. УКРАЇНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ	
Бразговка К. Лексико-семантична диференціація термінів агрономії....	10
Горела К. Перифраза як прийом експресивізації мови ворожнечі в науково-популярному тексті.....	14
Грищенко О. Лінгводидактичний і лінгвокультурологічний потенціал фразеологізмів в освітньому процесі ЗЗСО.....	17
Гуска С. Функційно-синтаксичні параметри займенників.....	21
Демидюк О. Іншомовні слова у волинському медіадискурсі воєнного періоду.....	24
Злотко О. Соматизм «очі» у волинській поезії періоду російсько-української війни.....	28
Кіпень І. Казка Оскара Вайльда «Щасливий принц» у шкільній літературній освіті: вікові аспекти сприйняття.....	31
Костусяк Д. Повні нестягнені форми вираження атрибутивних відношень у західнополіському діалекті.....	35
Костусяк Н. Зоометафори в медійному дискурсі періоду великої війни.....	40
Моток А. Класифікація вставних конструкцій в аспекті їхнього семантичного навантаження та частиномовного походження.....	44
Назаренко І. Особливості вживання вставних речень (на матеріалі текстів філологічного спрямування).....	48
Пашкевич К. Наративні стратегії в популярній історіографії: мовні засоби залучення читача.....	54
Струс М. Трансформація лексичного запасу українців із початку російсько-української війни.....	57
Тимчук К. Позиційні зв'язки вставних синтаксем з основним повідомленням.....	61
Череповський В. «Розстріляне відродження»: історія і сучасність.....	63

II. СОЦІАЛЬНІ НАУКИ ТА ГУМАНІТАРИСТИКА В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Акулова Н. *Маленькі свідки великої війни: дитячі книги в медіатизованому світі*.....67

Попович М. , Попович К.-Д. *Лінгвістична картина світу в структурі світогляду*.....70

Шолк О. *Історичний наратив в українському інформаційному просторі: динаміка та особливості воєнного часу*.....74

III. КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Блажко В. *Культура мовлення юриста: від професійної термінології до судового етикету*.....78

Громик Л. *Мовні анормативи в текстах судових рішень*.....80

Жмурко І. *Ділова етика й культура спілкування фінансиста*.....85

Коваль В. *Неологізми та жаргонізми періоду пандемії та повномасштабного вторгнення*.....87

Оганесян В. *Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансової сфери*.....91

Продан Ю. *Формування культури професійного спілкування як необхідної складової комунікативної компетентності в системі підготовки майбутнього працівника мистецької галузі*.....94

Прокопова О. *Формування мовної компетентності як професійно важливої складової сучасного фахівця*.....98

Савчук В. *Особливості формування культури професійного мовлення в професійній діяльності фінансиста*.....102

Чайковська У. *Професійне мовлення як показник компетентності фахівця*.....105

Шкроблюк В., Борідко О. *Етичні норми і культура спілкування у професійній сфері*.....109

Шпак Б. *Морфологічні анормативи в академічних текстах*.....111

IV. СУЧАСНА ГУМАНІТАРИСТИКА ТА СФЕРА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Гандзюк О. М. <i>Мовно-комунікативні навички фармацевтів у контексті гуманітарних викликів сучасності: (міжкультурна компетентність, етична взаємодія та професійна відповідальність)</i>	115
Гнатенко С. О. <i>Мовчазний герой як архетип соціальної взаємодії</i>	119
Кукліновська Ю. <i>Графодеривація як маркетинговий хід в агрономічній сфері</i>	122
Кучер Д. <i>Ефективні комунікативні практики ведення дискусії</i>	126
Шлеїна Д. <i>Спілкування як процес: інтеграція різних аспектів взаємодії</i>	129
Шлеїна Л. <i>Гендерні стереотипи та їхній вплив на мовленнєву комунікацію</i>	132

V. КОМУНІКАТИВНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО

Богуцька М., Чайковська У. <i>Роль гуманітарних дисциплін у формуванні критичного мислення в інформаційну епоху</i>	137
Борідко О. <i>Роль української філології у формуванні національної ідентичності</i>	140
Зімонова О. <i>Формування мовної свідомості здобувачів вищої освіти як соціальне замовлення суспільства</i>	143
Крат Т. <i>Вивчення порівняльних конструкцій на нестандартних уроках</i>	147
Максимець О. <i>Особливості кооперативного навчання при вивченні української мови за професійним спрямуванням</i>	150
Межов О. <i>Формування загальних компетентностей здобувачів вищої освіти під час вивчення синтаксису української мови</i>	154
Назаренко І. <i>Упровадження цінностей академічної доброчесності у ЗВО через ігрові методи навчання</i>	159

Ситник П. <i>Методи викладання юридичних дисциплін у цифрову епоху: виклики та перспективи</i>	164
Скуратко Т., Сеньовська Н. <i>На сторожі духу нації: роль поетичного слова Ліни Костенко у формуванні національної свідомості дітей та молоді (на основі діяльності освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі»)</i>	166
Стадніченко О., Шульга О. <i>Методика викладання української мови як іноземної: традиції та інновації</i>	169
Шлєіна Л. <i>Роль комунікативних навичок у подоланні бар'єрів професійного спілкування</i>	174

ВСТУП

Пропонований збірник є результатом роботи II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання сучасної гуманітаристики: комунікативно-культурологічний аспект», яка відбулася в Закладі вищої освіти «Подільський державний університет» у травні 2025 року.

Мета конференції – висвітлити актуальні питання сучасної гуманітаристики, зокрема в царині української філології, та виокремити основні комунікативні стратегії сучасного фахівця, визначити дієві методичні стратегії у вищій школі. Це засвідчується різноплановістю проблематики доповідей, поданих на конференцію, що зумовлено напрямками роботи конференції:

1. Українська філологія в контексті сучасної гуманітаристики.
2. Соціальні науки та гуманітаристика в сучасному інформаційному просторі.
3. Культура професійного мовлення сучасного фахівця як ключова компетентність.
4. Сучасна гуманітаристика та сфера соціальних комунікацій.
5. Комунікативно-культурологічний аспект методики викладання гуманітарних дисциплін у ЗВО.

Матеріали наукового збірника дають змогу комплексно осмислити різні явища сучасного гуманітарного простору. Так, матеріали першого розділу виразно свідчать про багатоаспектність інтерпретації низки мовознавчих понять різних лінгвальних рівнів, про високий виражальний потенціал мовних одиниць лексико-семантичної, граматичної та синтаксичної площин. На окрему увагу заслуговують дослідження мовних процесів, зумовлених російською військовою агресією.

У другому розділі збірника представлені доповіді про роль соціальних і гуманітарних наук в умовах домінування мас-медійного впливу в житті суспільства, в організації та функціонуванні інформаційного дискурсу, оскільки уявлення про сучасний світ значною мірою формується засобами масової інформації. Сучасні стандарти різногалузевої журналістики, маніпулятивний

зображальний контент, створений за допомогою штучного інтелекту, пізнавальний медіаконтент для дітей у сучасному інфопросторі стали об'єктом вивчення багатьох досліджень.

У третьому розділі розглядаються питання етики та культури професійного мовлення сучасного фахівця. Учасники конференції презентували теоретичні та практичні підходи, які акцентують увагу на вагомості питання ефективної усної та писемної комунікації у професійній сфері, конструктивного монологічного й діалогічного мовлення в публічному спілкуванні.

Проблематика сучасної гуманітаристики та сфери соціальних комунікацій представлена в четвертому розділі в наукових розвідках різного дослідницького спрямування. Проте об'єднувальною є ідея про потужний вплив на реципієнта багатьох важливих чинників сьогодення: і проблема гендерних стереотипів, і специфічні семантико-стилістичні функції синтаксичних конструкцій, які стають дієвими засобами впливу на свідомість громадськості в умовах війни, й інтеграція різних аспектів взаємодії через призму ефективних комунікативних практик ведення дискусії.

Комунікативно-культурологічний аспект методики викладання гуманітарних дисциплін у ЗВО, про який ідеться в п'ятому розділі збірника, свідчить, що перед сучасним здобувачем освіти повсякчас постають нові виклики не тільки як до майбутнього фахівця, але і як до універсального комунікатора, спікера, компетентного не лише у своїй професійній ніші. Автори доповідей пропонують ефективні методи та прийоми викладання у ЗВО, досліджують роль гуманітарних дисциплін у формуванні критичного мислення в інформаційну епоху, значення української філології для усвідомлення молоддю національної ідентичності та важливі чинники комунікативних навичок у подоланні бар'єрів професійного спілкування. Особлива увага акцентується на виробленні в здобувачів практичних навичок усного та писемного мовлення, необхідних для успішного навчання та майбутньої професійної діяльності, вихованню мовної свідомості здобувачів вищої освіти

через формування загальних компетентностей у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Міждисциплінарне спрямування збірника, актуальність і новизна досліджень, їхня широка професійна спеціалізація підтверджують цінність і вагомість колективної праці. Учасниками конференції стали представники потужних закладів вищої освіти України: не тільки доктори та кандидати наук філологічних, економічних, юридичних та історичних галузей, але й нова генерація майбутніх науковців: здобувачі ступеня доктора філософії та здобувачі першого й другого освітнього рівнів різних спеціальностей.

Організатори конференції та автори доповідей сподіваються, що запропоновані у збірнику матеріали спонукатимуть академічну спільноту до подальших дискусій, досліджень і наукових пошуків.

I. УКРАЇНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

Бразговка Вікторія
здобувач ОС «бакалавр»
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»
Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Максимець О. М.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТЕРМІНІВ АГРОНОМІЇ

Українська агрономічна термінологія має давню історію формування, що пов'язана з розвитком землеробства як виду суспільної діяльності. Перші спроби організованої роботи щодо укладання термінологічних словників агрономічної сфери можна простежити з початку ХХ ст. Значне місце належить заходам студентських організацій: термінологічним комісіям «Гуртка Натуралістів» при Київському політехнічному інституті, термінологічній комісії при Товаристві імені Квітки-Основ'яненка в Харкові.

Практичний словник сільськогосподарської термінології був виданий Всеукраїнською академією наук та НДІ мовознавства у 1931 р. в Харкові під авторством агронома, колишнього секретаря редакції газети «Рада» Павла Олексійовича Сабалдира. У 1933 р. під його ж редакторством побачив світ «Словник сільсько-господарської термінології» (проект). Сільськогосподарський фаховий словник був складений на основі «Рукописного словника сільськогосподарської термінології» агронома В. Яблоновського з доповненням його іншими літературними джерелами та з уст народу [1, с. 238].

Із процесом розвитку української наукової мови сфера функціонування термінів агрономії почала розширюватися. Ми спостерігаємо окремі спроби збирання та опрацювання термінологічного матеріалу цієї галузі. Однак повний лексико-семантичний аналіз зазначених термінів відсутній. У процесі дослідження лексики агрономічної галузі в українській мові можна виокремити

декілька лексико-семантичних груп, до яких входять домінанти як загальнослов'янського, так і іншомовного походження.

1. Найменування сільськогосподарських культур, наприклад:

Жито – злакова рослина, зерна якої використовуються для виготовлення хліба [СУМ, т. II, с.533].

Кукурудза – рослина родини злакових, що має грубе високе стебло та їстівні зерна, зібрані в качан; маїс [СУМ, т. IV, с.388].

Пшениця – рослина родини злакових, із зерен якої виробляють біле борошно, крупу та інші продукти [СУМ, т.VIII, с.415].

Ярина – сходи або посіви ярих культур [СУМ, т. IX, с. 648].

Ячмінь – злакова рослина, зерна якої використовують для виготовлення круп, борошна, на корм худобі, а також як сировину для пивоварної промисловості [СУМ, т. XI, с. 661].

Лексеми цієї лексико-тематичної групи загальнослов'янського походження. Для них характерні, як безафіксий (напр.: *борошно, просо, ячмінь*), так і суфіксальний способи творення. Найбільш уживаними суфіксами є *-ин-* (*ярина*), *-иц-* (*пшениця*).

2. Найменування знарядь праці, виробничого інструменту та його деталей, наприклад:

Коса – сільськогосподарське знаряддя для косіння трави, збіжжя тощо, що має вигляд вузького зігнутого леза, прикріпленого до держака [СУМ, т. IV, с.304].

Плуг – сільськогосподарське знаряддя з широким металевим лемешем або диском для оранки [СУМ, т.VI, с.595].

Сапа – ручне сільськогосподарське знаряддя для підпушування ґрунту й знищення бур'яну, яке являє собою металеву лопатку, насаджену перпендикулярно на дерев'яний держак [СУМ, т.IX, с.55].

Секатор – садові ножиці для обрізання крони дерев і декоративних рослин, нарізання живців та інших робіт [СУМ, т.IX, с.112].

Серп – сільськогосподарське знаряддя для зрізання злаків, трави і т. ін. при корені, що має вигляд вигнутого дугою, дрібно зазубленого ножа з короткою ручкою [СУМ, т. IX, с.139].

Поряд із назвами давніх традиційних знарядь праці у другій половині XIX ст. у зв'язку із розвитком техніки з'являються нові найменування, що позначають спеціальні пристрої, механізми, які мали полегшити працю селян, зокрема *молотилка* (молотарка) [СУМ, т. IV, с. 790].

Для найменувань, які використовуються у цій лексико-семантичній групі характерний безафіксний спосіб творення, наприклад: *бич, цін, плуг, серп*. Суфіксальним способом за допомогою афіксів -ар-, -к-, утворена лексема *молотарка*, яка використовується на позначення машини, якою молотять. Більшість домінантів загальнослов'янського походження. Найменування *віз* запозичене з польської мови, але припускається також субстарне «праєвропейське» походження цього слова.

3. Найменування одиниць виміру, наприклад:

Пуд – міра ваги, що дорівнює 40-ка фунтам (близько 16,4 кг) [СУМ, т. VIII, с.384].

Скурта – великий стіг сіна, соломи або необмолочених снопів хліба, щільно укладених певним способом для зберігання просто неба [СУМ, т. IX, с.266].

4. Найменування на позначення ділянок землі, що певним чином обробляються, наприклад:

Грунт – земельний наділ [СУМ, т. II, с. 181].

Стерня – поле, на якому зібрані хлібні рослини й залишилися лише зрізані біля кореня їх стебла [СУМ, т. IX, с.691].

5. Найменування, що є назвами виробничих і технологічних процесів, наприклад:

Боронування – дія за значенням боронувати [СУМ, т. I, с.220].

Гіпсування – дія за знач. гіпсувати [СУМ, т. II, с.74].

Комбайнування – застосування комбайна в сільському господарстві та промисловості [СУМ, т. IV, с.242].

Культивація – обробіток ґрунту культиватором [СУМ, т. IV, с.394].

Оранка – пахання [Гр, т. III, с.62].

Обприскування – дія за значенням обприскувати [СУМ, т. XI, с.559].

Сидерація – заорювання в ґрунт зеленої маси бобових рослин для підвищення його родючості [СУМ, т. IX, с.158].

Зазначені лексеми творяться за допомогою суфіксів -нн(я), -к(а) та суфікса іншомовного походження -ації(а).

Отже, серед термінів агрономічної галузі можна виокремити такі лексико-семантичні групи, як найменування сільськогосподарських культур, знарядь праці, виробничого інструменту та його деталей, одиниць виміру. Проте у зв'язку з тим, що в центрі концепції досліджуваної галузі є процес виробництва на землі та забезпечення цього процесу, то в зазначеній тематичній класифікації термінів найбільшу групу становлять номінації процесів.

Література

1. Коломієць Н. В. Україномовні аграрні видання 1901–1917 рр. у фондах Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН. *Історія науки і біографістика*. 2023. № 2. С. 227-242.

Список умовних скорочень

Гр Словарь української мови : в 4 т. / Зібран. ред. журн. упорядкував, з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. Київ, 1907-1909.

СУМ Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970 –1980.

Горела Карина
здобувач ОС «магістр»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Приймачок О. І.

ПЕРИФРАЗА ЯК ПРИЙОМ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ТЕКСТІ

Мова ворожнечі (hate speech) – феномен, який досліджують фахівці з психології, конфліктології, мовознавства, соціальних комунікацій (масмедіа), юрислінгвістики, лінгвоекспертології тощо. Зміни, що сталися з нашим суспільством упродовж багатьох років російсько-української війни, закономірно вплинули на мовну картину світу українців, мотивувавши їх до максимальної конкретизації образу свого ворога, а це виявилось неможливим без застосування далекого від поняття політкоректності арсеналу традиційних і зовсім новочасних номінацій. Звісно, лєвова частка таких новотворів уперше з'являється в розмовному мовленні, соціальних мережах, у засобах масової комунікації. Тому особливо цінною, на наш погляд, у цьому контексті стала поява науково-популярного видання мовознавиці й літературної редакторки Ольги Дубчак «Перемагати українською. Про мову ненависті й любові», де авторка науково обґрунтовує не тільки своєчасність і доречність мови ворожнечі, але і її необхідність.

Метою цього дослідження є аналіз експресивних засобів ідентифікації ворога, створених із застосуванням стилістичного прийому перифрази, у вже зазначеному науково-популярному тексті О. Дубчак [1].

Тематиці визначальних рис та особливостей мови ворожнечі (ненависті) присвячено наукові розвідки О. Антіпової, Ю. Гуш, Т. Ісакової, Г. Колесник, Т. Сукаленко, Н. Паюк та ін. Учені практично одностайні в потрактуванні мови ворожнечі як складника інформаційної війни, у якій «боротьба ведеться за програмування мислення», а «мова перетворюється на засіб агресивного захисту» [2, с. 96]. Дослідження проводяться в основному на матеріалі різних медіа, із застосуванням неоднакових методик відбору матеріалу, і наразі важко знайти якийсь універсальний спосіб опису лінгвістичних маркерів мовної агресії.

Тому в своїй роботі спиратимемося на структурно-стилістичний принцип класифікації предмета дослідження: це багатокомпонентні (розчленовані) номінації ворога, утворені за принципом перифрази.

Перифраза – це «стилістичний прийом, коли кого-, що-небудь називають не прямо, а описово, за його найхарактернішими рисами, ознаками; описовий мовний зворот, ужитий замість звичайної назви кого-, чого-небудь» [4]. Майже всі перифрастичні найменування збірного ворога (окрім особи очільника держави-агресора: *плюгавий президент* [1, с. 32], *бункерний дід-психопат* [1, с. 118]) є індивідуально-авторськими. За семантичним принципом усі перифрази О. Дубчак можна умовно розділити на три групи.

До першої групи входять перифрази, засновані на дегуманізації ворога, позбавленні його будь-яких людських ознак: *біологічні організми, оскаженілі нелюди, рашкостанські щелепи, рашистські почвари, ця нечисть; явище, яке стрімко наближається до свого знищення*. Наприклад: «Про Тараса Шевченка не уточнюю, не бачу сенсу: в нього для означення **цих організмів** іншого слова, крім як *москалі*, в принципі не було» [1, с. 35]; «Цей вибір душевний і надзвичайно смертельний для **всіляких рашистських почвар**» [1, с. 77]; «Обізнаний – озброєний, тож запрошуємо вас у чарівний світ **рашкостанських щелеп**» [1, с. 52]; «На наукове дослідження ми не претендуємо (хай вони самі потім пишуть дослідження про самих себе, **якщо взагалі вмітимуть писати**), але суто із цікавості до **біологічних організмів** розглянемо» [1, с. 30].

Другу групу перифраз складають найменування, які заперечують будь-який етнічний статус ворога на тій підставі, що не може в наш час цивілізований народ чинити таку наругу над іншим народом і при цьому виправдовувати свою агресію: *етнічно неприкаяне населення, неприємне людоутворення, здичавілий північний сусід, неадекватний сусід, псевдонарод, імперські ідіоти*. Наприклад: «Ще в москалів була претензія на самоназви «*руський*» і «*русич*» (вона й зараз присутня), але то в них **одвічне хворобливе зазіхання на чуже**» [1, с. 32]; «Вони не руські, вони **росіяни. Це вирок на все подальше життя**» [1, с. 33]; «Це суто **їхня фішка – бути ідіотами...**» [1, с. 53].

У третій (найчисленнішій) групі перифраз акцентовано на агресії, небезпеці, грубій силі ворога: *божевільний маніяк із радянською зброєю в руках і відсутністю мозку в голові, недорозвинений північний ворог, «доблесні» росіянські воїни, російсько-бурятсько-удмуртський солдат, здичавілі ординці, вбивці й мародери ХХІ століття, ті, хто прийшов до нас з війною, фашисти на букву р, щелепа окупанта, рашистський окупант, ординська навала, свинособачий танк*. Наприклад: «В **нашого недорозвиненого північного ворога** за не одне і не два століття загарбницької й руйнівної щодо України політики назбиралося стільки образливих найменувань, що про них уже можна писати окреме дослідження» [1, с. 30]; «Насправді існує тільки **щелепа окупанта, в яку треба бити**» [1, с. 53]. Навіть уже давно відомий усім наратив у тексті О. Дубчак теж стає найменуванням усього ворожого: «Григорій Сковорода любив сидіти під вербою, вочевидь, обмірковуючи, чому світ, а особливо **руський мір** його ніколи не впіймає [1, с. 39]; «У світі й зокрема у Європі ми їх маємо скасувати, щоб **вони з їхнім руським міром** узагалі не існували як явище [1, с. 119].

Із наведених прикладів перифраз-оказіоналізмів видно, що до їхнього складу входить пейоративна лексика (*вбивці, вороги, ідіоти, мародери, нелюди, нечисть, окупант, почвари*), епітети-означення з оцінно-негативним забарвленням (*божевільний, здичавілий, неадекватний, недорозвинений, неприємний, неприкаяний, осканьблений, свинособачий*), найменування-асоціації з історичними подіями (*ординці, фашисти, імперські ідіоти*). Справді, назви ворога є «розлогою лексико-семантичною групою з виразним емоційно-експресивним потенціалом» [3, с. 155]. Недарма перший розділ книги Ольги Дубчак, присвячений мові ворожнечі, називається «Багатойменність зла».

Отже, аналіз перифрастичних найменувань ворога з науково-популярного видання Ольги Дубчак «Перемагати українською» засвідчив, з одного боку, їхній неймовірний експресивний потенціал, а з іншого – продемонстрував їхню здатність формувати мовну ідентичність сучасного українця в часі російсько-української війни. Така мова ворожнечі слугує інструментом осмислення та

адаптації до нових соціально-політичних умов, за яких чітка вербалізація всього ворожого є обов'язковим компонентом збройної боротьби.

Література

1. Дубчак О. Перемагати українською. Про мову ненависті й любові. Київ : Віхола, 2022. 144 с.
2. Ісакова Т. О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні комунікації*. 2016. № 4 (41). С. 90–97.
3. Приймачок О. І. Експресивні засоби сучасного тексту професійного спрямування. *Українська мова в сучасному науковому вимірі* : матеріали Міжнар. конф. ; відп. ред. Н. М. Костусяк, І. А. Мельник. Луцьк, 2023. С. 153–158.
4. Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php>

Грищенко Олександра
здобувач ОС «магістр»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: доктор філол. наук,
професор Данилюк Н. О.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ І ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗЗСО

У сучасному українському освітньому процесі, враховуючи вимоги НУШ, виникає потреба у зміні підходів до вивчення навчальних дисциплін, зокрема мовно-літературної галузі. Створені типові та модельні програми передбачають пошуки нових методів роботи над опрацюванням мовних одиниць для формування компетентних мовців на основі духовно-морального досвіду українського народу [3].

Фразеологізми є невід'ємною частиною мовної системи, що відображає національні цінності, історію, світогляд етносу. Науковці звертають увагу на тісний зв'язок фразеології з духовною і матеріальною культурою українського народу. Н. Данилюк зазначає, що «фразеологія усної словесності спирається на етнолінгвістичний контекст народної творчості загалом, без знання якого її

семантика не буде зрозумілою» [1, с. 121]. С. Єрмоленко наголошує на регіональній варіативності фразем, їх лінгвокультурній віднесеності [6, с. 355]. В. Білоноженко зауважує, що «в основі формування фразеологічного значення лежить етимологічний (первинний) образ, виникнення якого зумовлюється: а) відображенням у національно-мовній свідомості типової предметно-поняттєвої ситуації; б) смисловими асоціаціями, що спричиняються фразеотворчою взаємодією лексичних компонентів» [там само, с. 515].

Лінгводидактичний потенціал фразеологізмів полягає в тому, що вони сприяють засвоєнню норм літературної мови, активізують когнітивну діяльність школярів, підвищують рівень мовної культури. Сучасні методисти пропонують такі методи опрацювання фразеологізмів на уроках, які б відповідали концепції компетентнісного навчання, закладеної в Державному стандарті базової середньої освіти.

Вивчення фразеологізмів у курсі української мови в адаптаційному циклі НУШ відбувається в межах окремих тем. О. Плющ вважає, що «учителям необхідно систематично і вдумливо планувати роботу на уроках з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей, рівня знань, змісту й характеру теми, кількості часу, засобів навчання» [с. 236]. Зокрема, у модельній навчальній програмі для 5–6 класів визначено такі види робіт: дослідження джерел фразеології, опрацювання змісту, добір прикладів, синонімічних та антонімічних висловів, укладання свого словничка тощо. Для розвитку мовлення потрібно навчитися висловлювати ставлення до події фразеологічними засобами, для текстової діяльності – знаходити та аналізувати їх у літературних творах [5]. Щоб учні краще засвоїли тему, варто залучати інтерактивні форми роботи: мовні ігри, квести, аналіз текстів, творче моделювання ситуацій спілкування, максимально наближених до реальних, що сприяє розвитку креативного мислення, комунікативних навичок.

Завдання вчителя – разом із учнями з'ясувати обставини, що спричинили виникнення сталого вислову в минулому, визначити його зміст і доречність уживання. Наприклад, потребують додаткових коментарів одиниці, які містять

назви роду і способу занять, продуктів, явищ природи, рослин і тварин тощо: *і швець, і жнець, і на дуду грець* («на всі руки майстер»), *байдики бити* («нічого не робити»), *вискочити як Пилип з конопель* («невчасно, недоречно щось зробити»), *ні за які бублики* («ні за що в світі»), *слово – не горобець, вилетить – не впіймаєш* («не можна повернути сказаного») та ін.

Опрацювання фразеологізмів на уроках української мови в 5–6 класах ґрунтується на осмисленні їхньої особливої значущості в художньому й розмовному стилях мовлення. Вивчаючи художній твір, варто звернути увагу на вжиті в ньому сталі одиниці, пояснити їхнє значення та важливість цих засобів. Учитель-словесник має сформулювати у школярів уявлення про те, що актуалізація фразеологічних одиниць у щоденному мовленні збагачуватиме його, наповнюючи емоційними й образними висловами, і передаватиме культурну специфіку української мовної спільноти. Фразеологізми допомагають учням точніше виражати свої думки, робити мовлення емоційнішим, багатшим і стилістично влучнішим. Знання сталих висловів допомагає їм краще розуміти мікроконтексти у художніх творах, у різних стилях мовлення, що сприяє глибшому усвідомленню значень слів і виразів. Практичне застосування фразеологізмів у мовленні сприяє розвитку мовної інтуїції, удосконаленню орфографічних і пунктуаційних навичок [2, с. 72].

Фразеологія є важливим елементом національної культури, тому її вивчення сприяє розвитку світогляду школярів, збагаченню їхнього мовного досвіду. У сталих висловах збережені назви, що позначають історичні події та їх учасників, предмети побуту, страви, напої, народне вбрання, свята тощо, які потребують пояснення. Напр., в одиниці *Січ – мати, а Великий Луг – батько* йдеться про (Запорізьку) Січ – «військову організацію українських козаків, яка утворилася в середині 16 століття в пониззі ріки Дніпро» [4, с. 177]. У прислів'ях *козак з біди не заплаче; терпи, козаче, отаманом будеш* та ін. слово *козак* означає: «вільний озброєний чоловік, що жив у південних землях України в 15–18 ст.» і захищав рідну землю від ворогів [Там само, с. 146–147]. У наш час цим словом можна назвати відважного, хороброго чоловіка, хлопця.

Важливо, що вчитель-словесник не повинен обмежувати розгляд фразеологізмів лише уроками української мови, а й використовувати їх на уроках української літератури, а також в «Інтегрованому мовно-літературному курсі (українська мова, українська та зарубіжна літератури)». Зіставляючи усталені вислови, можна показати їхні особливості в різних народів, виявити глибший зв'язок із традиційним етнічним багатством. Таким чином учитель має змогу втілити лінгвокультурологічний (народознавчий) підхід у пізнанні фразеологізмів як органічного компонента національної культури. Це сприятиме реалізації виховної мети уроку – формування шанобливого ставлення до мови, патріотизму й усвідомлення багатства мовної та культурної спадщини українців.

Отже, лінгводидактичний і лінгвокультурологічний потенціал фразеологічних одиниць у шкільному курсі української мови виявляється в їхній здатності формувати комунікативну компетентність, збагачувати мовлення, розвивати культурну обізнаність і сприяти особистісному розвитку учнів. Вивчення фразеології допоможе зробити освітній процес цікавим, ефективним і наближеним до реальних мовленнєвих потреб сучасних українських школярів.

Література

1. Данилюк Н. О. Усталені одиниці в текстах українських народних пісень. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2020. Вип. 2 (44). С. 119–128.
2. Іванчук Х., Палихата Е. Збагачення й урізноманітнення мовлення шестикласників засобами української фразеології. *Магістерський науковий вісник*. 2018. Вип. 30. С. 71–73.
3. Нова українська школа: путівник для вчителя 5–6 класів: навчально-методичний посібник / за ред. А. Л. Черній. Рівне : РОППО, 2022. 168 с.
4. Україна в словах: мовокраїнознавчий словник-довідник: навч. посібник / упоряд. і кер. автор. кол. Н. Данилюк. Київ: Просвіта, 2004. 704 с.
5. Українська мова. 5–6 класи /автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.: модельна навчальна програма для ЗЗСО. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/202>

6. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський та ін. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

Гуска Софія
здобувач ОС «магістр»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор Мельник І. А.

ФУНКЦІЙНО-СИНТАКСИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЗАЙМЕННИКІВ

У сучасному мовознавстві займенник розглядають як одну з універсальних частин мови зі своєрідною граматичною формою та гнучким функційним навантаженням. Особливості вживання займенників привертають увагу не лише у зв'язку з їхнім частим уживанням у мовленні, а й з огляду на складну систему синтаксичних функцій, яку вони реалізують у текстах різних стилів. Актуальність дослідження функційно-синтаксичних параметрів займенників зумовлена їхньою важливою роллю в побудові комунікативної структури речення та зв'язності тексту.

У лінгвоукраїністиці співіснує два різні погляди на займенник. Займенник як окрему частину мови, виокремлення якої ґрунтується на певних лексико-семантичних ознаках, характеризувала М. Плющ [3]. Займенникові слова в межах повнозначних частин мови: іменника, прикметника, числівника, прислівника – вивчав І. Вихованець. На переконання вченого, займенники «як внутрішні складники відповідних частиномовних класів не утворюють окремої частини мови» [1, с. 184]. Семантико-граматичні та функційні особливості займенникових слів досліджувала Д. Дзюман [2].

Займенники як самостійна частина мови відіграють важливу роль у структурі речення. Вони не називають предмети, ознаки чи кількість безпосередньо, а лише вказують на них, замінюючи повнозначні слова — найчастіше іменники, прикметники та числівники [3].

Займенникові слова виконують функції головних і другорядних членів речення. Проілюструємо це на матеріалі поезій Ліни Костенко. Займенники, співвідносні з іменниками, вказують на предмети й заступають синтаксичні функції підмета, додатка, зрідка обставини, наприклад: ***Ми** гості бджіл* (1, с. 148); *Може, це **я**, або **хто**, або **ти** ось там сидить у куточку веранди* (1, с. 94); ***Він** був святий. **Він** жив непогрішимо* (1, с. 162); *Голос криниці, **чого** ж ти замовк? Руки шовковиць, **чого** ви закликали?* (1, с. 94); ***Мені** самотньо, як в Червоній книзі останньому у небі журавлю* (1, с. 67) і т. ін. Зрідка займенники такого зразка, а також займенники, що зазнали субстантивації, виконують роль присудка, наприклад: *Може, це вже через тисячу літ – я і **не я** вже, розбуджена в генах...* (1, с. 94); *Я дерево, я сніг, я **все**, що я люблю* (1, с. 370).

Синтаксична роль займенників, співвідносних із назвами ознак, збігається з синтаксичною роллю прикметників, що переважно зафіксовані в ролі означення, наприклад: ***Ця** любов була схожа на таїнство перших причасть* (1, с. 62); ***Кожен** ранок був ніччю. **Кожна** ніч була передоднем* (с. 62); *Там є **наш** дім і обрій **твоїх** рук, і ще душа не відає розлук* (1, с. 63); *Послухаю **цей** дощ* (1, с. 370) і т. ін.

Специфіка займенників полягає в тому, що їхнє значення завжди розкривається лише в контексті. Як граматично незамкнені одиниці, вони не можуть функціонувати автономно. Тому їхнє розуміння залежить від мовленнєвої ситуації, певного контексту. Із цієї причини займенники мають також важливе прагматичне навантаження: вони вказують на учасників мовлення, об'єкти повідомлення, час і простір, орієнтуючись на мовця.

Займенники, пов'язуючи частини висловлення між собою, створюють смислову цілісність. Через анафоричні та катафоричні вказівки займенники забезпечують зв'язність, уникаючи надмірного повторення іменників.

Форма й синтаксична функція займенника тісно пов'язані з його позицією в реченні. Та сама форма може реалізуватися по-різному залежно від оточення. Це створює певні труднощі в аналізі, особливо в складних синтаксичних конструкціях, де займенники можуть бути частиною еліптичних структур або навіть замінювати цілі підрядні частини речення.

Займенники мають граматичні категорії роду, числа, відмінка, що визначають їхню здатність до узгодження з іншими словами. Саме ця гнучкість і здатність займенників «підлаштовуватися» під контекст робить їх надзвичайно важливими для структури речення та мовленнєвої динаміки загалом. Їхню функційно-синтаксичну специфіку вбачаємо не лише в заміщенні іменників, прикметників, числівників: займенники є повноцінними одиницями, наділеними формальним і комунікативним навантаженням.

Отже, займенники — це динамічний і гнучкий інструмент української мови. Вони реалізуються в різноманітних синтаксичних конструкціях і заступають синтаксичні функції головних і другорядних членів речення. Їхнє дослідження дає змогу глибше зрозуміти принципи мовної організації тексту та комунікативної взаємодії.

Література

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови / за ред. чл.-кор. НАН України І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 398, [2] с.

2. Дзюман Д.І. Семантико-граматичні та функціональні особливості займенникових слів. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/>

3. Плющ М.Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: [підручник]. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.

Список використаних джерел

1. Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані твори. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. 416 с.

Олександр Демидюк
здобувач наукового ступеня «доктор філософії»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: доктор філол. наук,
професор Костусяк Н. М.

ІНШОМОВНІ СЛОВА У ВОЛИНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Серед продуктивних способів збагачення українського словника чільне місце посідає проникнення іншомовної лексики. Упродовж останнього часу цей процес найбільшою мірою віддзеркалюють тексти воєнної тематики, що цілком закономірно, адже російська агресія не тільки спровокувала зміни в житті українського суспільства, а й уплинула на зміст і мову засобів масової комунікації. У новинному контенті, окрім статей про події на фронті й кількість знищеної техніки ворога, домінують публікації про допомогу від західних партнерів, зокрема про постачання зброї, літальних апаратів, бойових машин та ін., у номінуванні яких засвідчені іншомовні слова. Присвячені їхньому дослідженню праці активно поповнюють сучасний український лінгвопростір [1, с. 76–95, 202–222; 3; 4], проте вони зазвичай побудовані на матеріалі всеукраїнських медійних джерел, натомість волинська публіцистика менш опрацьована, що випрозорює актуальність порушеного питання.

Дібрані з волинських видань іншомовізми перспективно схарактеризувати з огляду на поетапність їхнього освоєння. Чужомовні одиниці воєнної тематики на початковому етапі входження до мови-реципієнта не виявляють ознак адаптації, що увиразнює їхнє написання латиницею. Такі лексеми науковці називають графоварваризмами [3]. У мові волинських засобів масової інформації іншомовізми функціують на позначення бойової техніки, різних засобів ураження, літальних апаратів тощо. Важливо розглянути написання аналізованих номінацій в різні роки російсько-української війни, пор.: *Перші американські танки **Abrams** прибули в Україну на кілька місяців раніше, ніж очікували* («Волинські новини», 25.09.2023); *Це англійське слово було відоме ще до початку війни. Однак після нападу Росії ми чуємо його, зазедве не щодня.*

Легендарні **Javelin** – зброя, яка змушує агресора розбігатися, залишаючи техніку. Або ж навіки залишатися у ній («Волинські новини», 08.03.2022); Військовослужбовець 92-ї ОМБр знищив російський танк із ПТРК **Javelin** («Волинь24», 21.07.2022) і Завдяки нашій підтримці, ППО, боєприпасам, артилерії, **«Джавелінам»**, танкам **«Абрамс»**, які ми надали, Україна має можливість захищатися («Конкурент», 11.09.2024). Як бачимо, у засобах масової комунікації виділені номінації із часом зазнали графічного переоформлення, що увиразнює їхнє написання кирилицею. Аналіз у контексті мовної адаптації дає змогу звернути увагу на транслітераційний прийом їхнього освоєння, а також на процес граматичного пристосування до норм сучасної української літературної мови, доказом чого слугує змінювання цих онімів за зразком парадигми іменників другої відміни твердої групи. В українськомовному просторі лексема *Джавелін* розширила свої функційні межі й навіть набула нових граматичних ознак. Уживаючись як кличка тварини і як ім'я особи жіночої статі, вона має притаманне субстантивам жіночого роду закінчення *-а*, пор.: *На Волині в теробороні служить чотирилапа Джавеліна* (заголовок) («Район.in.ua», 25.06.2022) і *Джавеліна, Мрія та Султан: як українці називали своїх дітей в 2022 році* (заголовок) («Конкурент», 11.01.2023).

Схожі етапи мовної адаптації притаманні назві безпілотного літального апарата, пор.: *Волонтер Сергій Притула сподівається, що Україна зможе «гучно» відповісти на іранські дрони-камікадзе **Shahed-136**, які масово закупила Росія* («Волинь24», 15.10.2022) і *Російські терористи вночі 22 грудня вкотре атакували південь України дронами-камікадзе **«Шахед»*** («Волинь24», 22.12.2023); *Суми вперше було атаковано **шахедом** з таким спорядженням* («Волинські новини», 22.11.2024). Окрім транслітераційного оформлення кирилицею, виділена номінація виявляє ознаки морфологічного освоєння й навіть залучена до процесу транспозиції, пов'язаного з переміщенням власної назви до сфери загальної.

На противагу схарактеризованим попереду лексемам, значна частина іншомовізмів поки не виявляє ознак освоєння. У волинському медійному

просторі натрапляємо на графоварваризми, які позначають моделі бойових машин, радіолокаційних станцій, артилерійських систем, дронів та ін., наприклад: Зокрема, ФРН надала ще 47 машини із захистом від мін (**MRAP**) (раніше було передано 26 таких броньованих машин) та боєкомплекти до БТР **Marder**; одну РЛС **TRML-4D** (загалом передано цих РЛС уже 14); 4 самохідні гаубиці **Panzerhaubitzen 2000** із запчастинами (на додаток до переданих раніше 20) («Волинські новини», 20.11.2024); У пакеті також різні безпілотники, серед них – 20 БПЛА-розвідників **VECTOR** із запчастинами (загалом передано уже 368 апаратів цього типу); 12 розвідувальних БПЛА **HORNET XR** (раніше – 6); 100 безпілотників-розвідників **RQ-35 HEIDRUN** (раніше ЗСУ отримали таких 269 дронів); 120 безпілотників-розвідників **SONGBIRD** (раніше 19). Вперше передано 60 безпілотників-розвідників **Golden Eagle**... («Волинські новини», 20.11.2024). Поданий ілюстративний матеріал засвідчує вживання в газетній публіцистиці номінацій, написаних великими літерами, що значною мірою стосується аббревіатур, зокрема **MRAP** – англ. *Mine Resistant Ambush Protected* (машина із захистом проти мін і засідок); **TRML** – нім. *Telefunken Radar Mobil Luftraumüberwachung* (мобільний радар спостереження за повітряним простором). Іноді так само медійники оформлюють не пов'язані з аббревіатуротворенням назви моделей безпілотних літальних апаратів **VECTOR**, **HORNET**, **HEIDRUN**, **SONGBIRD**, що вважаємо невмотивованим і рекомендуємо писати якщо й латиницею, то використовуючи тільки першу велику букву: *Vector*, *Hornet*, *Heidrun*, *Songbird*. Припускаємо, що номінація *Vector* швидше зазнає мовної адаптації, оскільки запозичене слово *вектор* належить до активно вживаних в українській мові й відоме здавна. Принагідно звернемо увагу на пов'язане з процесом метафоризації утворення назв *Hornet*, *Heidrun*, *Songbird*: український варіант слова *Hornet* звучить як *шершень*; *Heidrun* у скандинавській міфології – коза, медвяне молоко якої споживають найкращі воїни; *Songbird* – співочий птах. Стосунок до зоометафоризації виявляє модель безпілотника *Golden Eagle* – в українському перекладі *беркут*. Як бачимо, метафоричні трансформації притаманні різним мовам, зокрема й українській. Деякі з

переносно вжитих лексем, ужитих у текстах воєнної тематики, були предметом наукового дослідження [2]. За основу студіювання лінгвісти брали різні критерії, хоч і не акцентували уваги на запозичених словах.

Отже, у регіональних медійних джерелах «Волинські новини», «Волинь24», «Конкурент» і «Район.in.ua» засвідчені іншомовні лексеми, дотичні до воєнної тематики. Частина цих номінацій унаслідок активного вживання зазнала мовної адаптації: ідеться про оформлення кирилицею та морфологічне освоєння, іноді навіть про розширення семантики й транспозицію зі сфери власних назв до загальних. Значну групу формують графоварваризми, активізація яких пов'язана з постачанням зброї Україні іншими державами.

Перспективу дослідження становить опис запозичень, дотичних до процесу метафоризації в мові-джерелі та в українськомовному просторі.

Література

1. Костусяк Н. М., Навальна М. І. Російсько-українська війна в об'єктиві мови : монографія. Луцьк : ФОП Іванюк, 2025. 340 с.

2. Kostusiak N., Shulska N., Sadivnychy V., Sydorenko N., Zdikhovska T., Iovkhimchuk N., Bondarenko O. Metaphorization in the Ukrainian Media Discourse in 2022–2023: External Factors, Dynamic Processes, Communicative and Intentional Dimensions. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023. Vol. 13, issue 2, spec. issue XXXV. P. 40–46. URL : <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130235/>

3. Navalna M., Kostusiak N., Mezhev O., Marchuk L., Buhaiova O., Novoseletska S., Shapran N., Khomych T., Musiichuk T., Bobkov V. Grapho-Barbarisms in the Headlines of Ukrainian Media Texts. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, Issue 2, Spec. Issue XLIV. P. 59–66. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140244/papers/A_10.pdf.

4. Shulska N., Kostusiak N., Zinchuk R., Kozlova T., Koliada E., Musiichuk T., Zavarynska I., Yablonskyi M., Holub Yu., Shevchuk O. Anglicisms in Professional Media Discourse: Dynamics, Spelling Practice, Stylistic Transposition. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, Issue 2, Spec. Issue XLIII. P. 66–73. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140243/papers/A_12.pdf.

Олег Злотко
здобувач наукового ступеня «доктор філософії»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: доктор філол. наук,
професор Костусяк Н. М.

СОМАТИЗМ *ОЧІ* У ВОЛИНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Розпочата Росією велика війна знайшли віддзеркалення в поетичних текстах волинських митців – членів Національної спілки письменників України. Їхній доробок вирізняється не тільки емоційно-експресивним передаванням жахливої воєнної буденності, а й незвичністю та новизною образів, майстерним відтворенням почуттєво-настрєвого стану українців, глибиною вираження трагізму, болю й люті. Українські лінгвісти різновекторного аналізували волинську мілітарну поезію [3; 4], проте їхні напрацювання не вичерпують усієї проблематики. З огляду на це видається важливим схарактеризувати представлений у поетичних текстах соматизм *очі*, який перспективно простудіювати в когнітивно-прагматичному аспекті, а також у площині образотворення й емоційності.

На переконання А. П. Загнітка, «когнітивна функція суттєва і для адресанта як продуцента тексту, де найважливішим постає кодування усього задуманого та його послідовна вербалізація, і для адресата, який усвідомлює та осмислює усе, відшуковуючи уміщену в словах не тільки первинну інформацію-значення, але й глибинні смисли» [2, с. 417]. З огляду на це вірші волинських письменників не просто треба сприймати як безпосереднє віддзеркалення воєнних реалій, а ще й потрібно декодувати закладений в оновлені образи сенс. Один із важливих аспектів дослідження поетичного доробку прагматичний, що дає змогу розглянути тексти в дихотомії внутрішніх переживань митців та почуттєво-настрєвого впливу на читача. Т. А. Єщенко під прагматикою тексту розуміє «сукупність інтенцій автора, реалізованих за допомогою різних мовних засобів у мовленні автора та персонажа з метою впливу на читача й розрахованих

на певні екстралінгвальні знання читача про навколишній світ» [1, с. 296]. Висловлені науковцями міркування спроектуємо на дослідження соматизму *очі*, залученого до відтворення різних психологічних станів. У мілітарній ліриці за допомогою цієї лексеми омовлено смуток, розпач і душевну трагедію. Від початку війни очі жінок не сяють щастям, вони сповнені сліз: *Завше так навесні, зеленіють не всі... / У когось ще й досі **очей** ополонки червоні. / Тіні жіночі стрічками тремтять на пероні, / їм би услід... / з **очей** висипається сіль* (О. Пашук). Через семантику плачу й засмучених чоловічих *очей* передано жорстокість війни в рядках, що описують прощання з воїнами, які загинули в бою: *...Воїна свого хоронить село. / Втрата поранені душі толочить. / Чоловікам хилить чола униз, / **Слізьми** **вмиває** обличчя жіночі... / Хлопці втирають засмучені **очі**, / **Плачуть** старі, не ховаючи сліз* (Н. Горик).

Іноді поети використовують частково модифіковані стійкі сполуки з аналізованим словом-соматизмом, що експлікують психофізіологічний стан розпачу й душевного болю: – *Боже, Ти дуже любиш українців. / Я бачу і знаю. / Ти щодня кличеш і забираєш / Їх до себе – / Дуже світлих – десятками чи сотнями. / Я вже не дорахуюся. / Таких світлих, що щоразу / Мені **темніє в очах**, голові, душі...* (О. Ляснюк). Важко передати той невимовний біль, який доводиться переживати матерям, чий сини втратили життя, захищаючи Україну від агресора. Психоемоційних станів цих жінок яскраво репрезентовано за допомогою лексеми *очі*, ужитої в рядках О. Пашук: *і коли її **очі** стануть як **дві сухі каменюки** / і їй буде боляче дивитися на цей світ / і коли вона вже не чутиме / із прірви пам'яті голосу свого сина / ми можемо стати опліч її прозорого тіла / і втримати землю під її ногами / небо над її головою / пташку в її грудях* (О. Пашук). Вагомий прагматичний вплив на читача має порівняння як *дві сухі каменюки*, що містить ускладнений дериваційною морфемою *-юк-* іменник. Він не тільки слугує засобом вираження відтінку згрубілості, а й експлікує світобачення авторки та передає душевний стан українців.

Приховану підтекстову інформацію закодовано в рядках, що містять субстантив *очі* й трансформовані сюжетні лінії та імена біблійних й античних героїв. Такі образи, за спостереженнями Т. А. Єщенко, «є своєрідними експозиційними елементами, суть яких зводиться до налаштування читача на певний перцептивний ракурс, на виструктурування низки асоціацій» [1, с. 177]. Зокрема, із проєкцією на сучасні події М. Мартинюк змальовує Далілу, яка зі сльозами на очах попереджає Ахілла про війну й просить його бути обережним: *Самсон не спав / коли приходила Даліла / з лицем Горгони / Він не дивився їй / у вічі / і погляд не ховав / ні за щитом / ані забралом / Й вона сум'яття не ховала / як і меча / яким його / волосся ніби стяти мала / В її **очах** / блищали сльози / – поклич Ахілла – / мовила вона / – скажи: / хай береже себе / й обачним буде / війна* (М. Мартинюк).

На соматизм *очі* натрапляємо в метафоричному образі будинку, наділеному людськими рисами: *У цього будинку **очі** такі сумні, / стільки йому ще втратити на цій війні...* (О. Пашук). Важкий і гнітючий стан репрезентують рядки з пейоративним субстантивом *очиська*: *крихта до крихти / визбирати сніг / із тріщин землі / щоб заліпити дірку в грудях хати / бо з неї витікає життя / вилітають рушники / сполоханими птахами / і стоїть вона посеред зими / сама-саміська / глипає виколотими **очиськами** / в порожнечу / прислухаючись / чи хтось іде* (О. Пашук). Виділений іменниковий дериват із суфіксом згрубілості *-иськ-* та підпорядкована йому атрибутивна синтаксема *виколотими* масштабують трагізм ситуації, а хата як символ затишку, тепла, захисту й спокою кардинально змінює свою позитивну енергетику й набуває нового сенсу, акумулюючи зболені емоції. Аналізуючи такі модифікації, слушну думку висловлює Т. А. Єщенко: «Художні тексти почасти демонструють заперечення, огрублення того, що на загальновизнаній шкалі мало найвищу цінність» [1, с. 188].

Отже, у мілітарній поезії волинських митців соматизм *очі* зазнав оновленого осмислення. Він бере участь у зворушливо-емоційному зображенні воєнної дійсності, зокрема й у текстах, що містять метафоричні зорові образи.

Література

1. Єщенко Т. А. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти: монографія. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021. 470 с.
2. Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту: монографія. Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. 480 с.
3. Костусяк Н. М. Лінгвостилістична інтерпретація засобів вираження негації в поетичному дискурсі волинських письменників. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Том 36 (75). № 1. Ч. 1. С. 50–55. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/1_2025/part_1/11.pdf.
4. Kostusiak N., Konstankevych I., Shulska N., Bukina N., Pavlyuk I., Iaruchyuk V., Mitchuk O., Shumenko O., Oliinyk N., Reznichenko Yu. Poetry on Military Subjects in Modern Media Space: Linguistic-Cognitive and Modal-Pragmatic Interpretation. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, issue 2, spec. issue XLIII. P. 45–50. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140243/papers/A_08.pdf.

Кіпень Ірина
здобувач ОС «магістр»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор Моклиця М.В.

КАЗКА ОСКАРА ВАЙЛЬДА «ЩАСЛИВИЙ ПРИНЦ» У ШКІЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ОСВІТІ: ВІКОВІ АСПЕКТИ СПРИЙНЯТТЯ

Казки Оскара Вайльда посідають особливе місце у світовому літературному процесі, оскільки характеризуються високим рівнем естетичної довершеності, яскравою образністю та глибоким філософським підтекстом. Їхня художня специфіка поєднує алегоричність, морально-етичну дидактику та соціальну критику, що зумовлює розмаїття інтерпретацій. Особливістю цих

творів є наочна актуалізація універсальних морально-етичних категорій, які не втрачають своєї актуальності, не зважаючи на історико-культурний контекст.

Згідно з вимогами модельної навчальної програми «Зарубіжна література. 5-9 класи» (за ред. Ніколенко О.М., Ісаєва О.О. та ін.), до переліку творів для додаткового читання у 5 класі входить казка «Щасливий принц». Це надає нам підстави для її детальнішого аналізу в контексті вікових особливостей учнів цього класу, їхнього когнітивного потенціалу та морально-психологічної готовності до сприйняття проблематики твору.

Метою доповіді є аналіз морально-філософського змісту казки «Щасливий принц» Оскара Вайльда в контексті образного, соціального та релігійного навантаження з огляду на вікові особливості сприйняття учнів середнього шкільного віку, а також обґрунтування доцільності вивчення цього твору в шкільному курсі зарубіжної літератури.

Цей твір є одним із найяскравіших зразків жанру літературної казки Вайльда, яка, окрім казкової історії, містить глибокий притчовий зміст. У казці «Щасливий принц» розгорнуто алегоричну розповідь про жертовність, справжню цінність людської доброти та співчуття. Центральним образом виступає статуя колишнього правителя, який за життя не знав страждань, але після смерті відкрив для себе всю жорстокість і несправедливість навколишнього світу. Оживлення статуї, яка відображає людське уявлення про щастя (висока посада й відсутність матеріальних проблем) – це алегорія, втілення ідеї в конкретному образі, який наочно пояснює сутність моральної настанови.

Казка наповнена образами, які підкреслюють соціальну несправедливість. В образі Щасливого Принца утілилась парадоксальність людського світосприйняття: лише після смерті (тобто в житті – ніколи) людина набуває адекватного бачення, помічає несправедливість. Отримавши чарівну здатність, статуя не залишається байдужою до побаченого, а вирішує діяти, жертвуючи всім, щоб полегшити страждання інших. У діалозі Принца з Ластівкою віднаходимо глибоку філософську проблему пошуку сенсу життя, також його прийняття страждань як невід’ємної частини світу. Згідно з Ж. Піаже (пояснює

О. П. Сергеевкова), учні 5 класу вже опановують логічні операції в межах конкретних ситуацій, тому вони здатні розуміти причинно-наслідкові зв'язки та соціальні взаємодії, однак абстрактні моральні дилеми, символічні чи алегоричні підтексти можуть викликати труднощі в їхньому сприйнятті [3, с. 49].

Ластівка, яка спочатку керується почуття дружби, згодом переймається стражданнями Принца і приймає рішення залишитися з ним назавжди, хоч для неї це означає неминучу смерть: «You are blind now, - he said, so I will stay with you allways»¹ [4, с. 36]. У цьому епізоді яскраво проілюстровано мотив самопожертви, що є ключовим для усвідомлення сенсу казки. Символічним став момент прощання Ластівки зі Щасливим принцем: «Good-bye, dear Prince...I am going to the House of Death. Death is a brother of Sleep, is he not?»² [4, с. 37]. Їхня взаємна любов виявляється у співчутті та жертвності, а відмова Ластівки від теплих країв свідчить про вищий ступінь людяності.

На думку Л. Виготського, моральне мислення дітей формується у взаємодії з соціальним середовищем, і тому казка може сприяти розвитку моральних понять через співпереживання головним героям. Однак поняття самопожертви як вищої цінності може залишатися незрозумілим без належного педагогічного супроводу. Моральний зміст твору проявляється в зіставленні егоїстичного та жертвовного життя. У цій казці автор порушує питання соціальної нерівності, зображуючи місто, у якому одні купаються в розкоші, а інші приречені на бідність чи жебрацтво: «So the Swallow flew over the great city and saw the rich making merry in their beautiful houses, while the beggars were sitting at the gates. He flew into dark lanes, and saw the white faces of starving children looking out listlessly at the black streets. Under the archway of a bridge two little boys were lying in one another's arms to try and keep themselves warm....»³ [4, с. 36]. Цей фрагмент не лише поглиблює соціальну проблематику твору, а й посилює відчуття

¹ «*Ти тепер сліпий, - сказав він, - тому я залишуся з тобою завжди.*»

² «*Бувай, любий Принце... Я збираюся до Будинку Смерті. Смерть - брат Сну, чи не так?*».

³ «*Тож ластівка пролетіла над великим містом і побачила, як багаті веселилися у своїх гарних будинках, а жебраки сиділи біля воріт. Він полетів у темні провулки й побачив білі обличчя голодуючих дітей, мляво дивлячись на чорні вулиці. Під аркою мосту двоє маленьких хлопчиків лежали на руках, намагаючись зігрітися....*».

несправедливості. Принц не може змінити весь світ, але віддає останнє, що має, роблячи свій внесок.

Моральне виховання дітей 5 класу знаходиться переважно на конвенційному рівні, тобто вони схильні сприймати моральність через суспільні норми та очікування. Саме тому казка може допомогти розвинути емпатію, але повне розуміння соціальної несправедливості потребує додаткового тлумачення [3, с.158].

Окрім цього, в образах Щасливого Принца та Ластівки у творі чітко простежуються біблійні мотиви, які збагачують розповідь глибшим філософським звучанням. Самопожертва головних героїв відсилає нас до євангельських ідей милосердя та безкорисливої любові. Як Христос приносить себе в жертву заради спасіння людства, так і Щасливий Принц позбувається всього, що має, щоб допомогти нужденним.

У віці 10-11 років діти перебувають на етапі «працелюбність проти відчуття неповноцінності», тому вони вже здатні усвідомлювати моральні зобов'язання та цінність добрих вчинків. Однак варто зважати, що релігійна символіка може залишатися для них надто складною, адже потребує вищого рівня абстрактного мислення [2, с. 925].

У творі також присутня глибока іронія, навіть сарказм. Насамперед ми можемо це вбачати в титулі Принца: він зветься «Щасливим», бо його істинне усвідомлення реальності приходить лише коли він побачив людські страждання з висоти статуї. Він був щасливим доти, доки не знав правди. По-друге, саркастично показана міська рада, яка вважала Принца безкорисливим, але після втрати його розкішного вигляду наказала знищити статую. Цей мотив демонструє тезу про те, що суспільство цінує розкіш та красу, проте не здатне оцінити справжню доброчесність. Нужденні, яким Щасливий Принц допомагав, не знають, кому завдячувати порятунком, що знову ж підкреслює гірку правду про низьку ціну жертвності у суспільстві. Ці тонкощі – не для дитячого сприйняття.

Отже, казка «Щасливий принц» має глибоке філософське та моральне підґрунтя, однак для п'ятикласників її філософські ідеї можуть виявитися надто складними для повного розуміння. Згідно з теоріями розвитку раннього мислення, діти цього віку здебільшого оперують конкретними поняттями, що ускладнює сприйняття абстрактних моральних питань. Тому, враховуючи попередній аналіз, доцільніше було б вивчати цей твір у 6-7 класах, коли школярі вже здатні аналізувати символіку і глибше сприймати авторський посил.

Література

1. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / О. М. Ніколенко та ін. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2023. 103 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія: підруч. для студентів ВНЗ. 3-тє вид. Київ : Центр учб. літ., 2009. 1007 с.
3. Вікова психологія : навч. посіб. / О. П. Сергеєнкова та ін. Київ : Центр учб. літ., 2012. 376 с.
4. Wilde O. The Fairy Tales / ed. by O. Huhalova-Mieshkova. Kharkiv : Folio, 2020. 124 p.

Дмитро Костусяк
здобувач наукового ступеня «доктор філософії»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: канд. філол. наук,
професор Громик Ю. В.

ПОВНІ НЕСТЯГНЕНІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ АТРИБУТИВНИХ ВІДНОШЕНЬ У ЗАХІДНОПОЛІСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ

Лінгвальні елементи західнополіських говірок перебувають у сфері наукових зацікавлень мовознавців, які корпусом фактичного матеріалу зазвичай обирають спонтанне мовлення діалектоносіїв [2; 4], а також фольклор [1] і художні твори [3], що містять говіркові одиниці. Зазначені джерела часто використовують для опису фонетичної, словотвірної та морфологічної

своєрідності діалектів, натомість їхня синтаксична спеціалізація з'ясована меншою мірою. До фрагментарно опрацьованих питань належить дослідження повних нестягнених форм, що реалізують атрибутивні відношення в різних говіркових групах Західного Полісся. У системі виражальних засобів цього різновиду домінують прикметники й займенники прикметникового різновиду, які важливо проаналізувати в площині синтаксису та принагідно зацентувати увагу на формальних репрезентантах їхніх граматичних значень. Для вияскравлення синтаксичних особливостей мовних одиниць, спеціалізованих на репрезентації ад'єктивної сфери, скористаємося зв'язними діалектними текстами, які уклав Г. Л. Аркушин [ГзБ; ГзВП; ГзП].

В усному мовленні респондентів західнополіського ареалу виявляємо повні нестягнені прикметникові й займенникові форми, що перебувають у підпорядкуванні субстантивів на позначення істот і неістот. Волинсько-поліський, підляський і берестейсько-пінський говірковий простір представлений нестягненими ознаковими словами жіночого роду однини із закінченнями *-айа*, наприклад: ну_ї **тайа** |баба нап^е|сала / (ГзВП, с. 18);
 // б|рала мас'л'у|ки^е / б|рала кужа|к'е / то_та|к'її чер|вонїй / ви|соки^еї / го|ловка
чер|вонайа // |пот'ім / и: / |асин'ойу / е: / |тийї / тим // зе|л'енки / зе|ен|ки^е //
 о|пен'ки^і / зе|ен|ке / та|ки^еїї во|на зе|л'он... / **зе|л'енайа** та|кайа // (ГзП, с. 24);
 // то ще |пол'с'ка |банда |тайак **та|кайа** хо|дила // (ГзП, с. 68); / а_там
 (указівним пальцем) **та|кайа** вул'|шинка ще зарос|ла |мусит' / (ГзБ, с. 62); / ун|до
 за_|возом / **ста|райа** / старо|вата |хатка / (ГзБ, с. 108). Серед атрибутивних одиниць цього різновиду домінують займенники, відносно однаковою мірою вжиті в препозиції та постпозиції щодо опорного субстантива. Нестягнені форми прикметників також представлені в різних говіркових групах Західного Полісся, проте частіше вони зазнають вербалізації, формуючи складений іменний присудок.

У вираженні означень, підпорядкованих керованим членам речення в знахідному відмінку однини, беруть участь прикметники й формально близькі до них займенники з флексією *-уйу*: а_їй|сти_ж ни_да|вал-и^е // |йїл-и б|рукву
гни|л-уйу / |йїл-и кача|ни^е / об|р'ізи^ени^е (ГзВП, с. 14); ка|ж'у на_бабу на_туйу

с_камин' по|дол'ска // (ГзВП, с. 43); / ну_і с_того пос|тавили криж і_там на_тиї го|ри пос|тавили **новуйу** цер|к'евку / (ГзП, с. 476); // і_там во|ни дал'і од_мене вти|кайут' // и: / **йа** |думайу |буду йшла / дес' з|дibl'у **йа**|кус' |ул'цу **пустауйу** // (ГзП, с. 482); / а_хто_там |дивиц':а на_**туйу** |рибу! / (ГзП, с. 88); / а_там пус|тав'іл'і **там|туйу** |церков // (ГзП, с. 150); / а_вже **йак** ве|с'іл'е коб |в'іте з|нал'і / **йі**|йечн'у **йа**|куйу |добру нек|л'і / (сміється) / (ГзП, с. 302); / дуч'ку **молодуйу** по|хо|вала (кивок) / (ГзБ, с. 288); // так во|ниє |силойу заш|л'і в_**туйу** ква|т'іру // (ГзБ, с. 116). Діалектоносії Західного Полісся, уживаючи поспіль дві атрибутивні одиниці, переважно тільки одну з них оформлюють як повну нестягнену: / а вун |дивиц':а и |голку вз'ев **та**|куйу в'і|л'іку // (ГзП, с. 178); / кла|де з|найете пара|сол'ку **та**|куйу в'е|л'іку / (ГзП, с. 370). Поданий фактичний матеріал засвідчує, що виражені знахідним відмінком атрибути зазвичай перебувають перед опорним словом, хоч зрідка здатні переміщуватися в постпозицію щодо нього. Фрагментарним є підпорядкування субстантиву, розташованому не безпосередньо біля вираженого нестягненою формою означення, а через кілька членів речення: / там **та**|куйу б|рал'і дес' |карточку чи **шчо** / (ГзП, с. 246).

Акцентуючи увагу на морфологічних ознаках повних нестягнених форм прикметників середнього роду, засвідчених у липенській говірці західнополісько-середньополіського пограниччя, Ю. В. Громик наголошує, що в називному й знахідному відмінках їм приманна колишня флексія м'якого різновиду *-ейє*: «Нині закінчення *-ейє* виступає незалежно від характеру кінцевого приголосного основи і в наголошеній позиції загалом домінує ..., у ненаголошеній же трапляється значно рідше» [2, с. 56]. Прикметники й атрибутивно оформлені займенники з цією флексією виявляємо у волинсько-поліських, підляських й берестейсько-пінських говірках, наприклад: / то_т|реба по|думати // **шо** то бу|ло **великейє** |д'ело / е: // (ГзВП, с. 188); // перет|римали **тейє** |л'іто / то |на_зиму вже |с'ійати / (ГзП, с. 464); / |шо_ж^ш_то за_мо|л-о|духа? / то_то мо|л-о|духа со|б'і п|лат':а (показала на себе) до_зем|н'і |доўген'ке^{йє} / (ГзП, с. 128); |воду з|рил'и / чигу|нами

(підтвердила) / да в **те́йе** жл'укто лил'и (показує) (ГзБ, с. 228). Крім того, у моделюванні атрибутивних відношень беруть участь мовні одиниці зі словозмінним афіксом твердого різновиду *-ойе*, представлені в різних говіркових групах Західного Полісся, наприклад: / то в одни́й пол'овин'і три́мал'и **там'тойе** з'биж'е / а в одни́й зро́бил'и пич' // (ГзВП, с. 107); / то ро́сказувала во́на за **тойе** ве́с'іл':е / (ГзВП, с. 59); // ко́п ко́л'іс' на **чу́жойе** се́ло дивчина пошла на му́зика!.. // (ГзП, с. 218); / йа н'е з'найу / шо так назива́йеца **тойе** се́ло // (ГзП, с. 140); / дуже в нас **та'койе** с'в'ато о́ждидалос' / (ГзП, с. 28); // а там од во́диє вже **ста'ройе** се́ло / але во́но за́рос'л'оне (розвела руки й опустила вниз) / (ГзБ, с. 56); / **та'койе** со́бит'і́е по́мн'у // (ГзБ, с. 260).

Певну спільність виявляють ужиті в множині повні нестягнені форми як засоби вираження атрибутивних відношень. У волинсько-поліському, підляському й берестейському говірковому матеріалі виявляємо узгоджені означення, репрезентовані прикметниками й займенниками прикметникового різновиду із закінченнями *-ийі*, наприклад: а на во́д'і / йа́к'шо п'ідиш ку́патис'а / **тийі** русал'к'іє / **вод'анийі** / сх'ватит' за но́гу і пут'е́гне на́дно // (ГзВП, с. 223); // очи́нил'и **тийі** д'вери' / (ГзВП, с. 18); // йа́гут бу́ло по́вно бо хо́дил'і зби́рал'і / тим жи́л'і / груш'к'і то йа́блика **су'хийі** / (ГзП, с. 44); / ну ви́чера то бу́ла по́сна / **пос'нийі** ст'рави // (ГзП, с. 61); / то ти́пер вже в нас / в **ка́жнийі** хат'і (вказівним пальцем на сусідні хати) бу́ли в'нук'і / (ГзБ, с. 188); / да ус'тел'имо **тийі** / **тийі** пол'отна / (ГзБ, с. 228). У мовленні респондентів Волинського Полісся натрапляємо на повні нестягнені маркери означальної сфери, у структурі яких засвідчені флексії *-ийа*, *-йя*, *-ейе*: / так **тийя** ба́би на́хури го́ворат' / йа з'найу шо ко́ни с'тали / ни́йдут' ни́ку́да / (ГзВП, с. 112); / пос'л'а ро́били **та'к'йя** зим'л'анки / (ГзВП, с. 392); // а́д'ім ка́ж'е / ро́с'тут' / йе́ще **те́йе** ду́биє / (ГзВП, с. 250). Моделювання узгоджених означень, представлених у говірковому матеріалі діалектоносіїв Підляшшя й Берестейщини, пов'язане із закінченням *-ийе*, наприклад: // йа б'рала гри́биє **пра́вдивийе** / (ГзП, с. 24); / бат'к'і́ йо́го / **ста'рийе** но о́с'тал'іс' // (ГзП, с. 344); / то **тийе** д'ет'і не з'нал'і ба́тка / (ГзП, с. 118); / ну **ста'рийе** ба́би

розгово|рил'іса / (ГзБ, с. 28); / соб'і|райут ^е с|тарийе с|тарийе ко|л'оса із ма|ш'ін с т|ракторов там / (ГзБ, с. 150). Підляські особливості нестягнених множинних атрибутів випрозорює словозмінний афікс -ийе, зауважений, щоправда, тільки після задньоязикових та [г]: / с т|ого ко|нопл'і то шл'і шн'ур|к'і та|к'ийе в'іл'і / (ГзП, с. 338); // то так вже т'ашко |наши |жирчичи то |барVo |дужо |того п'ерен'есл'і / та|к'ийе труд|нос'ц'і / (ГзП, с. 150). Засвідчені в ад'єктивній сфері повні нестягнені займенники перебувають у закріпленій за ними препозиції щодо іменника, від якого вони залежать. Натомість для вжитих у множині прикметників домінантною є позиція після субстантива, що надає їм комунікативної значущості.

Отже, у волинсько-поліському, підляському й берестейсько-пінському діалектному просторі атрибутивні одиниці, виражені повними нестягненими формами, перебувають у зв'язку узгодження з препозитивно чи постпозитивно вжитими щодо них опорними іменниками. Говірковий матеріал аналізованого ареалу виявляє деяку морфологічну спільність, що увиразнюють флексії жіночого роду -айа й -уйу відповідно в називному та знахідному відмінках, -ейе, -ойе – в ознакових словах середнього роду, -ийі – у множині. Моделювання атрибутивних відношень пов'язане з ужитими в множині мовними одиницями, засобом вираження словозмінних характеристик яких слугують виявлені в говіркових групах Волинського Полісся афікси -ийа, -ййа, -ейе, у підляському й берестейському ареалах – закінчення -ийе, у мовленні підляшуків – -ийе.

Перспективу дослідження західнополіського матеріалу становить визначення закономірностей реалізації означальної сфери вторинними маркерами, поєднаними зв'язком керування та прилягання.

Література

1. Грицевич Ю. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 192 с.
2. Громик Ю. «Наша байка зусьом начча»: поліська говірка с. Липне : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 288 с.

3. Громик Ю., Яворський А. Поліські діалекти в сучасній художній літературі: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 304 с.

4. Ткачук М. Західнополіський ареал і стандарт української літературної мови: чинники та механізми взаємодії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 2 (32). С. 76–84.

Список умовних скорочень

ГзБ – Аркушин Г. Голоси з Берестейщини (Тексти). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. 536 с.

ГзВП – Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 542 с. + 2 електрон. опт. диски (DVD).

ГзП – Аркушин Г. Голоси з Підляшшя: тексти. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 534 с.

*Костусяк Н. М., доктор філол. наук, професор,
завідувач кафедри – професор кафедри
української мови та лінгводидактики
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ЗООМЕТАФОРИ В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Медіаджерела періоду російсько-української війни вирізняє розкутість, креативне омовлення актуальних подій, наявність лексем із виразними конотативними відтінками, а також переносно вжитих одиниць, серед яких чільне місце належить метафорам. Засвідчені в газетному дискурсі вторинні номінації цього різновиду вже були предметом наукових зацікавлень [2; 3; 4; 5], проте в переліку різних за значеннєвими параметрами переносних назв фрагментарність виявляє опис зоометафор, продукування яких не стишує обертів. З огляду на це видається актуальним схарактеризувати побудовані на переосмисленні номінацій тваринного світу лексеми, які поки не знайшли віддзеркалення в лінгвістичних студіях чи проаналізовані в іншій площині; дослідити їх у контексті мовної динамки, реалізації образності, оцінності, а іноді

й емоційності. Принагідно додамо, що з'ясовуючи функційний потенціал зоометафор, науковці зазвичай розглядати їх як маркери назв осіб, натомість укладена картотека фактичного матеріалу свідчить, що вказані слова та структуровані ними сполуки слугують ще й засобом експлікації назв неістот.

У сучасному медійному дискурсі номінації тваринного світу, зокрема групи комах, використовують у контекстах про безпілотні літальні апарати. Аби зацентувати увагу на великій кількості дронів, послуговуються переносно вжитою лексемою *рій*, яка структурує словосполучення *рій дронів*, засвідчене як у назві публікації, так і в статті. Примітно, що в заголовковому комплексі його іноді оформлюють у лапках, що вказує на контекстуальну незвичність цієї сполуки: ***Рій** дронів та божевільні покупки. Як інженери перетворюють виробництво FPV на велику індустрію* (заголовок) (<https://epravda.com.ua>, 25.07.2024); *«**Рій** дронів» на війні: авіаексперт попередив про ймовірні проблеми* (заголовок). *Україна може зіткнутися з проблемами, використовуючи **рої** дронів. Таку думку в ефірі Радіо NV висловив Валерій Романенко – експерт з авіації, провідний науковий співробітник Державного музею авіації: «Я скептично ставлюся до **ройового** застосування. Так, воно ефектно виглядає. Але в умовах РЕБ... чи вдасться синхронізувати дії всіх елементів цього **рою**?»* (<https://www.unian.ua>, 31.10.2024). Розширення семантичної структури зазнав виділений відіменниковий прикметник *ройовий*, що за змістовими ознаками корелює з переносно вжитим субстантивом *рій*, проте в сучасній лексикографії витлумачений тільки в стосунку до слова *рій* у першому прямому значенні та зі значенням 'у якому міститься рій' [1, с. 1273]. На «оживлення» й наділення літальних апаратів людськими рисами скеровані атрибутивні одиниці, закріплена сфера вияву яких – контексти про істот, переважно людей. Зокрема, таку роль виконує оформлений у лапках прикметник *розумний*, підпорядкований переносно вжитій номінації *рій*: *Українська компанія VYRIY уже запустила серійне виробництво FPV з машинним зором і готова йти далі – створювати «розумний» **рій** дронів* (<https://epravda.com.ua>, 25.07.2024). У контексті про безпілотні літальні апарати неординарність функціонування виявляє ознакове

слово *весільний*, яке хоч і не залежить від іменника *рій*, проте також слугує засобом вираження квантитативних характеристик, указуючи на надто малу кількість дронів та фрагментарність їхнього використання в боротьбі з російським агресором: *За неповні три роки FPV-дрони пройшли шлях еволюції від статусу «весільних» до основного засобу ураження ворога на полі бою* (<https://gazeta.ua>, 05.01.2025). Виділена мовна одиниця надає текстові оригінальності, певного колориту, відтінку усної комунікації.

Задля вказівки на те, що європейські країни надто повільно реагують на загрозу з боку Російської Федерації та не усвідомлюють масштабу небезпеки й наслідків, які чекають на них у разі війни, функціонує метафоризована сполука, що тяжіє до групи стійких виразів, *кипляча жаба*. Окрім інформативної, вона виконує емоційно-оцінну роль: *Наразі європейські країни перебувають у стані «киплячої жаби»* (заголовок). *Спеціаліст стратегії НАТО з відстеження та стримування гібридної війни зазначив, що наразі європейські країни перебувають у стані «киплячої жаби», оскільки масштаби гібридних атак РФ досягли такого рівня, який було неможливо уявити ще кілька років тому* (<https://tsn.ua>, 31.12.2025). У медійному просторі, зокрема в контекстах про зволікання західних держав, сповідування стратегії не провокувати Росії й не втручатися в розв'язану нею війну в Україні, трапляється варіант *жаба в окропі*: *«Жаба в окропі» чи блицкриг?* (заголовок). *Метод «жаби в окропі» може бути ефективним у двох випадках: якщо супротивник не второпав, що відбувається, та/або коли він не може йому нічого протиставити* (<https://censor.net>, 29.05.2024). У заголовку речення виділені мовні одиниці виразно контрастують з іменником *блицкриг*, на тлі якого значно посилено негативну оцінку. Аналізований образ земноводної тварини виявляємо у формально модифікованій, проте значеннєво близькій конструкції *варити жабу повільно*: *Єгор Чернів: Відтермінування і надання нам по чайній ложечці озброєння – це, в тому числі, стосується питання, що буде з Росією після. Вони хочуть **варити цю жабу повільно*** (заголовок) (<https://censor.net>, 01.07.2022). Автор свідомо використовує метафоризоване висловлення, що спонукає читача декодувати

зміст повідомлення й водночас надає текстові іронічного звучання, підкреслюючи необґрунтованість пасивної поведінки держав-партнерів України.

Науковці неодноразово звертали увагу на усталений вислів *мавпа з гранатою* та його модифіковані варіанти, ужиті на позначення очільника Кремля [5, с. 41]. У засобах масової інформації натрапляємо на близьку за звучанням сполуку із зооназвою *макака*, за допомогою якої передано неадекватність усіх росіян: *Це макака з гранатою, – експерт повідомив, що НАТО ніколи не відкидали варіанту нападу росії (заголовок). «...Напад на Україну оцінювали як малоімовірний. Тепер фактично всі минулі ймовірності пішли до біса, і всі аналізують з того, що росія – просто непередбачувана макака з гранатою», – додав оглядач* (<https://24tv.ua>, 07.09.2022).

Отже, медіапростір періоду активної фази російсько-української війни поповнили вторинні номінації, побудовані на переосмисленні лексем, що називають представників фауни та їхніх груп. Позитивно та негативно марковані переносно вжиті одиниці вживають не тільки для позначення назв істот, а й неістот. Вони надають оповіді яскравості, креативності, часто емоційності й відтінку усної комунікації.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Городиловська Г. П. Метафоризація як лексико-семантичний спосіб творення воєнних неологізмів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Кропивницький : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 4 (207). С. 54–61.
3. Ільченко О. А. Метафорична модель війни в політичному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73). Ч. 1. С. 21–25.
4. Костусяк Н. М., Шульська Н. М., Костриця Н. М. Метафорична вербалізація концепту *війна* в сучасних медійних заголовках. *Науковий вісник*

Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2022. Вип. 56. С. 60–65. URL : <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.13>.

5. Kostusiak N., Shulska N., Sadivnychy V., Sydorenko N., Zdikhovska T., Iovkhimchuk N., Bondarenko O. Metaphorization in the Ukrainian Media Discourse in 2022–2023: External Factors, Dynamic Processes, Communicative and Intentional Dimensions. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2023. Vol. 13, Issue 2, Spec. Issue XXXV. P. 40–46. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130235/papers/A_07.pdf.

Моток Андріана

здобувач ОС «магістр»

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Науковий керівник: канд. філол. наук Назаренко І.О.

КЛАСИФІКАЦІЯ ВСТАВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АСПЕКТІ ЇХНЬОГО СЕМАНТИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА ЧАСТИНОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Вставні конструкції іманентно «покликані активізувати увагу реципієнта, чіткіше презентують ставлення автора, його емоційну оцінку фактів, подекуди індивідуальний стиль мовця» [3, с.38]. Залежно від принципу, за яким виділяються основні ознаки вставних синтаксем (оцінювальні, змістові, частиномовні, структурні), існує кілька класифікацій вставних конструкцій.

Враховуючи модально-змістові ознаки, позицію в структурі речення можна виокремити чотири характерні ознаки вставності конструкцій:

1) функція вираження оцінки, ставлення мовця до повідомлюваного: *На жаль*, збереглися тільки листи Лесі Українки до Ольги Кобилянської й лише один лист Ольги Кобилянської до Лесі Українки (Павличко, с.83); *Звичайно*, людина, яка, проходячи Невським проспектом, закутується «покрепче плащом своим»..., зовні мало схожа на сільського коваля Вакулу чи запорожця... (СіЧ, с. 35–36);

2) лексико-семантична узагальненість, абстрактність: *Так*, Г.Поспелов, автор книги «Лірика серед літературних родів», виділяє децю інші різновиди

ліричного віршу (ЗНУ, с.49); **Власне**, навколо альманаху існує два дискурси (Павличко, с.99);

3) морфологічна строкатість слів і розмаїття синтаксичної структури складників: **Щоправда**, памфлетистиці літератора [Т.Неша], яка є, **до речі**, основним жанровим напрямком у його творчості. присвячено також декілька фундаментальних монографій зарубіжних учених... (ЗНУ, с. 186); **Як відомо**, мова не лише відбиває актуальний стан культурного розвитку соціуму, а й забезпечує збереження культурних набутків минулих поколінь... (ЗНУ, с. 111); **На думку Ж. Краснобаєвої-Чорної**, концепт близький за значенням до поняття, бо є підсумком або сходинкою пізнання світу, мобільним і мінливим... (ЗНУ, с. 118);

вільна позиція в базовому реченні (пре-, інтер-, постпозиція): **Таким чином**, узагальнюючи наведені дефініції, можна стверджувати, що семантика «вогонь» у фразеологічному контексті виступає або ж тотожною самій собі, або ж як засіб вираження такого впливу, загальним наслідком якого є вихід об'єкта цього впливу з його нормального стану (Мовознавство, с.50); Існує, **врешиті-решит**, внутрішньосистемна норма як модель мисленнєвих операцій відбору й організації комунікацій (УМ, с.29); Його [fin de siecle] критичні рамки: доповідь Лесії Українки про «Малорусских писателей на Буковине», з **одного боку**, і «В поисках новой красоты» Сергія Єфремова, з **іншого** (Павличко, с.88).

Хоча вставні слова, словосполучення та речення об'єднуються загальним значенням ставлення мовця до висловлюваного, класифікації функціональних різновидів розгляданих конструкцій ґрунтуються на їхній «семантиці та вміщеній у ній оцінці повідомлюваного мовцем» [4, с.307] (у нашому дослідженні використана класифікація І.Р.Вихованця [2, с.131] та з енциклопедії «Українська мова» [5, с. 90]):

а) компоненти зі значенням вірогідності повідомлення, впевненості [2, с.131]: безумовно, звісно, без сумніву, розуміється, природно;

б) компоненти зі значенням невпевненості, припущення, можливості, ймовірності: *мабуть, напевно, очевидно;*

в) емоційна оцінка повідомлення (почуття радості, задоволення, жалю, співчуття, здивування, прикrostі, обурення тощо): *на щастя, на жаль, на диво;*

г) логічна впорядкованість мовлення, виділення основного в повідомленні, послідовність викладу думок, наслідок, висновок: *по-перше, виявляється, отже, таким чином, з одного боку, з другого боку*

д) джерело повідомлення: *на наш погляд, на нашу думку, кажуть;*

е) синтаксеми з інтимізуючо-контактуючим значенням – заклик до співрозмовника для привернення, активізації його уваги з метою викликати певне ставлення до висловлювання: *припустімо, погодьтесь, скажімо;*

ж) оцінка повідомлення щодо його звичайності: *як звичайно, зазвичай, буває;*

и) компоненти з логічним значенням, значенням виділення основного в повідомленні, підкреслення висновку: *зокрема, таким чином, отже;*

к) відношення до способу висловлення думки: *іншими словами, прямо кажучи, з дозволу сказати, так би мовити, що називається, краще сказати;*

л) компоненти, які підкреслюють експресивний характер висловлювання: *без жартів, по душі, по-справжньому, між нами.*

За походженням вставні синтаксеми поділяються на такі групи (класифікація С.П.Бевзенка) [1, с.173]:

- 1) відмінювано-дієслівні: *знаєш, бачте, скажімо;*
- 2) безособово-дієслівні: *здається, розуміється;*
- 3) відмінювано-дієслівні, які набули неозначено-особової семантики: *кажуть, міркують, гадають;*
- 4) інфінітивні: *знати, признатися, сказати;*
- 5) прислівникові (переважна кількість): *безумовно, дійсно, очевидно;*
- 6) іменникові безприйменникові: *правда, словом, зрештою;*
- 7) іменниково-прийменникові (займенниково-прийменникові): *на щастя, до речі; між нами, крім того;*

8) модальні слова відприкметникового, відзайменникового та відчислівникового походження: *основне, головне, власне, проте, втім, по-перше, по-друге*.

Отже, вставні конструкції є досить різноманітні за своїми функціонально-семантичними ознаками, контекстуальним призначенням та походженням.

Література

1. Бевзенко С.П. Структура складного речення в українській мові. Київ : КДПШ, 1987. 79с.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. Київ : Либідь, 1993. 368с.
3. Назаренко І.О. Специфіка вживання вставних компонентів у текстах конфесійного стилю. *Актуальні питання сучасної гуманітаристики: комунікативно-культурологічний аспект* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 травня 2024 року). Кам'янець-Подільський, 2024. С. 35–39.
4. Пацаранюк Ю. Парентичні конструкції у реченнєвій структурі іронічних висловлень: їх ознаки та функції. *Лінгвістичні студії*: Зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2007. Вип. 15. С.303 – 309.
5. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім.М.П. Бажана, 2004. 824 с.

Список умовних скорочень

- ЗНУ : Вісник Запорізького національного університету: *Зб. наук. ст. Філологічні науки*. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. 234с.
- Мовознавство : Мовознавство. 2010. №6. 72с.
- Павличко : Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. Київ : Либідь, 1999. 447с.
- СіЧ : Слово і час. 2001. № 3. 96с.
- УМ : Українська мова. 2011. №4. 152с.

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ВСТАВНИХ РЕЧЕНЬ

(на матеріалі текстів філологічного спрямування)

Сучасні лінгвістичні дослідження засвідчують тенденцію до аналізу функціонування мовних одиниць «через призму їхніх структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних особливостей» [3, с. 36]. Це дозволяє вивчати модальні відношення під новим кутом зору, враховуючи складники речення, які становлять його інфраструктуру, до якої зокрема належать і парентези. Ці синтаксичні конструкції є не тільки «носіями певних змістових, комунікативно-прагматичних, емотивних завдань, але й самі формують суб'єктивно-модальне тло тексту, додають або нейтралізують експресивність, створюють інформативно завершений малюнок повідомлення» [там само, с. 38].

Вставним речення мають свою специфіку, порівняно зі вставними словами або словосполученнями – їм властива поширеність, можливість членування, змістова завершеність: ***Як добре видно**, С. Страшинов кладе в основу своєї класифікації жанрово-сюжетні принципи, що далеко не вичерпує підстав для виділення тих чи інших під жанрів ліричного вірша* (9, с.49); ***Як уже зазначалось**, [у творі Стендаля «Ваніна Ваніні»] першим тематичним пластом виступала воля* (Горб, с.55).

Вставні речення виконують ті самі функції, що і вставні слова та сполучення слів. Вони відрізняються від останніх лише за структурою, оскільки відповідають моделі простого речення, як двоскладного, так і, переважно, односкладного: ***Як запевняє поет** [М.Луків], він не складає пісень – пише тільки вірші...* (Сердюк, с. 163); ***Як бачимо**, жахлива метаморфоза людини на тварину досягла свого апогею* (Горб, с.60); *Альманах «Хвиля за хвилею», **як відомо**, вийшов 1900 р.* (Павличко, с.102).

Отже, вставні речення, на відміну від вставних словосполучень, не є стійкими, застиглими висловами – вони різноманітні за лексичним складом та не обмежені за кількістю компонентів. Фіксуються односкладні речення з одним компонентом: *З'являються перші жінки-науковці, як, **скажімо**, професор Харківського університету Олександра Єфименко* (Агеєва, с.12); *Жінки-письменниці, **здається**, часто гостріше відчували залежність літературного процесу й усієї духовної атмосфери..., так само, як і необхідність ціннісної переорієнтації* (Агеєва, с.10-11); з двома: **Як бачимо**, порушення на граматичному рівні призводить до невмотивованого розширення семантичних функцій прийменників...(Виноградова); **Як відомо**, прийменники вживаються тільки при іменних частинах мови, які мають форму непрямого відмінка... (Виноградова); поширені речення, зокрема двоскладні, повні: **Як свідчать наведені вище приклади**, «за своїм змістом гіперболічна множина близька до одного з видів поетичного тропу – гіперболи»... (Назаренко, с.127); **Як зазначає Д.І.Арбатський**, «семантика цієї форми – це кількісне збільшення, підкреслення більших розмірів певного предмета або вказівка на більшу, ніж це здається на перший погляд, кількість»... (Назаренко, с.125); **Як зазначалося вище**, гіперболічна множина характерна для розмовного мовлення та художнього стилю (Назаренко, с.125).

Передаючи однакові значення, вставні речення можуть розрізнятися обсягом, ступенем поширеності: *відомо – нам відомо, як відомо; пам'ятаю – скільки пам'ятаю, як пам'ятаємо; здавалося – нам здавалося, як здавалося; уявіть – уявіть собі тощо.*

Особливою ознакою вставних речень є те, що вони вводяться в основний контекст не тільки інтонаційно, а й за допомогою сполучників або сполучних слів (як свідчать дослідження, як запевняють фахівці, як зазначалося раніше, якщо говорити відверто, що набагато важливіше), які, проте, не виконують функцію подібних структурних одиниць складних речень: **Як підкреслював Ю.О.Жлуктенко**, воно [широке впровадження інформаційних технологій] складає найважливіший компонент немовного середовища... (Федоренко, с.

185); **Як бачимо**, обидва концепти належать до різних сфер досвіду і для їх поєднання та створення образу необхідно відшукати підставу, спільний або допоміжний слот (Хом'як, с. 215); **Як зазначають мовознавці**, словоскладання за своєю продуктивністю стає головним способом англійського словотворення, починаючи з 80-х років XX століття... (Василенко, с. 41).

Якщо вставна синтаксема, не маючи достатніх ознак речення, передає зміст, властивий реченню, то вважається, що вона є неповним реченням. Стійка синтаксична конструкція з компонентом **як** є конструкцією, пристосованою для виконання функції вставного повідомлення: **Як відомо**, письменник [В. Гюго] вважав, що мистецтво повинне відображати виняткове... (Ніколова, с.134). Така структура має перевагу з точки зору впізнаваності вставного компонента і його мобільності: вставний компонент може мати випереджувальний характер [2, с.239], а не тільки вживатися всередині основного повідомлення. Використання такої конструкції дозволяє чітко розмежовувати основне й супровідне речення. За препозитивного вживання вставного речення розгляданого типу, змістова наповнюваність супровідного речення регламентується більшою мірою. Пор.: **Як бачимо**, метафоричні перетворення відбуваються на базі фреймової когнітивної моделі (Чуча, с. 218); Заклик Вороного укласти «Український альманах», **як відомо**, пролунав 1901 р.... (Павличко, с.97).

За спостереженням О.В.Галайбіді [1, с.81], вставні конструкції можуть наближатися до вставлених, якщо вони:

а) служать засобом вираження емоційної оцінки повідомлюваних фактів чи явищ дійсності: **На жаль**, наразі відсутні які-небудь дані про те, чи читав Т.Неш відомий роман Ф.Рабле, але, аналіз деяких творів англійського письменника свідчить про певні стилістичні перегуки та запозичення в царині структури оповіді (Федоряка, с. 189);

б) вказують на джерело повідомлення: **На думку Г.М.Добролюбі**, саме на рівні зіставлення числівника «один» та числівників «два», «три», «сім», «десять»... «сто», «тисяча» відбувається протиставлення полярних понять

«мало» - «багато»... (Крижко, с. 122); **Як зазначає В.Кононенко**, поняття – це думка, що відбиває в узагальненій формі предмети й явища дійсності, зв'язки між ними за допомогою фіксації загальних і специфічних ознак. якими виступають властивості предметів і явищ... (Крижко, с. 121);

в) сприяють діалогізації вислову: **Як відомо**, у Віфлеєм свята родина вирушила через оголошений перепис населення (Горбач, с.66); **Цікаво**, що такі роздуми [про нелюбу роботу] відвідують Грегора, тільки-но він прокинувся (Горб, с. 61); **Як бачимо**, слова кохання звучать з перших сторінок твору [повісті «Дорогою ціною»] (Горб, с.55).

Завдяки змістовій та функціональній обмеженості вставних синтаксем «межа між вставними словами, вставними словосполученнями й вставними реченнями часом умовна» [40, с. 90]. Їх об'єднує значення оцінювання (модального, емоційного, експресивного), яке є провідним для вставних конструкцій: **Звичайно**, інформаційні технології не могли залишити осторонь освіти (Федоренко, с. 186). Крім того вони місять додаткові повідомлення, пояснюють, тлумачать, коментують основне речення: **Зокрема**, німецькі назви поселень під час 1-ої та 2-ої світових війн та після їх закінчення було замінено слов'янськими (СіЧ, с.13); **Як відомо**, час входить як семантико-граматичний складник до категорії темпоральності (Барчук, с.64); **Жест, з одного боку**, від самого задуму мазохістський, Долорес знає, що Дон Жуан сам зрікся цих привілеїв і ними не дорожить; **з іншого боку**, це потрібно не Жуанові, а самій Долорес... (Агеєва, с.130).

Отже, порівняльний аналіз вставних синтаксем різної структури свідчить про відсутність принципових відмінностей між ними, якщо йдеться насамперед про змістову наповненість та їхні функційно-прагматичні ролі в повідомленні.

Література

1. Галайбіда О. Взаємодія вставних і вставлених слів. *Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського держ. пед. ун-ту*. Серія філологічна. Кам'янець - Подільський : Кам'янець-Подільський ДПУ, 1998. Вип. 2. С.80 – 83.

2. Мамалига А. Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій (на матеріалі газет). *Вісник Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка*. Серія: Журналістика. Київ, 1997. Вип. 4. С. 239–248.

3. Назаренко І.О. Специфіка вживання вставних компонентів у текстах конфесійного стилю. *Актуальні питання сучасної гуманітаристики: комунікативно-культурологічний аспект* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 травня 2024 року). Кам'янець-Подільський, 2024. С. 35–39.

Список умовних скорочень

Агеева : Агеева В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ : Факт, 2003. 320 с.

Барчук : Барчук В. М. Граматична категорія темпоральності: семантико-структурний аспект. *Мовознавство*. 2011. №6. 64 – 76с.

Василенко : Василенко Д. В. Англomовні лексичні інновації військової сфери, утворені шляхом словоскладання. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 41 – 47.

Виноградова : Виноградова О., Шевчук О. Двомовність: причини й наслідки (на матеріалі україномовної преси міста Донецька). URL: <https://litmisto.org.ua/?p=7615> (дата звернення: 05.03.2025).

Горб : Горб О.А., Жулідова С.А. Проблематика творів М.Коцюбинського «Дорогою ціною» і Стендаля «Ваніна Ваніні». *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 53 – 56.

Горбач : Горбач Н.В. Образ Діви Марії в євангеліях і апокрифах. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 63 – 76.

Назаренко : Назаренко І.О. Функціонально-стилістичні особливості іменних частин мови, вживаних у значенні гіперболічної множини. *Вісник*

Запорізького національного університету: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 124 – 129.

Ніколова : Ніколова О.О., Войцехівська В.В. Мотив „красуня та чудовисько” в романах „Собор паризької Богоматері” в. Гюго та „Вадим” М. Лермонтова. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 135 – 139.

Павличко : Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. Київ : Либідь, 1999. 447с.

Сердюк : Сердюк А.В. Поетика пісень Миколи Луківа. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 166 – 170.

СіЧ : Слово і час. 2001. № 4. 96с.

Федоренко: Федоренко О.О. Вплив інформаційних технологій на словниковий склад англійської мови. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 185 – 188.

Федоряка : Федоряка Л.Д. Єлизаветинський письменник Томас Неш: біля витоків сатиричного кредо. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 188 – 193.

Хом'як : Хом'як Т.В., Процик І.В. “Душі дерев близька душа моя...”: архетипи дерев у філософській ліриці І.Драча і М.Ореста. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 210 – 215.

Чуча : Чуча П. О. Когнітивна природа метафоричних перетворень у французькому складному слові. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 216 – 222.

Пашкевич Катерина
здобувач ОС «магістр»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Приймачок О. І.

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ПОПУЛЯРНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ: МОВНІ ЗАСОБИ ЗАЛУЧЕННЯ ЧИТАЧА

Поважне ставлення до своєї історії – одна з ключових засад формування національної ідентичності, особливо в умовах протистояння агресору і його віковічному бажанню «переписати» минуле України. Популярна історіографія як форма подання історичних фактів, орієнтована на нефахівців, тепер набуває особливої затребуваності. Однак цей тип письма, хоч і зберігає опору на фактичну достовірність, істотно відрізняється від академічного викладу. Як слушно зауважено, «окрім науковості і достовірності, потрібен ще й літературний талант, основи писемної майстерності, відповідні навички для того, щоб із сухої науки зробити цікавий текст» [1, с. 108]. Саме такий підхід, заснований на застосуванні особливих наративних стратегій, уможлиблює залучення якнайширшої аудиторії до вивчення науки.

Попри зростання інтересу до популяризації історії, мовні засоби залучення читача і способи утримання його уваги в науково-популярному історичному тексті досі залишаються недостатньо вивченими. Дослідження здебільшого стосуються змісту, ідеології чи жанру, тоді як мовностилістичні аспекти часто лишаються поза увагою.

Низка дослідників сучасного наукового стилю (П. Селігей, Н. Непийвода, О. Приймачок, О. Мельник, Н. Кочукова, Н. Зелінська, А. Загнітко, Г. Дядюра та ін.) у своїх працях окреслюють риси нової наукової риторики, зокрема вияскравлення авторської позиції, діалогічність тексту, емоційність і використання риторичних стратегій впливу – тобто все те, що сприяє гуманізації викладу, орієнтації його на уявного читача.

Популяризація науки вже не зводиться лише до спрощення термінології: вона передбачає активне використання ознак розмовного стилю, таких як

діалогізація викладу (риторичні запитання, моделювання образу читача), неповні речення, вигуки, частки, оповідь від першої особи, а також участь у викладі пересічних осіб – носіїв локальної пам'яті. Такі мовні засоби створюють емоційну нарацію з ефектом особистісного спілкування з читачем, залучення його до процесу пізнання.

У цьому контексті показовою, на наше переконання, є книга Олександра Котиса «Луцьк. Тисяча років життя та історії» [2] – текст, що функціонує на перетині жанрів (історіографія, популярна література, путівник, щоденник), але в першу чергу привертає увагу комунікативними стратегіями створення тісного контакту з читачем. Тому мета цього дослідження – проаналізувати кілька домінантних прийомів впливу на емоційний інтелект реципієнта.

Однією з провідних тактик є звертання до читача, прямі поради, що створює ілюзію діалогу, залучаючи до подій і роздумів автора: «**Ми** одразу стаємо глядачами в природному амфітеатрі, на сцені якого — старе місто» [2, с. 16]; «**Хто** чутливий до втрати захоплення минулим, на яке неодмінно надихає Луцьк, **стережіться**» [2, с. 38]; «І ним обов'язково **треба пройти** для пізнання подальших важливих луцьких шпиль» [2, с. 38]. Такі конструкції не лише формують дружній тон оповіді, а й актуалізують спільність переживання, перетворюючи читача на співучасника розповіді.

У структуру тексту систематично вводяться риторичні запитання, які виступають засобами внутрішнього діалогу автора з читачем, а також провокують мисленнєву активність: «Чи знайдеться нині сміливий студент, щоб вийти на старий ринок і виголосити промову про доброчесність і порядок давньогрецькою? Ну або хоча б прочитати Езопа латиною біля ЦУМу?» [2, с. 58]; «Що ж воно таке? Як їх використовували? Чому така гарна архітектура схована за хащами і ніхто тут не ходить?» [2, с. 43]. Нерідко трапляються запитання, на які автор одразу дає відповідь: «Тоді чи є сенс говорити про Окольний замок у наш час як такий? Є!» [2, с. 44]; «То що ж стало квінтесенцією Луцька як поліса? Звісно, магдебургія!» [2, с. 81]; «Чи можна в наш час на власні очі побачити описану глорію на вулицях Луцька? Частково».

Ці репліки порушують монологічність традиційного історичного викладу, перетворюючи його на співрозмову – з позиції не відстороненого наратора, а гда чи друга.

Виразна авторська позиція (оповідь від першої особи) надає текстові особистісного характеру, підсилює ефект присутності: *«Я дістав свій Canon 350D і зробив серію послідовних кадрів...»* [2, с. 43]; *«Якогось вечора я прогулювався невідомими вулицями Луцька, дивувався чи не кожному куточку, пробував брати на камеру цікаві ракурси»* [2, с. 43]; *«Я приємно був здивований, що моє захоплення – не лише моє»* [2, с. 16]. Такі конструкції емоційно марковані, вони передають індивідуальне бачення автора, змінюючи перспективу сприйняття минулого – від абстрактної об'єктивності до персонального досвіду.

У текст вплетено живі репліки пересічних лучан – не історичних постатей, а сучасників, що фіксують присутність повсякденного досвіду й вуличного мовлення: *«– Що ти робиш?! Ану, бігом звідси! Я зараз вийду!– Вибачте, я збираю цеглу і просто побачив цікавий екземпляр. – Приблизно таку розмову я мав багато років тому на вулиці Драгоманова»* [2, с. 65]. У такий спосіб текст стає багатоголосим, створюючи ефект конкретної ситуації спілкування, де важливою є не лише історична знахідка, а й контекст її сучасного сприйняття.

Мовна палітра тексту доповнена лексемами, притаманними живому повсякденному мовленню з елементами молодіжного сленгу: *«То була перша спроба розповісти про Луцьк молоді так, щоб зачепило, щоб змусило залишити бодай коментар під публікацією»* [2, с. 13]; *«Ця туристична фішка додає колориту не лише замку, а й усьому старому місту. Для Луцька ця тема — топ, хоча ми її дуже мало знаємо»* [2, с. 53]; *«Автор пояснював його створення тим, що в інтернеті якась каламуть, і нічого путнього про місто знайти не можна»* [2, с. 13]; *«Бо коли робиш щось сам, ти вчишся, а коли просто слухаєш уже готове, хай яким важливим воно здається для когось, це не стає для тебе інсайтом»* [2, с. 14]; *«А ще увагу привертає цифровий макет замків на touch screen екрані з клікабельними об'єктами»* [2, с. 45]. Це формує «своє» мовне середовище для читача, особливо молодого покоління, для якого історія часто

асоціюється з архаїкою. Такі одиниці слугують маркерами сучасності, живого інтересу, цифрової доби.

Отже, у дослідженому науково-популярному тексті, покликаному зацікавити широку аудиторію історією одного міста, засоби мовної організації забезпечують не лише доступність та емоційність викладу, а й створюють ефект співучасті, роблять допитливого читача частиною індивідуального та колективного досвіду цілого народу. Така наративна стратегія автора спирається на комунікативну відкритість та риторичну експресивність, що є визначальною ознакою сучасного науково-популярного дискурсу.

Література

1. Бондар В. Сучасна українська історіографія: підсумки і виклики. Історіографічні дослідження в Україні. 2014. Вип. 25. С. 95-113.
2. Котис О. Луцьк. Тисяча років життя та історії. Київ: Віхола, 2024. 224 с.

Струс Мирослава

учитель української мови та літератури

Заклад загальної середньої освіти

«Луцька гімназія №20 Луцької міської ради»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗАПАСУ УКРАЇНЦІВ ІЗ ПОЧАТКУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Життя суспільства завжди знаходить відображення в мові, яка активно розвивається. Завдяки її дослідженню можна простежити соціально-економічні, суспільно-політичні й побутові зміни, які впливають на формування насамперед лексичного складу. У період активного становлення державності, який простежуємо сьогодні в Україні, відбувається поповнення лексики різними способами: від переосмислення наявних слів – до появи нових, які найточніше здатні відтворити «дух» часу.

У сучасній українській мові з початком російсько-української війни (ще з 2014 року) активізувались процеси словотворення, виникнення неологізмів, зміни лексичного значення, що свідчать про її чутливість і здатність реагувати на щоденну реальність. Значна кількість слів не вписуються в норми, що

закріплені у словниках, а відтак залишаються поза фіксацією на офіційному рівні, становлять «неформальну» частину лексики. Варто при цьому зауважити, що це демонструє не їхню незрозумілість, а навпаки – високий рівень розвитку мови, яка має достатньо засобів для активного формування слів на позначення нових реалій.

Зафіксовано неологізми, що позначають певні явища війни (наприклад, *затридні* – нереалістичні плани росії щодо окупації Києва «за три дні») чи воєнні дії. Окрему групу становлять ті, які пов'язані зі словосполученнями українського походження на позначення воєнних дій (*відхаймарсити* – нищити окупантів за допомогою хаймарсів; *задвохсотити* – знищити ворога; *затрьохсотити* – поранити, нейтралізувати ворога); військового транспорту (*бандеромобіль* – озброєна автівка українських військових; *медевак* – евакуаційна машина медпрацівників); явищ війни (*денацифікація* – вигаданий російською пропагандою термін щодо дій армії РФ та російського режиму; *могилізація* – мобілізаційні заходи в росії).

Поповнення лексики сучасної української мови у час війни значною мірою відбулося на основі переходу власних назв у розряд загальних і формування похідних від них: *арестовлення* – заспокійливе повідомлення; *шольцити* – марно обіцяти; *кадирити* – видавати бажану подію за дійсну; *кімити* – попри все залишатись оптимістом; *макронити* – демонструвати бездіяльну стурбованість; *притУлити* – жертвувати гроші на армію, зокрема у фонд С. Притули, який відомий масштабністю зборів і швидкими темпами накопичення потрібної суми; *пушкініст* – поціновувач російської культури; *чорнобаїти* – отримувати багаторазову поразку; *шойгунити* – публічно озвучувати обман, що все йде за планом.

Поява нових слів відбувається на основі розширення їхньої семантики. Ми виокремили такі лексичні групи:

1) назви явищ війни: *бавовна* – «вибухи» (від рос. «хлопок»), а не тканина; *дискотека* – активні гучні бойові дії, а не розваги; *жест доброї волі* – відступ росіян з окупованих територій; *приліт* – влучання ракети чи

безпілотної, а не приліт птахів; *тривога* – для позначення саме оголошення повітряної тривоги, а не емоційного стану; *чисте небо* – відбій повітряної тривоги, а не безхмарне небо; *збір* – грошовий добровільний збір на потреби військових; *сітка* – маскувальна сітка для військових; *обмін* – обмін військовополоненими, а не речами.

2) Військових термінів/словосполучень: *на нулі* – знаходитись на передовій лінії воєнних дій; *передок* – безпосередньо лінія фронту; *коридор* – відносно безпечна зона в будівлі між двох стін як сховище під час повітряної тривоги;

3) військової техніки: *moped* – іранський дрон-камікадзе; *пташка* – український дрон, літак; *бляшанка/бурбухайка* – ударний безпілотний літальний апарат;

4) соціальних груп: *батальйон «Монако»/«Відень»* – українські заможні біженці, які в перші дні війни незаконно покинули країну; *ухиланти* – той, хто уникає мобілізації.

В основі переосмислення семантики слова використано українськомовну чи російськомовну лексику. При цьому ми помітили, що здебільшого слова, які походять з російської мови, позначені негативною семантикою, а з української – позитивною.

Ми зафіксували такі нові стійкі словосполучення, які мають відповідне значення: *дзеркальна тиша* – бойові дії; *жест доброї волі* – відступ росіян з окупованих територій; *валяти Шольца* – обіцяти допомогу, але не виконувати; *за поребриком* – на території росії; *завести трактор* – використати найбільш неочікуване пояснення у вигляді виправдання; *йти за російським кораблем* – зазнати нищівної поразки (виникло внаслідок відомої нецензурної фрази українського військового при захопленні російськими військами о. Зміїний); *чисте небо* – відбій повітряної тривоги; *весела ніч* – довготривала повітряна тривога впродовж вночі; *пункт незламності* – місце, куди можуть звернутися громадяни для тимчасового перебування у випадку відключення електроенергії, опалення, потреби в наданні медичної допомоги, особливо після масованих

ракетних атак; *ефект Чорнобаївки* – здійснювати ту саму помилку часто, зазнавати невдачі через повторення недолугих дій.

Найменш частотним джерелом поповнення лексичного складу сучасної української мови є іншомовні запозичення. В українській мові поширеними були англіцизми, які з початком війни активізувалися і сформували окремий пласт лексики, наприклад: *лендліз* (від англ. *lend* – давати в борг; *lease* – здавати в оренду) – надання США військової допомоги Україні у вигляді оренди зброї; *донеїтити/донатити* (від англ. *donation* – дар, пожертва); *блекаут* (від прикметника *black* – чорний) – повне знеструмлення внаслідок ворожих обстрілів.

Отож, поповнення лексичного складу української мови в час російсько-української війни, за нашими спостереженнями, відбувається в кількох напрямках: виникнення неологізмів чи стійких словосполучень, поява нових значень у поширених словах (переосмислення семантики), перехід власних назв у розряд загальних, формування неофразеологізмів, рідше – поширення англіцизмів. Це безперечно свідчить, що вплив війни на мову спричиняє її оновлення й активізує процес словотворення.

Література

1. Бузько С. А. Поповнення словникового складу української мови неологізмами сучасного воєнного періоду. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2024. Вип. 5. С. 11–15.
2. Гладченко А. М., Комарова О. С. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34. С. 7–13.
3. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. №2 (32). С. 9–13.
4. Кухарук Л. В. Неофраземіка російсько-української війни. *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2023. Вип. 2(14). С. 14–27.

Тимчук Катерина
здобувач ОС «магістр»
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»
Науковий керівник: канд. філол. наук Назаренко І.О.

ПОЗИЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ ВСТАВНИХ СИНТАКСЕМ З ОСНОВНИМ ПОВІДОМЛЕННЯМ

Вставні слова, словосполучення та речення є об'єктом вивчення не тільки граматики й синтаксису, а й стилістики мовлення, оскільки є досить численною, семантично різноманітною групою. Крім того, вставні синтаксеми здатні передавати широку гаму модальних та експресивних відтінків. Парантези, виступаючи частиною інфраструктури речення, є носіями певних змістових, комунікативно-прагматичних, емотивних завдань, проте й самі «формують суб'єктивно-модальне тло тексту, додають або нейтралізують експресивність, створюють інформативно завершений малюнок повідомлення» [1, с.38].

Вставні конструкції вважаються граматично не зв'язаними з членами речення, оскільки, уведені до його складу, не об'єднуються з членами цього речення підрядним зв'язком, тобто не утворюють з ними словосполучень і не виявляють граматичної залежності від них: *До речі, феномен Рене Вів'єн (Полін Тарн), однієї з перших літературних експатріантів, не міг розвинутися в США чи Англії* (Павличко, с.86); *Можливо, саме ці світоглядні уявлення та суб'єктивні настрої сформували пріоритети його літературної творчості, її проблемно-тематичні домінанти* (Федоряка, с. 186).

Вставні одиниці «вступають у смислові зв'язки з реченням в цілому або з окремими його частинами» [2, с.89]. У першому випадку вони займають позицію на початку речення або одразу перед присудком: *Отже, зовнішня краса – швидкоплинна й оманлива* (Александрович, с. 6); *Таких людей, на думку письменника, цураються обидва шляхи* (Александрович, с. 7); *...український модернізм не тільки не позбавлений статі, як, очевидно, вважала більшість дослідників, ніколи не торкаючись цієї теми, а навпаки, - пов'язаний з нею тісними, генетичними зв'язками* (Павличко, с.87).

В окремих випадках вставні синтаксеми позиційно та семантично стосуються інших членів речення: *Сьогодні, **наприклад**, вже застарілою і неточною є періодизація українського національного руху, запропонована І.Франком...* (Александрович, с. 7); *Формально це домінування виявилось в переважанні розмовного елементу у вірші Лесі Українки, в тому, що, **за глибоким спостереженням Миколи Зерова**, описи та оповіді вдавалися їй гірше за монологи та діалоги* (Павличко, с.88).

Ще рідше вставні конструкції займають постпозицію щодо всіх членів речення. Ідеться насамперед про парні синтаксеми: *Його [fin de siecle] критичні рамки: доповідь Лесі Українки про «Малорусских писателей на Буковине», з **одного боку**, і «В поисках новой красоты» Сергія Єфремова, з **іншого*** (Павличко, с.88).

Отже, позиційні зміщення вставних конструкцій у реченні дозволяють мовцеві виділити більш значущу, з його точки зору, змістову частину повідомлення.

Література

1. Назаренко І.О. Специфіка вживання вставних компонентів у текстах конфесійного стилю. *Актуальні питання сучасної гуманітаристики: комунікативно-культурологічний аспект* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 травня 2024 року). Кам'янець-Подільський, 2024. С. 35–39.

2. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім.М.П. Бажана, 2004. 824 с.

Список умовних скорочень

Павличко : Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. Київ : Либідь, 1999. 447с.

Федоряка : Федоряка Л.Д. Єлизаветинський письменник Томас Неш: біля витоків сатиричного кредо. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. №1. С. 185 – 190.

Александрович : Александрович Т.З. Погляди Григорія Сковороди на суперечності людського життя. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2009. №2. С. 5 – 7.

Череповський Владислав
здобувач ОР «бакалавр»
Запорізький національний університет
Науковий керівник:
канд. філол. наук, доцент Шульга О.О.

«РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ»: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Феномен «Розстріляного відродження» став символом трагічної втрати української інтелігенції внаслідок репресій радянського режиму у 1930-х роках. Аналіз творчості поетів того періоду та паралелі з сучасними українськими митцями, які загинули під час російсько-української війни, є актуальним, оскільки демонструє зв'язок поколінь, тем і мотивів творчості письменників, повторення історичних реалій боротьби за збереження української нації. Порівняльний аналіз тематичних мотивів поезії 1930-х і 2020-х років дозволяє простежити незнищенність українського духу та мистецтва слова.

«Розстріляне відродження» – умовна назва літературно-мистецької генерації 20-х - 30-х ХХ ст., репресованої більшовицьким режимом (С. Єфремов, Людмила Старицька-Черняхівська, М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, Є. Плужник, Д. Фальківський, О. Влизько, В. Підмогильний, Г. Косинка, М. Івченко, В. Свідзинський, М. Йогансен, М. Семенко, В. Поліщук, К. Буревій, Лесь Курбас, М. Куліш та ін.) [3, с.591]. Було знищено більшість українського письменства – перспективний пласт ренесансної інтелігенції, яка розбудовувала національну культуру на онтологічній основі. Молоді митці розкривали кращі риси національної ментальності, надаючи їм нових яскравих ознак. Подібні тенденції духовного піднесення спостерігалися в музиці, театрі, малярстві тощо [3, с.592].

Цей період в українській культурі – водночас розквіт і трагедія. Молоді митці писали про свободу, національну ідентичність, духовність – саме за це вони були знищені як «небезпечні» для режиму. «Розстріляне відродження» було добою творчої особистості, яка вступила в конфлікт із тоталітарним режимом. Письменники «Розстріляного відродження» не сприймали догм, які вимагали послуху, їм був притаманний крайній індивідуалізм [4].

Серед найвідоміших жертв політичних репресій початку ХХ ст. – М. Зеров (поет-неокласик, перекладач, літературознавець); М. Куліш (драматург, автор п'єс «Мина Мазайло», «Народний Малахій»); Л. Курбас (режисер і театральний реформатор, засновник театру «Березіль»); М. Семенко (фундатор українського футуризму); письменники Є. Плужник, В. Підмогильний, Г. Косинка та ін. – усі вони були або розстріляні, або померли в таборах.

Сьогодні ми є свідками втрат серед українських митців, які гинуть внаслідок російсько-української війни. Це талановиті постаті, які, якби не війна, передчасна загибель, могли б і надалі розвивати українську культуру. Це Василь Сліпак – оперний співак, волонтер, який писав також і поетичні тексти, загинув у 2016 р. Віктор Дмитрук – поет, автор збірки «Пальці, що тримають квітку», загинув у 2022 р. Володимир Вакуленко – дитячий письменник і поет, автор книги «Я перетворююсь. Щоденник окупації. Вибрані вірші», загинув у 2022 р. Гліб Бабіч – воїн, поет, волонтер, загинув у 2022 р. Юрій Руф (Дадак) – поет, публіцист, ідеолог «воїнської поезії», засновник літературного проєкту «Дух нації», загинув у 2022 р. Максим Петренко – український письменник, науковець, винахідник, педагог, популяризатор читання, автор роману-щоденника «Спокійної ночі», загинув у 2022 р. Ілля Чернілевський – український поет, співак, композитор, перекладач, автор збірки віршів «Я птах між тенет», загинув у 2022 р. Сергій Баламутовський (Скальд) – український поет, громадський активіст, загинув у 2022 р. Вікторія Амеліна – письменниця, громадська діячка, авторка романів «Синдром листопаду, або Homo Comptiens», «Дім для Дома», книжок для дітей, працювала в правозахисній організації Truth Hounds, яка документує воєнні злочини на звільнених територіях України,

загинула у 2023 р.; у 2025 р. вийшла її книжка «Щоденник війни і правосуддя: Дивлячись на жінок, що дивляться на війну». Максим «Далі» Кривцов – український поет, фотограф, громадський діяч, автор поетичної збірки «Вірші з бійниці», загинув у 2024 р.; у 2025 році вийшла його книжка «На мінному полі пам'яті. Щоденники, есеї, оповідання» – записи, які він почав фіксувати ще від 2015 р. Також до вбитих українців нової генерації належать Роман Ратушний, Олександр Меньшов, актори театру й кіно Богдан Колесник, Василь Кухарський, Андрій Павленко, Оксана Швець, режисер Антон Коломієць, артист Одеської опери Ростислав Янчишен і багато інших.

Творчість письменників обох періодів має спільні риси, у першу чергу, це національна ідентичність і свобода. Наприклад, у М. Зерова, М. Семенка звучать мотиви європейськості та боротьби за культурну самобутність, у Ю. Руфа – відстоювання свободи зброєю і словом. Актуальною є тема жертвовності й патріотизму – у творчості Л. Курбаса, М. Куліша присутні роздуми про долю нації. Наприклад, Л. Курбас орієнтувався на західну культуру, для нього було важливо відійти від теми села, журби та неосвіченості, вважав, що акторство має бути різноманітним, реалізовуватися в будь-якому напрямку: «Ми не повинні адаптуватись, ми повинні робити своє! Ми завжди повинні бути засновниками, і все для того, щоб існувати! Щоб існувала наша унікальність ніким не нав'язана» [5]. У віршах Ю. Руфа оспівується героїка сучасної війни. Порівняймо рядки М. Зерова: «Ми – не раби. Ми – вільні. Ми живемо серцем» [5] і Ю. Руфа: «Ми – ті, хто не став на коліна, бо серце – щит із сталі» [2]. Бачимо спільне тематичне поле – свобода, боротьба, пам'ять, нескореність.

Розстріляне відродження – не лише трагічна сторінка історії, а й постійне нагадування про силу українського слова. Під час російсько-української війни загинули талановиті митці, які, як і їхні попередники на початку ХХ ст., розвивали українську культуру, демонстрували її самобутність та унікальність. Сучасна література продовжує традицію спротиву, самопожертви, правди. Пам'ять про митців минулого формує моральний стрижень сучасного покоління – як у слові, так і в дії.

Література

1. Виходить книжка свідчень жінок про війну, які збирала Вікторія Амеліна. URL : <https://is.gd/Dj2jfc>
2. Гаврилюк Н. Поезія полеглих: Юрій Руф. URL : <https://zbruc.eu/node/117798>
3. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. С. 591 – 592.
4. Розстріляне відродження. *Vikinedia*. URL : <https://is.gd/nm3Nrt>
5. Розстріляне відродження : антологія 1917-1933 : поезія – проза – драма – есей / упоряд. Ю. Лавріненко. 3-тє вид. Київ : Смолоскип, 2004. 983 с. URL : <https://is.gd/tfCmgV>

II. СОЦІАЛЬНІ НАУКИ ТА ГУМАНІТАРИСТИКА В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

*Акулова Н.Ю., канд. філол. наук, доцент
кафедри української філології та зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

МЕЛЕНЬКІ СВІДКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ: ДИТЯЧІ КНИГИ В МЕДІАТИЗОВАНОМУ СВІТІ

Медіа більше не є зовнішнім середовищем для культури – вони стали її внутрішнім механізмом. Медіалогіка поступово замінює традиційну логіку пізнання та спілкування: мислення людини стає “кліповим”, уявлення про світ формуються на основі медіаобразів, а не безпосереднього досвіду. Внаслідок цього змінюються не лише форми соціальної взаємодії, але власне структура соціального досвіду. Медіалогіка як низка принципів, притаманних медіа, стає важливим фактором впливу. Проникаючи в інші сфери (політику, освіту, науку, приватне життя), вона змінює їхню природу. Наприклад, політична риторика адаптується до телевізійних форматів, освіта перебудовується під соціальні платформи, а суспільна пам’ять формується не архівами, а візуальними потоками новин і мемів. Отже, медіатизація – це процес, у якому медіа не просто віддзеркалюють реальність, а активно її (транс)формують [5; 6].

Дитяча література дає уявлення про культурну, соціальну та політичну специфіку конкретного історичного часу та місця, що позначаються на запитах ринку та цільової аудиторії і, відповідно, знаходять відображення у змісті таких книг, їх жанрово-стильових особливостях тощо [1]. У ХХІ столітті ці тексти зазнають суттєвих трансформацій, зумовлених кардинальною зміною медіаландшафту, у якому зростають діти. Вже з раннього віку дитина взаємодіє не лише з друкованими книгами, а й з екранами, додатками, іграми, соціальними

медіа, а також з мультимодальними формами наративу, які об'єднують візуальні, звукові та інтерактивні елементи [7]. У такому мультимедійному середовищі традиційна друкована книга більше не є єдиним (чи навіть домінантним) джерелом художнього досвіду. Як підкреслює Джекі Марш, дитинство у цифрову епоху перебуває під впливом медіа, які формують смаки, досвід, форми гри та інтерес до певних жанрів ще до того, як дитина починає читати друкований текст [3].

Водночас, дитяча книга все ще залишається важливим каналом комунікації, зазнаючи при цьому трансформацій під тиском медіатизованого світу, в якому література, інші візуальні та вербальні тексти, медіа та платформи зближуються та об'єднуються. Сьогодні вплив цифрових і технологічних ресурсів та глобальний доступ до інформації кардинально змінили межі, кут зору й теми, представлені в книжках для дітей [2]. Ці зміни головню стосуються змін у перспективі, з якої розповідаються історії, наприклад, автори виділяють традиційно “нечутні” голоси, ділячись перспективами груп чи осіб, які раніше були маргіналізованими в дитячій літературі, або розширюють межі, зосереджуючись на змісті чи темах, які раніше не були представлені. Зміни також впливають на внутрішню та зовнішню форму книг, наприклад, використання нелінійних сюжетів, виникнення більш інтерактивних форматів, які запрошують читачів діяти або висловлюватися у відповідь [4].

Як продукт конкретного історичного часу та культурного простору, дитяча ілюстрована книга не може уникнути медіавпливів. Повсякденні візуальні практики та соціальні міфи є для неї потенційним джерелом вербальних і візуальних смислів. У цьому аспекті показовим є конструювання героїчного дискурсу, який актуалізується у кризові періоди суспільно-політичного життя, стає способом самоідентифікації з соціальним оточенням через пошук взірців для наслідування, а також способом дистанціювання від ворога. Російська війна проти України, що триває з 2014 року, актуалізувала попит на героїчні образи в українському суспільстві. Утім особливо помітним це стало після повномасштабного вторгнення 22 лютого 2022 року. Загальні конструкти

героїчного, притаманні сучасній українській культурі й представлені у медіадискурсі, активно артикульовані нині також дитячою ілюстрованою книгою. Відтак вона стає ще одним документом в архіві війни, фіксуючи досвід травми, спротиву та надії.

Література

1. Belcher C. Culture through Children's Picture Books: A New Kind of Reading or a New Kind of Child? // IAFOR Journal of Cultural Studies. 2018. Vol. 3. No. 2. P. 29–41.
2. Children's Media and Literature in a Mediatized World. URL: <https://conferences.au.dk/childrensmmediandliterature2017> (Accessed 12 May 2025).
3. Children's Play in the Digital Age: An Interview with Jackie Marsh // American Journal of Play. 2022. Vol. 14. No. 3. P. 221–232.
4. Ding M. Construction of the Field of Children's Literature in the New Media Era // Advances in Computer Science Research. 2017. Vol. 76. P. 1394–1398.
5. Hjarvard S. The Mediatization of Culture and Society. 1st Edition. London; New York : Routledge, 2013. 192 p.
6. Krotz F., Hepp A. A concretization of mediatization: How mediatization works and why 'mediatized worlds' are a helpful concept for empirical mediatization research // Empedocles. European Journal for the Philosophy of Communication. 2013. Vol. 3. No. 2. P. 119–134.
7. Robertson J.M. Influence of the Digital Age on Children's Literature and Its Use in the Classroom // Steps to Success: Crossing the Bridge Between Literacy Research and Practice / ed. by Kristen A. Munger. Open SUNY, 2016. P. 90–107.

*Попович М.Д., доктор філософських наук, професор
Корнелій-Дмитро Попович
здобувач вищої освіти освітньо-наукового рівня «доктор філософії»
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»*

ЛІНГВІСТИЧНА КАРТИНА СВІТУ В СТРУКТУРІ СВІТОГЛЯДУ

Під світоглядом ми розуміємо систему знань та уявлень про світ та людину, про місце людини у світі та ставленні людини до світу. У структурі світогляду умовно можна виділити такі підсистеми, як: світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння та світоперетворення (орієнтація свідомості людини на перебудову світу). Оскільки у світогляді осмислюється місце людини у світі та її ставлення до світу, то світогляд є також системою сенсів, норм, цінностей та ідеалів. Лише через ідеали, сенси, цінності та норми розкривається місце людини в соціокультурному світі та її ставлення до подій і процесів, що відбуваються у ньому. В історії людства сформувалися три головні типи світогляду: міфологія, релігія та філософія. Світорозуміння – це системне, засноване на наукових знаннях, уявлення про світ та людину. Синонімом світорозуміння є наукова картина світу [2]. Картина світу синтезує, узагальнює, концептуалізує та структурує наші уявлення про світ і нас самих. Загальнонаукова картина світу – система теоретичних знань (ідей, концепцій, парадигм, теорій) про властивості предметів та закономірності процесів об'єктивної реальності. Загальнонаукова картина світу формує уявлення про походження та будову Всесвіту, синтезує знання природничих, гуманітарних, суспільних та технічних наук. Ядром сучасної загальнонаукової картини світу є теорія відносності А. Ейнштейна та квантова фізика. Загальнонаукова картина світу складається з картин світу окремих наук (спеціальнонаукових або дисциплінарних картин світу). Кожна галузь науки утворює свою власну картину світу. У філософії науки та наукознавстві складені спеціальнонаукові (дисциплінарні) картин світу: природничо-наукова картина світу, фізична картина світу (її різновиди – механічна картина світу, квантово-польова картина світу, електромагнітна картина світу), геологічна картина світу, хімічна картина

світу, біологічна картина світу, астрономічна картина світу, інформаційна картина світу, екологічна картина світу, ноосферна картина світу, антропологічна картина світу, картина соціального світу, картина світу культури, етнічна картина світу, демографічна картина світу, економічна картина світу, історична картина світу, історико-культурна картина світу, географічна картина світу, правова картина світу, політична картина світу, аксіологічна картина світу, художня картина світу та лінгвістична картина світу. Жодна з цих картин світу не існує окремо одна від одної. Наші уявлення про світ формує одна єдина картина світу – загальнонаукова, яка містить, як окремі виміри, вищезазначені дисциплінарні картини світу. Із розвитком науки картина світу постійно оновлюється й доповнюється. Застарілі ідеї віддаляються з контенту науки та замінюються на нові. Позитивним прикладом у цьому плані є *Енциклопедія Britannica*. Вона має постійний штат редакторів, які постійно оновлюють її статті відомостями про нові відкриття в різноманітних галузях науки. Енциклопедію Britannica доцільно рекомендувати студентам для підготовки до семінарських та практичних занять. Вона виступає, на сьогодні найкращим популяризатором загальнонаукової картини світу.

В окремому ряду, від загальнонаукової та дисциплінарних картин світу, перебувають міфологічна та релігійна картини світу.

Сукупність наукових теорій, що описують загальні властивості та закономірності фізичного світу, складають фізичну картину світу. Геологічна картина світу узагальнює та систематизує знання про склад та будову надр планети Земля та про процеси що відбуваються в надрах інших планет. Антропологічна картина світу узагальнює та систематизує наукові знання та уявлення про сутність, походження та історичні типи людини. Історична картина світу формує системне уявлення про минуле людського суспільства на основі знань історичних, економічних, гуманітарних, суспільних, культурологічних та юридичних наук.

Економічна картина світу – система знань про значення, місце й роль економіки, зокрема матеріального виробництва, у суспільстві, про чинники, що

сприяють її оптимальному функціонуванню, або, навпаки, гальмують її розвиток. Економічна картина України як окремого світу, станом на 2024 рік, розписана в одних похмурих та темних барвах: рекордний дефіцит бюджету (24,5%), економічна рецесія, яка переходить у депресію, деіндустріалізація, високий рівень інфляції (12%), девальвація гривні (9,7%), втрата половини трудових ресурсів, дисбаланс й диспропорція у розміщенні продуктивних сил, загроза дефолту, високий рівень державного боргу (168 млрд. дол. США).

Лінгвістична картина світу або мовна концептуалізація світу – сукупність уявлень про світ що зберігаються у мовних структурах певного етносу. Її називають ще національно-мовною картиною світу. Це цілісний образ світу, що витворений у словах та вміщений у мові конкретної етнічної спільноти. Поняття «лінгвістична (мовна) картина світу» вперше запровадив у науковий обіг німецький лінгвіст Лео Вайсгербер (1899-1985). Через мову людина входить у світ, адаптується до нього та перетворює його. Особи, що спілкуються однією мовою, однаково сприймають світ через архетипи колективного підсвідомого, коди свідомості та концепти мислення тієї етнічної спільноти, до якої вони належать. Лінгвістичну картину світу не слід розглядати як окрему картину світу. Її специфіка проявляється в тому, що загальнонаукова та дисциплінарні картини можуть бути словесно оформлені тільки за допомогою певної національної природної мови. Мова, на думку видатного українського філософа та лінгвіста Олександра Потебні, бере участь у пізнавальній діяльності, вона творить думку: «Слово не є зовнішнім додатком до готової вже у людській душі ідеї необхідності. Воно є витікаючим з глибини людської природи засобом створювати цю ідею, тому що лише з його допомогою відбувається і розкладання думки» [1, с.212]. Мовна картина світу є особливим виміром мови, мову – в її безпосередньому функціонуванні та дії. Національно-мовна картина світу є втіленням, засобами певної мови, світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння етносу. Народ і нація дивляться на світ крізь вікно або окуляри мови. Мова є виразником культури і традицій народу, нації, його ментальності, душі, психіки, характеру, й так званого «народного духу». У лінгвістичній

картині світу представлені загальнонаукова та всі дисциплінарні картини світу. У ній, через метафори, крилаті вирази, фразеологізми, виражається специфіка ставлення представників конкретної етнічної спільноти (племені, народності та нації) до світу. Немає єдиної загальномовної картини світу. Існують лише окремі національні мовні картини світу та картини світу мовних діалектів та говірок. Загальнонаукова та дисциплінарні наукові картини світу мають однаковий зміст незалежно від мов, в яких вони матеріалізовані. Вони не містять оціночних суджень. Світ, у національно-мовної картині, осмислюється та тлумачиться як у категоричних, так й оціночних судженнях.

Мовна картина світу має кілька рівнів, є діахронічною, тобто розвивається у часі, передається від одного покоління до інших поколінь через світогляд, спосіб життя, виховання, традиції та системи освіти. Мовна картина світу – емоційна, ціннісна, оціночна, багатозначна. Наукова картина світу – динамічна, мовна картина світу – консервативна, вона змінюється повільно. Мова частково спотворює зміст зображувальної реальності, не дає адекватне та повне уявлення про явища та процеси реального світу. Ще більше спотворень спостерігається в перекладах наукових текстів. Італійці навіть придумали прислів'я: *traduttore – traditore*, що в перекладі означає *перекладач – зрадник*.

Актуальною проблемою науки та лінгвістики, яка потребує термінового вирішення є мова науки. Лексичний фонд багатьох мов світу є недостатнім для забезпечення потреб сучасної науки в адекватному й точному відтворенні процесів об'єктивної реальності. Мова значно відстає від надто швидких темпів розвитку сучасної науки. Найбільш багату термінологію для відтворення й фіксації процесів об'єктивної реальності має німецька мова. Доуге місце посідає англійська мова, третє – французька.

Перед українськими лінгвістами, філософами та представниками спеціальних галузей знань стоїть велике завдання – формувати та удосконалювати україномовний термінологічний апарат природничих, технічних, суспільних, поведінкових, гуманітарних та логіко-методологічних наук.

Література

1. Потебня О. Думка і мова / Попович М. Д. Філософія. Історичний екскурс: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ПДАТУ, 2020. С. 210–216.
2. Широкова І. І. Модель, образ, картина світу: диференціація понять. Science and Education a New Dimension. Philology VI (51), Issue: 176, 2018. С. 72–75. Sept. URL : www.seanewdim.com

*Шолк О.М., магістр історії,
викладач суспільних дисциплін
Приватний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський податковий інститут»*

ІСТОРИЧНИЙ НАРАТИВ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ: ДИНАМІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВОЄННОГО ЧАСУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну каталізувало безпрецедентну актуалізацію історичного минулого в суспільній свідомості та, відповідно, в інформаційному просторі. Історія перетворилася на важливий інструмент консолідації суспільства, формування національної ідентичності та протидії ворожій пропаганді. За цих умов історичний наратив – спосіб конструювання та інтерпретації минулого – демонструє надзвичайну динаміку, набуваючи нових форм та особливостей функціонування.

Метою цього дослідження є аналіз ключових тенденцій та специфіки побутування українського історичного наративу в інформаційному полі країни в період повномасштабної війни.

Повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 р. спричинило значний вплив на історичний наратив в українському інформативному просторі. Звісно, що масштабна війна не могла обійти стороною таку важливу тему, як історичне минуле. Зокрема головною причиною цього є історичне обґрунтування агресором своїх дій, ідеології «руського міра» і нібито «фейковість» України. Красномовними є постійні звернення російського диктатора В. Путіна та його

бесіди із іноземними політиками, дипломатами, журналістами, які постійно супроводжуються «історичними довідками» від російського президента [1, с. 80].

Можна навіть говорити про певну «одержимість історією» персони Путіна. Його постійні висловлювання, що Україну «створив Ленін», що більшовики подарували українцям не лише державність, але й більшість їхніх земель, зокрема «ісконно російські» Крим, Донбас і «Новоросію», що український національний рух був вигаданий поляками та австрійцями, й інші історичні міфи [2, с. 55]. Загалом риторика Путіна нічим не відрізняється від риторики російських чорносотенців та шовіністів початку ХХ ст. Історія стала справжнім інструментом війни і пропаганди, цим Росія виправдовує свою агресію і злочини, саме необхідністю відновлення «історичної справедливості» [2, с. 59].

Звісно, що це призвело до зворотної реакції, а саме – до формування стійкої ненависті громадян України до всього російського і всього, що з Росією пов'язано. Не оминуло це й історії, чий статус сильно зріс в очах жителя України. Уперше зацікавлення історією в інформаційному просторі фіксується ще в 2014 році після анексії Криму й початку війни на Сході. З'являються перші канали з історії в соцмережах, на платформі Youtube [5, с. 29]. Але одразу ж почали з'являтися й перші недоліки такого зацікавлення історією. Найперше те, що такі канали часто засновуються не професійними істориками, а блогерами, котрі некритично підходять до інформації і часто користуються штампами. Одним із таких прикладів є один із найбільших ютуб-каналів з історії «імені Т.Г. Шевченка», заснований письменниками братами Капрановими. З одного боку, канал є одним з найбільших в україномовному сегменті Youtube – він налічує 965 тис. підписників [6]. Але з іншого – історичний контент є досить загальним і поверховим, а деякі аналогії і порівняння спірними, деякі твердження – бездоказові. Приклад цього каналу може бути застосований до численного історичного контенту в соцмережах: поверховість, тенденційність, некритичність, ідеологізованість [5, с. 31].

Другий недолік – формування власних історичних міфів як реакція на заперечення російського наративу. Звідси й популярність фолк-історії, некоректні аналогії і порівняння, відверті фальсифікації на догоду патріотизму й відчуття національної гордості. Наприклад, часто некоректні порівняння російської агресії з монгольською навалою, або навпаки – ретроспективний аналіз історії, коли події минулого намагаються висвітлити з теперішнього часу [3, с. 222].

Останнім часом проявляється комерціалізація історичного контенту, яка суттєво підвищує його якість, особливо з технічної сторони, з'являються окремі канали, що досліджують «нішові» теми, наприклад, військову історію, історію козацтва, історичну картографію, історію окремих країн. Яскраві приклади: ютуб-канал «Per aspera», що висвітлює історію медицини; онлайн-проект «Локальна історія» висвітлює маловідомі факти з історії України, раніше невідомі, невисвітлені теми, подає оригінальний погляд, видає власний журнал; «Історія на тарілці» – ютуб-канал з кулінарної історії [4;**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Проте такі канали є радше винятками, більшість історичного контенту носить загальний і багаторазово озвучений характер, зокрема численні відео про Визвольні змагання, репресії, Голодомор, козацтво, Руську державу [5, с. 33].

До позитивних аспектів розвитку українського історичного наративу варто віднести збільшення споживання українськомовного контенту і загалом зацікавлення історії, котре сильно зросло з 2022 р. Зокрема сучасні відомості свідчать, що на початок 2025 р. українськомовний контент уже переважає над російськомовним. Загалом попри дійсно суттєві недоліки сам факт формування українського історичного наративу не лише професійними істориками, але й громадськістю є великою перевагою. Україна починає формувати власну історичну пам'ять на рівні масового контенту.

Література

1. Гольцева Г. Історія та культура на захисті України в інформаційних війнах. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2024. С. 79 – 82.
2. Калакура Я. Українські історики в інформаційному просторі на тлі війни: методологія комунікації. *Український інформаційний простір*. 2024. №. 1 (13). С. 51 – 72.
3. Кашуба Л., Дмитренко К. Культурна апропріація історії України. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*. 2023. С. 221 – 223.
4. Локальна історія. URL: <https://localhistory.org.ua/>
5. Мелекесцев К. Нові технології соціальних мереж та їх наслідки для інформаційного протистояння навколо історії України. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2023. №. 61. С. 26 – 35.
6. Ютуб-канал «імені Т.Г. Шевченка». URL: <https://manifest.in.ua/c/imeni-t-g-shevchenka/>

III. КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Блажко В. О.

*викладач юридичних дисциплін
ВСП «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій»
ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»*

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЮРИСТА: ВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДО СУДОВОГО ЕТИКЕТУ

Культура мовлення — це значно більше, ніж просто гарно побудовані речення. Для юриста вона є справжнім інструментом роботи. Саме від того, наскільки впевнено та грамотно юрист володіє мовою права, чи вміє дотримуватися норм мовленнєвого етикету в суді, часто залежить не лише результат комунікації, а й те, як його сприймають колеги, судді, клієнти. Мова — це не просто засіб передавання інформації. Це спосіб переконувати, захищати, впливати.

У судовому процесі роль мови особливо помітна. Тут кожне слово має значення — іноді навіть дрібна неточність чи помилка можуть вплинути на хід справи або тлумачення норм права. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України судочинство в Україні ведеться державною мовою, що закріплює конституційний принцип застосування української мови у сфері права [1]. Крім того стаття 10 Конституції України визначає українську мову як державну, а закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» деталізує обов'язок посадових осіб й учасників судових процесів використовувати державну мову [2].

Ще один виклик — юридична термінологія. Вона складна, точна і, що найважливіше, — дуже контекстуальна. Просто знати терміни недостатньо — потрібно розуміти, як і коли їх доречно вживати. Неправильне або недоречне

формулювання може не лише ввести в оману, а й підірвати довіру до фахівця. Як зазначають фахівці, юридична термінологія формується на основі спеціалізованих понять, які повинні вживатися у чіткій відповідності до законодавства та усталеної практики правозастосування [3]. Вживання неправильних термінів або сленгу в юридичній мові призводить до порушення норм ділового етикету та може поставити під сумнів професійну компетентність правника.

Окремо варто згадати про судовий етикет — це не тільки про манери, а й про мову. У суді важливо не лише, що ти говориш, а й як ти це робиш. Відповідно до рекомендацій Національної школи суддів України, юрист під час судового засідання має дотримуватись офіційно-ділового стилю, виявляти повагу до суду та інших учасників процесу, уникати категоричних оцінок та емоційно забарвлених висловлювань [4]. Ввічливість і стриманість у судовій промові підвищують ефективність аргументації та сприяють формуванню позитивного іміджу юриста.

Окрім формальних моментів, мовна культура юриста має ще один важливий вимір — психологічний. Як зазначає міжнародна практика, зокрема у роботі Міжнародного кримінального суду, правники мають прагнути до максимальної прозорості й зрозумілості викладених позицій, аби зробити процес правосуддя доступним для всіх учасників [5].

До прикладу, у справі «Прокурор проти Жан-П'єра Бемби Гомбо» (ІСС-01/05-01/08) Міжнародний кримінальний суд уперше скасував вирок через неправильне тлумачення формулювання «всі необхідні та розумні заходи» (англ. *all necessary and reasonable measures*) у контексті обов'язків командувача. Апеляційна палата МКС скасувала вирок суду першої інстанції, оскільки Суд нижчої інстанції трактував формулювання надто суворо. Це стало прикладом того, як неоднозначне тлумачення слів у правових нормах може призвести до помилкового рішення в міжнародному кримінальному правосудді.

Отже, культура мовлення юриста — це не просто «правильно говорити». Це — вміння переконувати, підтримувати професійний імідж, будувати діалог,

зберігаючи повагу до співрозмовника та закону. Це — одна з ключових компетентностей сучасного правника, що допомагає не лише вигравати справи, а й зміцнювати довіру до правової системи загалом.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Офіційний вісник України. 2004. № 11. Ст. 742. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 13.04.2025).
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. Офіційний вісник України. 2019. № 38. Ст. 1304. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 13.04.2025).
3. Юридична термінологія: формування і використання / О. Dovbysh. Юридичний портал «ЮОТ». URL: <https://yust.com.ua/ua/legal-terminology-formation-and-use/> (дата звернення: 13.04.2025).
4. Судовий етикет: базові правила поведінки у судовому засіданні. Публікація на порталі Protocol.ua. URL: https://protocol.ua/ua/sudoviy_etiket_yak_povoditisya_u_sudi/ (дата звернення: 13.04.2025).
5. The ICC Code of Professional Conduct for Counsel. International Criminal Court. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RelatedRecords/CR2008_03254.PDF (дата звернення: 13.04.2025).

*Громик Л. І., канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»*

МОВНІ АНОРМАТИВИ В ТЕКСТАХ СУДОВИХ РІШЕНЬ

У сучасному інформаційному суспільстві, де комунікація є ключовим елементом будь-якої діяльності, культура мовлення державного службовця

набуває особливої актуальності. «Попри відчутну сучасну тенденцію до оволодіння іноземними мовами, справжній фахівець, безсумнівно, насамперед повинен на високому рівні знати рідну мову» [4, с. 89]. Дотримання норм сучасної української літературної мови як в усному, так і писемному мовленні державних службовців є не лише демонстрацією їхньої освіченості чи поваги до мови, а й головним чинником ефективної комунікації, який безпосередньо впливає на якість виконання ними службових обов'язків, рівень довіри громадян до державних інституцій та імідж державної установи загалом.

Важливість проблеми нормативності професійної писемної комунікації, зокрема для сфери судочинства, не викликає жодних сумнівів. Так, стаття 10 Конституції України визначає українську мову як державну, а також, відповідно до статті 14 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», саме вона є мовою судочинства й діловодства. Водночас у цій статті зазначено: «Суди ухвалюють рішення та оприлюднюють їх державною мовою у порядку, встановленому законом. Текст судового рішення складається з урахуванням стандартів державної мови» [3]. Отже, усі судові документи мають бути укладені українською мовою відповідно до офіційно-ділового стилю, «який має характеризуватися послідовністю і точністю викладу фактів, документальністю, емоційно-експресивною нейтральністю висловів та, безумовно, нормативністю мовних засобів на всіх рівнях мовної структури, наявних у письмовому мовленні – морфологічному, лексичному, синтаксичному та пунктуаційному» [2, с. 46].

Проте аналіз судових рішень, розміщених у відкритому доступі до інформаційних ресурсів Єдиного державного реєстру судових рішень, свідчить про те, що значна їх частина не відповідає зазначеним вимогам. «До найбільш характерних анормативів належать ті, – слушно зауважує О. Антонюк, – що трапляються на орфографічному, лексичному, граматичному, пунктуаційному рівнях мови» [1, с. 13]. Це не просто поодинокі недоліки, а системні помилки, що виникають у професійній писемній комунікації державних службовців, зокрема тих, хто залучений до процесу підготовки й оформлення документів у сфері

судочинства. Зокрема, аналізуючи судові рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області, було виокремлено такі найбільш типові порушення мовних норм:

— *лексичні анормативи* (помилки, пов'язані з порушенням норм, які регламентують правила слововживання, зокрема тавтологія, уживання слів у невласивому значенні, кальковані лексеми тощо). Наприклад: *Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку для **подання** апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було **подано**; На **даний** час вони спільно не проживають і спільного господарства не ведуть; Дослідивши матеріали справи, суд **дійшов до переконання** про задоволення позову на підставі **наступного**; Суд звертає увагу, що заявник не позбавлений права у **подальшому** бути призначеним опікуном...; **Таким чином**, враховуючи, що при оформленні матеріалів справи не дотримано вимог Закону, не сформульовано склад адміністративного правопорушення...; Причиною розірвання шлюбу є те, що **на протязі** сумісного проживання не змогли знайти спільну мову при вирішенні сімейних проблем;*

— *граматичні анормативи* (помилки, пов'язані з порушенням правильного вживання граматичних форм слів та усталеної побудови словосполук, передусім помилки слово- і формотворення, неправильне вживання прийменників, вживання активних дієприкметників та ін.). Наприклад: *Відповідно до технічного **паспорту** на житловий будинок садибного типу з господарськими будівлями та спорудами...; **Згідно ч. 2 ст. 114 СК України** у разі розірвання шлюбу судом, шлюб припиняється у день набрання чинності рішення суду про розірвання шлюбу; Позивачка ОСОБА_1 в судове засідання не з'явилася, подала заяву про розгляд справи у її відсутності; **Згідно протоколу**, ОСОБА_1 о 05.21 год. 27.11.2021 року перебуваючи під адміністративним наглядом, **згідно постанови** Кам'янець-Подільського міськрайонного суду в Хмельницькій області від 21.10.2021 року, порушив його та під час перевірки був відсутній за місцем проживання...; **Згідно п. 1 ст. 247 КУпАП** провадження **по** справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочате, а розпочате*

підлягає закриттю у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення; **Відповідно п.23** Постанови Пленуму Верховного Суду України №7 від 30.05.2008 року «Про судову практику у справах про спадкування», у разі відмови в оформленні права на спадщину особа може звернутися до суду за правилами позовного провадження; **Постанова суду може бути оскаржена до Хмельницького апеляційного суду протягом 10 днів з дня винесення постанови;** Суддя розглянув матеріали справи, що надійшли від Кам'янець-Подільського РУП ГУНП в Хмельницькій області про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, уродженця с. Мукуша-Китайгородська Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, **не працюючого;**

– пунктуаційні аномалії (порушення системи правил, що регулюють уживання розділових знаків, зокрема відсутність розділових знаків чи, навпаки, їх вживання у невластивих ситуаціях). Наприклад: *Обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність не встановлено; ОСОБА_1, який перебуває під адміністративним наглядом, 04 грудня 2021 року не з'явився на реєстрацію до ВнП № 1 Кам'янець-Подільського РУП ГУНП Хмельницької області, чим порушив адміністративний нагляд, вчинив правопорушення передбачене ч. 1 ст. 187 КУпАП;* Суд, заслухавши пояснення особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, ОСОБА_1, вивчивши протокол про адміністративне правопорушення ВАБ №497704 від 21.01.2022 року та **матеріали додані** до нього, не встановив та не здобув достатніх доказів доведення вини останнього; **Позовні вимоги підтримує, і просить** суд їх задовольнити; **Проте,** вина ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст.187 КУпАП **матеріалами** справи не доведена.

Досить часто можна натрапити на порушення законів милозвучності української мови, зокрема на помилки чергування прийменників у/в, і/й/та, з/із. Наприклад: *Стягнути з ОСОБА_1 на користь Держави судовий збір в розмірі 405 грн. 20 коп.;* Оцінюючи **досліджені у суді** докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, **повному і об'єктивному**

дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, суд постановив...; Суд вважає, що **достатнім та необхідним** для виховання ОСОБА_1 буде стягнення у виді штрафу...; Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти **днів з дня** його проголошення; На рішення учасниками судового розгляду може бути подано апеляційну скаргу протягом **30 днів з дня** складання повного судового рішення; **В судовому** засіданні, особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, ОСОБА_1 свою вину у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст.187 КУпАП, не **визнав та пояснив**, що 27.11.2021 року спав вдома, проживає в приватному секторі із своєю родиною по АДРЕСА_1; **В матеріалах** справи про адміністративне правопорушення, окрім протоколу про адміністративне правопорушення від 21.01.2022 року, міститься постанова Кам'янець-Подільського міськрайонного суду в Хмельницькій області від 21.10.2021 року.

Отже, у сучасному правовому полі, де кожне слово має вагу, необхідність покращення писемної культури текстів документів судової влади є беззаперечною. Судові рішення, ухвали, постанови й інші процесуальні документи – це не просто тексти, це офіційні акти, які мають юридичну силу, визначають долі людей і впливають на суспільні процеси. Тому грамотне, нормативне писемне мовлення у сфері судочинства вважаємо критично важливим, а підвищення рівня писемної культури державних службовців – стратегічним кроком до посилення ролі української мови як інструмента правосуддя, до вияву прозорості й довіри до всієї судової системи в Україні. Це завдання вимагає комплексного підходу, що включає системне навчання, підвищення кваліфікації та постійний контроль за якістю документів українських органів влади.

Література

1. Антонюк О. Мовні анормативи в текстах юридичного характеру. *Граматичні читання – XII* : матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф., 11–12 трав. 2023 р. Вінниця, 2023. С. 11–15.

2. Кісельова А. А. Розповсюджені мовні помилки в текстах судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2018. № 32, т. 3. С. 46–48.
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної (із змінами) : Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 15.04.2025).
4. Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Громик Л. І. Помилкобезпечні лексичні явища в писемній діловій комунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 1. Ч. 1. С. 89–95.

Жмурко І.В., канд. екон. наук,
завідувач кафедри економіко-правових дисциплін
Приватний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський податковий інститут»

ДІЛОВА ЕТИКА Й КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ФІНАНСИСТА

Культура спілкування фінансиста – це вміння встановити зворотний зв'язок, відгукнутися на думки, почуття, турботи й проблеми іншої людини. Культура ділового спілкування є складова частина культури спілкування взагалі, – це культура спілкування з приводу виробництва, праці та управління.

Значну роль у розвитку бізнесу, підвищенні ефективності діяльності організації відіграє культура спілкування фінансиста, важливою складовою якого має бути етика, яка базується на системі принципів і норм, що характеризують поведінку керівників і рядових працівників організації стосовно суспільства, інших організацій, груп, а також у взаєминах між собою.

З метою опису цілей організації, створення нормальної етичної атмосфери й визначення етичних рекомендацій у процесах прийняття рішень, розробляються етичні нормативи.

Ефективність бізнесу, ефективність діяльності організації значною мірою залежать від моральних якостей керівника, які виявляються в його діловій поведінці, взаємодії та спілкуванні.

Один із важливих показників професіоналізму працівника є знання етикету спілкування. Уміння поводити себе з людьми належним чином є одним з важливих факторів, який допомагає досягти успіху в різних сферах діяльності.

Існує шість основних принципів [2, с.165], які дозволяють це зробити:

- пунктуальність;
- конфіденційність;
- доброзичливість, привітність;
- грамотність;
- увага до оточення;
- зовнішній вигляд.

Специфіка ділового спілкування фінансиста, обумовлена тим, що воно виникає на підставі та з приводу певного виду діяльності, пов'язаної з виробництвом будь-якого продукту чи ділового ефекту. При цьому сторони ділового спілкування виступають у формальних (офіційних) статусах. Вони визначають необхідні норми та стандарти поведінки людей.

Ділове спілкування формується в умовах конкретної діяльності, а тому вбирає в себе особливості цієї діяльності. Ділове спілкування фінансиста здійснюється за певними правилами й спрямоване на встановлення контактів і підтримку зв'язків між представниками різних зацікавлених у спільній діяльності організацій або партнерів.

Ділове спілкування фінансиста є засобом для досягнення будь-яких цілей. Від правильного спілкування з партнерами в умовах ринкових відносин залежить, перш за все, одержання максимального прибутку.

Натомість слід зазначити, що етика ділового спілкування фінансиста – це сукупність моральних норм, правил, уявлень, які регулюють поведінку і стосунки людей у їхній виробничій діяльності.

Спілкування – це спільна діяльність із реалізації інтересів, яка координується шляхом обміну думками й регулюється загальними нормами, а також розпочинається зі встановлення взаєморозуміння.

Для успішного спілкування треба створювати умови, які сприяли б самоактуалізації та самореалізації співрозмовників, їхній продуктивній співпраці.

Література

1. Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 252 с.
2. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин : навч. посібник. Київ : Кондор, 2008. 356 с.
3. Етика: навч. посібник / В. О. Панов, О. А. Стасевська, М. Б. Ценко та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 382 с.

Коваль Вероніка
здобувач ОС «спеціаліст»
Приватний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський податковий інститут»
Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Прокопова О.П.

НЕОЛОГІЗМИ ТА ЖАРГОНІЗМИ ПЕРІОДУ ПАНДЕМІЇ ТА ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Будь-яка мова постійно поповнюється та удосконалюється завдяки певним факторам: соціально-політичним, економічним та етнонаціональним, тому кожна подія, що відбувається в країні, має потужний вплив на формування мови.

Унаслідок цього з'являються сучасні терміни та авторські неологізми, які починають широко використовуватися в мовленні. Лексика є змінною: одні слова виходять з ужитку, переходячи в категорію застарілих, а інші навпаки виникають, створюються – неологізми. Нові слова збагачують мову, сприяють більш суттєво та змістовно описати нові дії, речі, події, явища тощо. Однією з властивостей неологізмів є досить висока частота їхнього вживання у мові певної спільноти [4, с. 244].

Зарубіжний мовознавець М. Халфан окреслює наступне визначення: «Неологізмом є лексична одиниця або значення, яка виникає у визначений відрізок мовного розвитку комунікативної спільноти, отримує поширення, відповідає мовній нормі й у цей часовий проміжок розвитку сприймається більшістю носіїв мови як нова протягом визначеного часу» [3, с. 118]. Проте ґрунтовнішою є означена дефініція О.О. Селіванової: «Неологізм – слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні й усвідомлюються як такі носіями мови» [2, с. 417].

Дослідження таких неологізмів дає змогу розглянути особливості розвитку лексико-семантичної системи мови.

Пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії в Україну суттєво вплинули на життя українців, зокрема на мовлення молоді. У цей період з'явилося багато неологізмів та жаргонізмів, які відображають нові реалії та переживання суспільства. Ці мовні інновації не лише збагачують українську мову, але й слугують засобом адаптації та комунікації в умовах кризи.

Під час пандемії з'явилися нові слова, які стали частиною повсякденного вжитку:

1. *Карантинка*: пестливе позначення карантину, що підкреслює його тривалість та вплив на повсякденне життя.
2. *Локдаун*: запозичене з англійської «lockdown», означає суворе обмеження пересування та діяльності з метою стримування поширення вірусу.
3. *Масочник*: той, хто суворо дотримується носіння маски в громадських місцях.
4. *Зумитися*: провести зустріч або навчання через платформу Zoom.
5. *Самоізоляція*: перебування особи в ізоляції від інших для запобігання поширенню вірусу, особливо після контакту з хворими або повернення з-за кордону.
6. *Дистанційка*: розмовне позначення дистанційного навчання або роботи, що стали поширеними під час карантинних обмежень.

Ці неологізми відображають адаптацію молоді до нових реалій, зокрема переходу на дистанційне навчання та роботи, обмеження соціальних контактів. Вони також демонструють креативність у знаходженні нових способів комунікації та підтримки соціальних зв'язків.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило появу нових термінів та фразеологізмів:

1. *Київський торт*: іронічна назва коктейлю Молотова, що використовується для оборони міст.
2. *Ленд-ліз*: термін із часів Другої світової війни, відроджений для позначення міжнародної військової допомоги Україні.
3. *Паляниця*: слово, яке використовується для виявлення диверсантів через їхню нездатність правильно вимовити його.
4. *Бавовна*: іронічне позначення вибухів на території росії або тимчасово окупованих територіях України. Походить від російського слова "хлопок" (звук вибуху), що перекладається як «бавовна».
5. *Мопед*: сленгове найменування іранських безпілотників Shahed, які використовуються росією для атак на Україну. Назва, пов'язана зі звуком двигуна дрона, схожим на роботу мопеда.
6. *Донатити*: від англійського «donate» — жертвувати. Означає добровільну фінансову підтримку армії, волонтерів або постраждалих від війни.
7. *Задвохсотити*: військовий термін, що означає знищення ворожого солдата. Походить від коду «двохсотий», який використовується для позначення загиблих у бою.
8. *Ухилянт*: людина, яка намагається уникнути мобілізації до війська будь-якими способами.
9. *Піксель*: назва камуфляжної форми Збройних сил України через її характерний піксельний візерунок.
10. *Рашизм*: поєднання слів «росія» та «фашизм». Використовується для опису ідеології та дій російського політичного режиму, що поєднує великодержавний шовінізм та елементи фашизму.

11. *Орки*: зневажливе позначення російських окупантів, запозичене з фентезі-літератури, де орки — агресивні та варварські істоти.

Війна зробила суспільство більш згуртованим, а мова стала способом вираження емоцій, підтримки та протесту. Молодь активно використовує сленг для висміювання ворога, а також для позначення нових реалій.

Мовні зміни вплинули на різні аспекти життя молоді:

- Освіта: перехід на дистанційне навчання сприяв появі нових термінів, таких як «дистанційка», «зумитися», що відображають нові форми освітнього процесу.
- Соціальні зв'язки: обмеження під час пандемії та війни змусили молодь шукати альтернативні способи комунікації, що призвело до популяризації онлайн-платформ та відповідної лексики.
- Психологічна адаптація: використання гумору та іронії в мовленні допомагає зменшити стрес та тривожність, сприяє збереженню позитивного настрою.

Мова — це не просто набір слів, а живий організм, що змінюється разом із суспільством. Пандемія та війна сформували нову реальність, і молодь знайшла спосіб адаптуватися до неї через неологізми та сленг. Це не лише спосіб комунікації, а й засіб єднання, підтримки та боротьби за майбутнє.

Мовні трансформації в кризові періоди демонструють, як люди пристосовуються до викликів. Завдяки новим висловам та іронічному підходу молодь легше сприймає складні реалії, знаходячи у словах не лише інформацію, а й розраду. Водночас сленг стає важливим фактором самоідентифікації та підтримки національної єдності.

У майбутньому ці мовні зміни можуть залишитися як свідчення історичних подій, адже кожне слово відображає конкретний період боротьби, страждань та надій. А це означає, що мова — це не лише засіб комунікації, а й потужний інструмент колективної пам'яті народу.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови: електронна версія. 2018. URL: [http:// sum.in.ua/s/viddalenyj](http://sum.in.ua/s/viddalenyj).
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля – К, 2006. 718 с.
3. Khalfan M., Batool H., Shehzad W. COVID 19 Neologisms and their Social Use : An Analysis from the Perspective of Linguistic Relativism. Linguistics and Literature Review. 2020. № 2. P. 117–129.
4. Schippan, T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Max Niemeyer.1992
5. Українець О. Свинособаки, рашисти, кацапи: звідки взялися зневажливі прізвиська для ворога. URL: <https://www.platfor.ma/topic>

*Оганесян В.С., канд. екон. наук,
викладач кафедри економіко-правових дисциплін
ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ

У сучасному світі фінансова сфера є однією з найдинамічніших і найскладніших галузей, яка вимагає від професіоналів не лише ґрунтовних знань і професійних навичок, але й високого рівня комунікативної компетентності. Успішна взаємодія між співробітниками фінансових установ, клієнтами, партнерами та іншими стейкхолдерами є важливою передумовою ефективного виконання професійних обов'язків. Саме тому формування комунікативної компетентності набуває пріоритетного значення у процесі підготовки майбутніх фахівців.

Значення комунікативної компетентності у фінансовій сфері проявляється через здатність професіонала:

- чітко та зрозуміло передавати інформацію різним цільовим аудиторіям;
- використовувати професійну лексику у спілкуванні;
- розуміти потреби клієнтів і партнерів;
- вирішувати конфлікти й запобігати їм;
- працювати в багатокультурному середовищі, враховуючи особливості культурної комунікації.

Формування комунікативної компетентності у вищому навчальному закладі може розглядатись як формування системи знань, умінь, навичок, якостей особистості в досягненні мети або досягненні позитивного результату в процесі навчально-виробничої діяльності, тобто як готовність фахівця до професійної діяльності [1].

Адаптація в професійному світі, який постійно змінюється, вимагає від молодого працівника наявності певних якостей, які можна об'єднати в поняття комунікативна компетентність. У сучасному суспільстві інформаційних технологій, прискорених глобальних цивілізаційних змін саме вона є однією з провідних складових високого професійного рівня особистості. Проблеми комунікативної компетентності актуальні для всіх галузей професійної діяльності, що підтверджено досвідом розвинутих країн, у яких без уміння ефективно спілкуватися унеможлиблюється кар'єрний успіх. Спілкування, за оцінкою психологів, є мистецтвом удосконалення особистості. Значення комунікативної компетентності особистості зумовлене входженням нашої держави у світову спільноту, розширенням її міжнародних контактів, у яких здатність до спілкування розглядається як один з найважливіших напрямів співробітництва [2, с.8].

Комунікативна компетентність у контексті фінансової діяльності передбачає здатність спеціаліста чітко, переконливо й етично передавати інформацію, розуміти та реагувати на потреби клієнтів, а також вирішувати складні завдання у багатокультурному та багатомовному середовищі. Особливо це актуально в умовах глобалізації, коли фінансові операції часто виходять за

межі однієї країни, а професійна діяльність потребує досконалого володіння іноземними мовами, знання культурних особливостей та уміння працювати в міждисциплінарних командах.

Серед головних викликів, які постають перед викладачами й студентами під час формування комунікативної компетентності, варто виокремити інтеграцію традиційних підходів і сучасних технологій, зокрема цифрових інструментів для спілкування. У навчальному процесі необхідно враховувати специфіку фінансової сфери, яка полягає у високому рівні відповідальності, роботі з конфіденційною інформацією та необхідністю оперативного прийняття рішень.

Отже, розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців фінансової галузі є важливим аспектом їхньої професійної підготовки. Він має бути спрямований на формування не лише технічних, але й м'яких навичок (soft skills), які допоможуть їм ефективно взаємодіяти у складних та швидкозмінних умовах сучасного фінансового світу. Комунікативна компетентність є невід'ємною складовою успіху фахівців фінансової сфери. Її формування потребує комплексного підходу, який передбачає як теоретичну, так і практичну підготовку, а також використання сучасних цифрових інструментів. Урахування особливостей фінансової діяльності та постійна адаптація до змінних умов ринку сприятимуть підготовці висококваліфікованих професіоналів, здатних ефективно комунікувати в умовах глобалізованого світу.

Література

1. Альохіна Н. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. URL:

[https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/4336/1/_doc%20\(1\).pdf](https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/4336/1/_doc%20(1).pdf).

2. Дегтярьова Г. С., Руденко Л. А. Теоретичні та методичні основи розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування: навчально-методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2010. 192 с.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК НЕОБХІДНОЇ СКЛАДОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА МИСТЕЦЬКОЇ ГАЛУЗІ

Процес спілкування є невід'ємною частиною розвитку й формування особистості. Потреба людини у спілкуванні зумовлена необхідністю взаємодіяти в процесі навчання, професійної діяльності, безпосередньо впливати на ефективність та продуктивність досягнення поставлених цілей.

Поняття «спілкування» в науковій літературі вживається в різних значеннях: як складний, багатоплановий процес встановлення й розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами у спільній діяльності, який передбачає обмін інформацією, взаємодію, сприймання та розуміння між його учасниками, характеризується комунікативним (обмін між його учасниками різною інформацією: знаннями, думками, почуттями тощо), інтерактивним (організація взаємодії між його суб'єктами), перцептивним (сприймання і взаєморозуміння партнерами один одного) аспектами [2]; як форма соціальної взаємодії за допомогою мови, яка реалізується в мовленнєвій діяльності партнерів у спілкуванні [1, с. 162]; як форма соціальної взаємодії людей, що здійснюється за допомогою вербальної та невербальної системи знаків та забезпечує передавання суспільного досвіду, культурної спадщини, організацію їхньої спільної діяльності в певних часових і соціально-просторових координатах існування [3, с. 14]

Комунікативна компетентність, як здатність ефективно використовувати мову, невербальні засоби спілкування та професійну етику в процесі взаємодії з іншими людьми, є ключовою у підготовці менеджерів соціокультурної сфери. Вона є важливою для працівників мистецької галузі, оскільки їхня діяльність

передбачає роботу з різними соціальними групами та віковими категоріями; організацію культурних заходів і програм; взаємодію з державними, громадськими та міжнародними організаціями. Майбутні працівники сфери культури й мистецтва повинні не лише володіти фаховими знаннями, а й розвивати комунікативну компетентність, що охоплює культуру мовлення, навички ефективної взаємодії та володіння сучасними технологіями комунікації. Отже, мовлення є явищем індивідуальним і тісно пов'язане з поняттям «культура мовлення», системою знань, норм, цінностей, культурою поведінки, системою еталонів та уявлень загальної культури. Тому вважаємо, що проблема формування культури мовлення як необхідної складової комунікативної компетентності студентів мистецької галузі є актуальною.

Щодо понять «культура мови» та «культура мовлення» зустрічаємо розбіжності в наукових поглядах. О. Царик за допомогою зіставного аналізу, стверджує, що ці терміни співвідносяться між собою, «як загальне (мова) та конкретне (мовлення)». Культура мови, за її словами, це сукупність якостей літературної мови, що виявляються за різних умов спілкування відповідно до мети і змісту висловлювання, а культура мовлення – рівень компетенції, що передбачає дотримання норм усної та писемної літературної мови відповідно до ситуації спілкування. «Дослідження наукових засад формування культури мовлення показали, що у формуванні мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для розвитку культури мовлення, велика частина належить умінням аналізувати й систематизувати матеріал, мовні засоби, а також враховувати комунікативні ознаки культури мовлення: правильність, точність, логічність, різноманітність, чистоту, доречність, виразність, емоційність» [6]. Т. Окуневич, наприклад, розмежовує ці терміни. «Культура мови – це самостійна лінгвістична дисципліна, яка вивчає стан і статус норм сучасної літературної мови та рівень лінгвістичної компетенції її носіїв. Культура мовлення – це досконале володіння мовою, її нормами, уміння правильно, точно, виразно передавати свої думки засобами мови» [4]. Ф. Бацевич визначає культуру мовлення як свідоме, цілеспрямоване й критичне використання засобів тієї мови, якою здійснюється

міжкультурна комунікація; володіння нормами усної та писемної форм літературної мови в різних сферах суспільної комунікації відповідно до мети і змісту спілкування [1, с. 95].

Розуміємо культуру професійного мовлення як сукупність мовних, психологічних, соціальних та етичних норм, що регулюють взаємодію в професійному середовищі. Мовна культура (дотримання норм літературної мови, логічність і виразність мовлення), етикет спілкування (правила ведення діалогу, ділова етика, вербальні та невербальні комунікативні засоби), комунікативна компетентність (здатність адаптувати стиль спілкування до конкретної ситуації), а також психологічні аспекти особистості (емпатія, активне слухання, навички переконання) формують культуру професійного спілкування.

Оскільки менеджери соціокультурної сфери в майбутньому будуть взаємодіяти із різними соціальними групами, це вимагає від них високого рівня комунікативної гнучкості: наявність креативного характеру комунікації (використання образної мови, творчих засобів виразності), уміння взаємодіяти з глядачами чи слухачами різноманітних заходів, володіння міжкультурною комунікацією (володіння іноземними мовами, розуміння культурних традицій) та ораторськими навчаннями (володіння риторикою, технікою голосу, сценічною поведінкою).

Процес формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців галузі культури й мистецтв відбувається завдяки спрямуванню змісту професійної підготовки на усвідомлення сутності культури професійного спілкування, формуванню активного словника професійної лексики, а також створенню професійно-орієнтованого простору в практичній діяльності [5]. Тому формування практичних умінь і навичок зовнішньої та внутрішньої техніки словесної дії, ефективного застосування знань із культури та техніки мовлення у майбутній професійній діяльності менеджерів соціокультурної сфери є метою навчальної дисципліни «Культура мови» спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» освітньо-професійної програми «Кіно-, фото-, відеосправа». Реалізація в процесі фахової підготовки зазначених організаційно-

педагогічних умов забезпечується системою методів, спрямованих на формування всіх рівнів культури професійного спілкування, що передбачає застосування як традиційних для вищої школи форм і методів навчання, так і нетрадиційних, активних. Наприклад, участь у мистецьких заходах, майстер-класах, конференціях, моделювання реальних комунікативних ситуацій, читання літератури, стажування та практики в соціокультурних установах. Оволодіння студентами технікою мови та мовлення, правилами орфоепії, загальними логіко-інтонаційними особливостями живого слова, мовними аспектами діалогічного / монологічного мовлення, інтонаційними параметрами в різних видах теле-, радіомовлення, внутрішньою та зовнішньою технікою словесної дії у творчих роботах, редагування текстів різних жанрів, аналіз власного мовлення та мовлення оточуючих формує у здобувачів освіти як писемну, так і усну мовленнєву культуру професійного спілкування.

Отже, формування культури професійного спілкування є важливою умовою підготовки компетентних конкурентоспроможних фахівців соціокультурної сфери. Високий рівень комунікативної компетентності сприяє ефективній взаємодії з аудиторією, зміцненню соціальних зв'язків і підвищенню якості надання культурних послуг. Тому у навчальних програмах необхідно приділяти особливу увагу розвитку професійного мовлення, етики комунікації та застосуванню сучасних технологій у спілкуванні.

Література

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/412009.pdf (дата звернення : 08.04.2025).
3. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Спілкування в педагогічному процесі : навчальний посібник. Житомир : ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2021. 100 с. URL : <https://znayshov.com/FR/10587/469.pdf> (дата звернення : 11.04.2025)

4. Окуневич Т. Г. Про культуру мови і мовлення студентів-філологів. URL : [https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/313/%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y#:~:text=\(дата звернення : 08.04.2025\).](https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/313/%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y#:~:text=(дата звернення : 08.04.2025).)

5. Трофінчук К. В. Педагогічні умови формування культури спілкування майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи. URL : <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/38/40.pdf> (дата звернення : 10.04.2025).

6. Царик О. Наукові засади формування культури мовлення. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/16661/1/1.pdf> (дата звернення : 08.04.2025).

*Прокопова О.П., канд. пед. наук, доцент
Приватного закладу вищої освіти
"Кам'янець-Подільський податковий інститут»*

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Мова є основним фактором розвитку суспільства та людської культури. До висловлювання сучасної успішної людини висувуються вимоги щодо грамотності, чіткості, свідомості. Уміння володіти мовою завжди затребуване в суспільстві. Особливо це стосується фахівців, які працюють із людьми й анонсують ділову інформацію через мовлення, до обов'язків яких входять проведення переговорів та спілкування з людьми.

Мовленнєва компетентність – найважливіший показник професійної компетентності в будь-якій діяльності, що вимагає вміння виразно говорити, стилістично правильно та зрозуміло викладати думки, створювати професійно-ефективну й сприятливу атмосферу, прогнозувати вплив слова, встановлювати контакти з людьми, відповідно розуміти мову інших людей у ситуаціях ділового спілкування.

Грамотна чітка мова є однією з професійно-важливих складових сучасних фахівців: педагогів, медиків, юристів, менеджерів – усіх тих, чия праця потребує словесного висловлювання. Комунікативна компетентність – це «оволодіння складними комунікативними навичками та вміннями, формування адекватних умінь у нових соціальних структурах, знання культурних норм та обмежень у спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету у сфері спілкування, дотримання унормованостей, вихованість; орієнтація у комунікативних засобах, властивих національному, становому менталітету» [1]. Мовленнєва компетентність індивіда полягає в умінні й можливості здійснювати, регулювати та вибудовувати свою мовну поведінку, користуватися словом.

У промові допускаються елементи випадкового, інколи навіть навмисного порушення її динамічності та унікальності, її мотивації. Основними проблемами недостатньої мовної компетентності є: незнання специфіки взаємодії та побудови мови в конфліктних, професійно-напружених ситуаціях; невміння грамотно формулювати запитання та відповіді, давати відповідь через різні психологічні причини (наприклад, підвищеного збудження); підвищена мовленнєва тривожність, страх висловлювати особисту думку; складність розпізнавання різних смислів та контексту мовлення.

Критеріями сформованої мовної компетентності є такі: комунікативна доцільність; уміння правильно добирати мовні засоби відповідно до врахування навикишньої ситуації та дотримання конкретних етичних, етикетних, професійних норм і правил; зрозумілість, змістова змістовність; нестереотипність, гнучкість; багатство мовного запасу; виразність та дієвість мови; допустимість чи неприпустимість тих чи інших відхилень від норми, наприклад, особливий наголос на термінах у вузькопрофесійному середовищі.

На мовну компетентність впливають внутрішні (особистісні) та зовнішні чинники. До особистісних факторів належать: психофізіологічні проблеми побудови та сприйняття мовлення, особливості мотивації мовленнєвих висловлювань, рівень рефлексії власних думок та мовленнєвих висловлювань, інформаційні втрати мови при сприйнятті. На розвиток мовленнєвої

компетентності можуть упливати такі якості, як особливості характеру, сукупність соціальних факторів та соціокультурних обставин тощо [1].

До зовнішніх факторів мовної компетентності відносять: комунікативний простір, заданий професійними, соціальними, етнокультурними умовами, соціально-демографічні характеристики, належність до певної соціально-професійної групи.

Дібрати ефективні методи підвищення мовної компетентності для фахівців сучасних організацій можливо через попереднє дослідження їхніх особливостей та виявлення проблемних аспектів.

Грамотно побудована мова необхідна для реалізації професійної діяльності, вона сприяє ефективності у службових справах. Разом із цим сьогодні відсутні як спеціальні дослідження мови працівників різних сфер, так і практичні рекомендації щодо розвитку мовної компетентності. Від того, наскільки у фахівця розвинена мовленнєва компетентність, залежить його здатність орієнтуватися у професійних ситуаціях під час взаємодії з іншими людьми, ефективність діяльності, результативність праці.

Мовленнєва компетентність як професійно-важлива складова сучасних працівників має і проблемні аспекти, зокрема йдеться про недостатню чіткість мовлення та мовленнєві огріхи в певних робочих ситуаціях, мовленнєва тривожність, нерозуміння контексту висловлювань.

Належне формування мовленнєвої компетентності пов'язане зі складнощами базового для неї поняття мови, що проаналізовано у численних наукових дослідженнях з антропології, психолінгвістики, медицини, соціології з вивчення виголошення промови [2].

У філософії мовознавства вважається, що мова та мовлення тісно пов'язані між собою, а водночас і є різними сторонами одного явища. До початку ХХ століття мова та мовлення вивчалися як одне ціле, проте в останні роки відбулося розмежування цих двох понять.

На думку науковців, мова проявляється як лінгвістичне, соціально-культурне та психологічне явище одночасно. Її необхідно розглядати з

лінгвістичної, морфологічної, синтаксичної, психологічної сторони у їх взаємозв'язках. А саме як процес передачі інформації через мову, систему породження та сприйняття висловлювань [1].

У досягненні успіхів професійної діяльності величезну роль відіграє вміння людей взаємодіяти один з одним або реалізація комунікативної компетентності – від цього залежить ефективність роботи, рівень взаємовідносин, рівень сприйняття, розуміння. Провідне місце тут займає саме мовна компетентність.

Основним завданням сучасності є відповідність особистості фахівця професійним вимогам: здатності орієнтуватися в постійно мінливому соціально-професійному світі, підлаштовуватися до відповідних ситуацій співпраці, інтеграції сфер діяльності, конкуренції. Лише такий фахівець зможе забезпечити собі успішну адаптацію та реалізацію в сучасному суспільстві [4].

Найчастіше в наукових працях досліджується така дефініція як «комунікативна компетенція», при цьому поняття «мовленнєва компетенція» зустрічається набагато рідше і в основному в лінгвістичних розвідках. Мовна компетентність є основою становлення мовленнєвої компетентності і входить до структури комунікативної компетентності.

Література

1. Безрукава Л. Мовна компетентність як засіб формування національно свідомої особистості. *Українське слово і сучасність* : наук.-метод. журнал / ТОВ Вид-во «Білий тигр», 2016. № 12. С. 36 – 41.
2. Ланова І.В. Формування мовленнєвої компетентності студентів – актуальна проблема вищої школи. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ*. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. Випуск 26, 2013. С. 216 – 219.
3. Мамчур Л. І. Мовна і комунікативна компетентність особистості: суть і характерні ознаки [Електронний ресурс]. URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_42/43.pdf

4. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2. С. 2–5.

5. Черемська О. С. Формування мовної і комунікативної компетенцій мовної особистості у вищій школі. *Вища школа*. 2010. №12. С. 63–72.

Савчук В.Ю., старший викладач,
директорка коледжу
*ВСП «Фаховий коледж економіки, права
та інформаційних технологій»
ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСИСТА

Фінансист – це не лише спеціаліст із цифрами, аналітикою та економічними розрахунками. Це також людина, яка має ефективно комунікувати з колегами, клієнтами та партнерами. Саме тому культура професійного мовлення є важливою складовою його діяльності.

Професійне мовлення фінансиста відіграє ключову роль у його роботі. Воно забезпечує точність і зрозумілість інформації, адже в фінансовій сфері неточність у висловлюваннях може призвести до серйозних фінансових ризиків. Для розвитку фінансиста як мовної особистості вагомому роль відіграє широкий економічний кругозір, економічна компетенція, основою якою слугують не лише знання з мікро- та макроекономіки, біржі, організації та управління підприємствами, проведення аудиту та ведення обліку фінансової документації, а й з історії, української та зарубіжної літератури, іноземної і, безумовно, рідної, української мови [2].

Грамотно побудована мова формує позитивний імідж спеціаліста та компанії, яку він представляє, дозволяє здобути довіру клієнтів і партнерів. Професійне мовлення фахівця сприяє ефективності роботи, дає чітке пояснення складних фінансових понять, а також допомагає швидше ухвалювати рішення.

Багатство та різноманітність мовлення досягаються завдяки поповненню словникового запасу, умінню використовувати в мовленні різні мовні засоби в межах відповідного стилю, уникненню невиправданих повторень слів, однотипних конструкцій речень, оволодінню багатством інтонацій, удосконаленню власного мовлення [3].

Чистота мовлення полягає в повній відповідності нормам української літературної мови, у позбавленні просторіччя, жаргонізмів, вульгаризмів, лайливих слів тощо [1].

Серед основних проблем у культурі професійного мовлення фінансиста можна виділити надмірне використання професійної термінології, яка може бути не зрозумілою для клієнтів або нефахівців. Важливо адаптувати мову до рівня співрозмовника, пояснюючи складні поняття простою мовою. Використання довгих, заплутаних речень або неструктурованої подачі інформації може ускладнювати її розуміння. Необхідно будувати висловлювання логічно, дотримуючись чіткої послідовності думок.

Граматичні, орфографічні та стилістичні помилки негативно впливають на професійний імідж фахівця. Особливо важливо дотримуватися мовних норм у документах, звітах і діловому листуванні.

Недотримання правил ділового мовного етикету, невдалий вибір тону або форми звернення можуть створювати бар'єри у спілкуванні, тому важливо враховувати офіційно-діловий стиль комунікації, коректність та ввічливість.

Надмірна емоційність або, навпаки, сухість викладу можуть спотворити сприйняття інформації, необхідно дотримуватися балансу між професійністю та доброзичливістю у спілкуванні.

Основними принципами культури професійного мовлення фінансиста є:

- ясність і логічність, мовлення має бути структурованим і зрозумілим. Наприклад, фінансист, пояснюючи інвестиційну стратегію, повинен уникати надмірної складності у формулюваннях;

- точність термінології, адже у фінансовій сфері використовуються специфічні терміни (*ліквідність, дивіденди, волатильність* тощо), які потрібно вживати правильно, щоб уникнути неправильного тлумачення;
- офіційно-діловий стиль у діловій комунікації передбачає використання чітких та коректних формулювань без зайвої емоційності;
- відповідність етичним нормам: коректність, ввічливість і дотримання норм професійної етики є важливими у спілкуванні з клієнтами та партнерами;
- адаптація до аудиторії, яка необхідна для спілкування з інвесторами, колегами або клієнтами, фінансист має враховувати рівень їхніх знань у фінансовій сфері та підбирати відповідний стиль спілкування.

Фінансист, який володіє високим рівнем мовної культури, має більше шансів на успішну кар'єру. Він здатний ефективно вести переговори, грамотно презентувати фінансові звіти та аргументовано відстоювати свою точку зору. Це сприяє професійному зростанню та формуванню позитивної репутації у сфері фінансів.

Отож, культура професійного мовлення – це не лише навичка, а й важливий інструмент у роботі фінансиста. Вона допомагає досягати ефективної комунікації, зміцнювати довіру клієнтів і сприяти професійному розвитку. Саме тому кожен фінансовий спеціаліст повинен постійно вдосконалювати свої мовленнєві уміння, адже вони є невід'ємною частиною його професійної майстерності.

Література

1. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування: [навч. посібник]/ З. Мацюк, Н. Станкевич. Київ : Каравела, 2005. С 352.
2. Семеног О., Семеног А. Мовна особистість сучасного економіста. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*, vol. III: 2015. С. 281–288.
3. Сукаленко Т.М., Жежеря О.С. Формування культури мовлення у професійній діяльності економіста. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Вип. IV, 2014. С. 95.

ПРОФЕСІЙНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИК КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

Професійне мовлення є невід'ємною складовою компетентності сучасного фахівця. В умовах глобалізації, стрімкого розвитку технологій та зростаючих вимог до рівня професійної підготовки мовна компетентність стає одним із ключових чинників успішної комунікації, взаємодії та самореалізації в будь-якій сфері діяльності. Фахівець, який володіє професійним мовленням на високому рівні, демонструє не лише глибокі знання у своїй галузі, а й здатність чітко, логічно й переконливо висловлювати свої думки, аргументувати позицію, ефективно взаємодіяти з колегами, клієнтами, партнерами.

Д. Хаймс наголошував, що знання мови включає не лише граматику і словниковий запас, а й розуміння умов їхнього вживання. Він увів поняття «комунікативної компетенції» та підкреслив його значення. Він стверджує, що знання мови включає не лише граматичну правильність, а й розуміння того, коли, де, з ким і в яких ситуаціях доречно використовувати ті чи інші мовні засоби. Це поняття стало ключовим для соціолінгвістики та комунікативної лінгвістики. На його думку, соціолінгвістична компетенція дозволяє людині не просто володіти мовою, а й ефективно спілкуватися в соціальному контексті. Вона охоплює три ключові компоненти: словесний репертуар, мовні звичаї та шаблони комунікативної поведінки. Таким чином, комунікативна компетенція є важливим показником соціальної адаптації мовця та його здатності ефективно взаємодіяти у різних комунікативних ситуаціях [5, с. 273].

Професійне мовлення має низку характеристик, які відрізняють його від побутового або загальнолітературного мовлення. Воно вирізняється нормативністю, точністю, логічністю, доцільністю, чистотою та виразністю. Кожна професія передбачає використання специфічної термінології, стилістичних засобів та комунікативних стратегій, які забезпечують ефективний

обмін інформацією у професійному середовищі. Особливої ваги набуває культура усного й писемного мовлення, що включає в себе вміння правильно формулювати думки, дотримуватися мовного етикету, коректно використовувати фахову лексику.

У сучасних європейських освітніх системах спостерігається зростаючий науковий інтерес до питання гуманітаризації вищої освіти, зокрема технічної. Це зумовлено низкою чинників. По-перше, високий рівень фундаментальної підготовки майбутніх фахівців можливий лише за умови широкої інтеграції гуманітарних знань у технічну освіту. По-друге, важливим аспектом професійного становлення є розвиток особистісної культури спеціаліста. Відтак, сучасний етап розвитку вищої технічної освіти характеризується прагненням визначити теоретичні засади її гуманітаризації, а також гармонійно поєднати формування мовної компетентності з професійним зростанням майбутнього фахівця [1, с. 145].

Рівень володіння професійним мовленням значною мірою визначає конкурентоспроможність спеціаліста на ринку праці. Роботодавці надають перевагу кандидатам, які здатні грамотно оформлювати документацію, вести ділове листування, проводити презентації, брати участь у дискусіях та ефективно працювати в команді. Високий рівень мовленнєвої компетенції свідчить про професійну зрілість, аналітичні здібності, навички критичного мислення та вміння адаптуватися до нових умов.

Професійна мовленнєва компетентність, на думку Н. Колодій, виконує кілька важливих функцій, які тісно взаємопов'язані та доповнюють одна одну в освітньому процесі: **пізнавальна функція** полягає у відображенні професійної мовленнєвої компетентності та пов'язана з роллю мовлення в реалізації вищих психічних процесів, зокрема мислення; **інформативна функція** відповідає за передавання та засвоєння інформації, що передбачає зокрема здобуття знань, формування вмінь і навичок. Вона сприяє створенню ефективного навчального середовища та забезпечує успішність педагогічного процесу. **Комунікативна функція** проявляється у здатності до обміну думками, формулювання й

донесення інформації, що є основою ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу; **стимулююча (мотиваційна) функція** виражається у ціннісно-орієнтованому ставленні до професії та проявляється через мовленнєву поведінку, яка мотивує до навчання, саморозвитку та професійного зростання. Усі ці функції не існують ізольовано, а в реальному освітньому процесі взаємодіють між собою, плавно переходячи одна в іншу, забезпечуючи цілісність та ефективність професійного мовлення [2, с. 54].

Оскільки мовлення виступає як засіб і форма спілкування, воно тісно пов'язане з психічними станами та особливостями особистості. Емоційні прояви, такі як настрій, афекти, ейфорія, тривожність чи фрустрація, безпосередньо відображаються у мовленні, так само як і рівень уваги – зосередженість або неувважність. Волевиявлення, зокрема рішучість, розгубленість чи зібраність, а також особливості мислення, наприклад, сумніви чи впевненість, теж мають вплив на мовленнєву діяльність. Такі психічні стани є відносно стабільними й по-різному проявляються в комунікації. Крім того, мовлення формується під впливом стійких психічних рис особистості, таких як характер, темперамент, мотиви, здібності, свідомість, знання тощо. Таким чином психічні процеси безпосередньо впливають на мовлення, визначаючи його особливості та динаміку розвитку [4, с.112].

Значний вплив на формування професійного мовлення мають система освіти та безперервний процес самовдосконалення. Важливу роль відіграє якісна підготовка в закладах вищої освіти, яка включає не лише засвоєння фахової термінології, а й розвиток риторичних навичок, культури спілкування, уміння вести професійний діалог. Одним із ефективних засобів удосконалення професійного мовлення є активна участь у наукових конференціях, дебатах, тренінгах, а також самотійна робота над збагаченням словникового запасу та виробленням навичок публічного виступу: «В мовленні, як у дзеркалі, відбивається спрямованість особистості, її настанови й тенденції, потреби, інтереси, схильності та ідеали» [4, с.9].

З огляду на це сучасний фахівець повинен постійно працювати над розвитком свого мовлення, удосконалювати навички ділової комунікації, орієнтуватися на кращі зразки риторики та професійного спілкування. Високий рівень професійного мовлення не лише підвищує ефективність роботи, а й сприяє професійному зростанню, зміцнює авторитет спеціаліста, полегшує взаємодію у професійному середовищі та відкриває нові можливості для кар'єрного розвитку.

Література

1. Колодій Н.В. Професійна мовнокомунікативна компетенція. Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: збірник тез доповідей XIV Науково-практичної конференції. Львів, 2018. С. 144–146.
2. Колодій Н.В. Сутність професійної мовленнєвої компетентності бакалаврів соціальної роботи. *Науково-педагогічний журнал "Освітні обрії"*. 2018. Т. 47, № 2. С. 53–56.
3. Костриця, Н. М. Формування українського професійного мовлення у студентів вищих навчальних закладів економічної освіти України : дис. канд. пед. наук: Національний аграрний ун-т. Київ : 2002. 234 с.
4. Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В.; За заг. ред. Л.О.Калмикової. Київ : Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, в-во «Фенікс», 2008. 245 с.
5. Hymes D. On Communicative Competence. *Sociolinguistics*. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269–293.

Шкроблюк Вікторія
здобувач ОС «бакалавр»
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»
Борідко О.Р., асистент кафедри української мови
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

ЕТИЧНІ НОРМИ І КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ

Етичні норми та культура професійного спілкування становлять фундамент сучасної ділової комунікації, оскільки визначають правила поведінки, що регулюють міжособистісні та службові взаємини. Високий рівень комунікативної культури та дотримання загальноприйнятих етичних стандартів забезпечують конструктивну взаємодію, формують атмосферу взаємоповаги, довіри й відповідальності, що є запорукою успішної професійної діяльності та сталого розвитку іміджу спеціаліста в конкретному фаховому середовищі. Підтвердженням слугує відомий вислів видатного українського поета Максима Рильського: «Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова», який навіть з плином часу, не втратив своєї актуальності, адже володіння мовленнєвим апаратом та вміння впевнено виступати перед аудиторією, набагато більше скаже про рівень підготовки фахівця, продемонструє рівень обізнаності, професійності, грамотності та освіченості [4, с. 34].

Найповніше особистість людини розкривається у процесі взаємодії з іншими під час виконання професійних обов'язків. Рівень культури поведінки, мовлення, уміння слухати та вести діалог безпосередньо впливає на ефективність професійної діяльності. У цьому контексті доречно говорити про професійну культуру - сукупність моральних, етичних і комунікативних норм, дотримання яких є необхідною умовою для якісного виконання фахових завдань. Професійна діяльність не лише розкриває внутрішній світ людини, а й через її вчинки та слова справляє значний вплив на оточення, спрямовуючи спільну роботу до досягнення спільної мети.

Високий рівень професійного спілкування є необхідною умовою компетентності майбутнього фахівця як основної вимоги нової парадигми освіти. За І. Довженко, професійне спілкування – спеціальна форма контактів і взаємодії людей, які мають певні професійні повноваження, включає обмін інформацією, пропозиціями, вимогами, поглядами, мотивацією з метою розв’язання конкретних завдань, установлення відносин партнерами в сфері професійної діяльності [3, с. 6].

Культура професійного спілкування формується не лише шляхом засвоєння відповідних знань, норм, комунікативних стратегій і правил мовленнєвої поведінки, а й ґрунтується на особистісних якостях суб’єкта спілкування. Ефективна комунікація передбачає не лише володіння техніками мовлення, а й наявність внутрішньої мотивації до розуміння індивідуальності та унікальності кожного учасника взаємодії. Особливого значення набувають толерантність, емпатія, тактовність, ввічливість, здатність до активного слухання, а також щирий інтерес і повага до співрозмовника. Крім того, важливим є уміння свідомо керувати невербальними засобами спілкування – жестами, мімікою, позою та адаптувати свою поведінку відповідно до контексту взаємодії. Прагнення до глибокого емоційного й інтелектуального контакту сприяє створенню сприятливого комунікативного середовища та забезпечує якісну професійну взаємодію.

Отже, етичні норми та культура спілкування є невід’ємною складовою професійної компетентності фахівця, що визначає не лише якість міжособистісної взаємодії, а й загальну ефективність професійної діяльності. Високий рівень комунікативної культури забезпечує формування довірливого, толерантного і продуктивного середовища, сприяє збереженню позитивного іміджу працівника та організації загалом. Усвідомлене дотримання морально-етичних принципів, повага до співрозмовника, вміння вести діалог та налагоджувати контакт – це ключові чинники, що зумовлюють успішність фахівця у сучасному професійному просторі.

Література

1. Гриценко Т. Б. Українська мова за професійним спрямуванням Навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 624 с.
2. Джеджера К. В. Формування культури спілкування майбутніх спеціалістів: змістовний аспект. Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. праць. Київ : Екмо, 2003. Вип. 2. С. 23 – 24.
3. Довженко І. В. Формування культури українськомовного спілкування у майбутній професійній діяльності фахівців сфери обслуговування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Херс. держ. пед. ун-т. Херсон, 2008. 36 с.
4. Марусич Н. Ю. Українська мова (за професійним спрямуванням). Культура фахового мовлення: методичний посібник. 2012. URL: umanpedcollege.at.ua/SR/DO/I/UMZP/materiali_zanjata_posibnikom_marusich_n.ju.pdf

Шпак Богдана
здобувач ОС «бакалавр»
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»
Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Максимець О.М.

МОРФОЛОГІЧНІ АНОРМАТИВИ В АКАДЕМІЧНИХ ТЕКСТАХ

Академічний текст – це спосіб представлення наукової інформації, що характеризується суворим стилем, логічним викладом і аргументацією. Належність саме до сфери наукових комунікацій накладає на ключові категорії цього тексту певні обмеження щодо мовно-стилістичних та граматичних засобів, використання спеціальних логіко-композиційних схем організації текстового матеріалу [1, с.150]. Як наголошують дослідники, зокрема Г. Шевчук, Л. Гаврилюк, Т. Гаврилюк, що в науковому стилі «діють суворі стильові норми,

порушення яких свідчить про низький рівень мовно-наукової культури автора» [2, с. 18].

Робота над таким текстом потребує від автора розуміння основних комунікативних частин тексту, знань норм літературної мови, уміння вдало підібрати лексико-семантичні мовні засоби, морфологічні форми, синтаксичні конструкції.

Метою нашої роботи є аналіз анормативів на рівні морфології, що є проблемною зоною багатьох академічних текстів.

Морфологічні помилки – це вид граматичних помилок, що виявляються у порушенні творення граматичних форм, викривленні морфемної будови слова, неправильному творенні відмінкових форм, форми числа, дієвідмінювання тощо.

Морфологічні форми наукового стилю є чітко кодифікованими. Проте на практиці спостерігаємо низку типових помилок, наприклад: *саме завдяки ньому* – *саме завдяки йому*; *статтів* – *статей*; *вживання у більш вужчому значенні* – *вживання у вужчому значенні*; *більше ста опитаних* – *понад сто опитаних*; *одна третина студентів* – *третина студентів*; *двохрічна перерва* – *дворічна перерва*; *їх науковий керівник* – *їхній науковий керівник*; *моє особисте враження* – *особисте враження*; *з других джерел* – *з інших джерел* тощо.

Варто пам'ятати правила щодо вживання закінчень родового відмінка множини слів із високою фактичною частотністю: *досліджень, статей, сумішей, війн і воєн, відкриттів*.

У давальному відмінку можуть уживатися паралельні закінчення: *директору і директорові, ректору і ректорові, здобувачу і здобувачеві, завідувачу і завідувачеві*.

Зрідка фіксуються помилки, коли іменники, які мають тільки форму однини

вживаються у множині, наприклад: «...зростуть заробітні плати різних категорій людей» (правильно: зросте заробітна плата); «...ваші аргументації непереконливі» (правильно: ваша аргументація).

Рекомендуємо уникати системної помилки щодо утворення ступенів порівняння прикметників. У наукових текстах слід надавати перевагу аналітичним формам вищого та найвищого ступенів. Для утворення найвищого ступеня варто послуговуватися словами «найбільш», «найменш»).

Досить часто трапляються помилки під час вживання числівників, а саме: неправильне керування числівникових словосполук з прислівниками та прийменниками; неузгодження числівника з іменником; неузгодження відмінкової форми іменника з дробовим числівником та ін. Розглянемо кілька прикладів: «*Надано майже трьохсот тисяч гривень на допомогу військовим*» (правильно: майже триста тисяч); «*Від повені постраждало понад чотирьох тисяч жителів*» (правильно: понад чотири тисячі, але більше чотирьох тисяч); «*обробили два гектара землі*» (правильно: два гектари); «*3,5 мільярди*» (правильно: мільярда).

Не потрібно використовувати в наукових роботах такі займенники: «щось», «що-небудь», «дещо». Замінити їх на вказівні займенники «цей», «такий».

Щодо синтаксичних особливостей побудови академічних текстів, то зазвичай це складні речення. Тому варто пам'ятати, що нормативними сполучниками підрядності є такі: «зважаючи на те, що», «тому що», «з огляду на те, що», «внаслідок того, що», «після того, що». У складних реченнях частотно вживаними є й похідні займенники: «протягом», «відповідно до...», «у результаті», «згідно з...», «на відміну від...», «у зв'язку з...», «поряд з...» тощо. Також варто замінити сполучники, що визначають початкову часову межу дії або стану з *тих пір як*, *з тих пір коли* на *відтоді як*, *відтоді коли*. Активно вживаний в наукових текстах і часовий сполучник *перш ніж*, який варто замінити на *перед тим як* та *до того як*.

Отже, академічне письмо від авторів вимагає не лише глибокого розуміння предмету дослідження, умінь висловлювати ідеї та аргументувати їх, але й високого рівня мовної компетентності, що передбачає здатність вдало використовувати морфологічні засоби мови, уникаючи аномативів, які можуть

включати неправильне використання різних частин мови. Основні причини появи анормативних одиниць в академічному тексті взагалі та морфологічних зокрема – це незнання норм сучасної української літературної мови, потужний вплив російської мови, а також дія аналогічних форм.

Для підвищення якості академічного тексту та уникнення зазначених помилок, варто ретельно перечитувати та редагувати тексти, використовувати словники, довідники для засвоєння правильного використання граматичних форм різних частин мови.

Література

1. Максимець О. Лексико-стилістичні анормативи в академічному тексті. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 2, вип. 69. С.148 – 153.
2. Шевчук Г. З., Гаврилюк Л. І., Гаврилюк Т. В. Основні вимоги до написання наукової статті : методичні рекомендації. Луцьк : ВІППО. 2016. 76 с.

IV. СУЧАСНА ГУМАНІТАРИСТИКА ТА СФЕРА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

*Гандзюк О.М., канд. філол. наук,
доцент кафедри дисциплін загальної
підготовки
Заклад вищої освіти
«Волинський медичний інститут»
Волинської обласної ради*

МОВНО-КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ ФАРМАЦЕВТІВ У КОНТЕКСТІ ГУМАНІТАРНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ: (міжкультурна компетентність, етична взаємодія та професійна відповідальність)

У сучасних умовах гуманітарних трансформацій, глобалізації та зростання ролі міжкультурної взаємодії мовно-комунікативні навички фахівців медичної сфери, зокрема фармацевтів, набувають нового значення. Вони перетворилися на важливий чинник побудови довіри між пацієнтом і представником медичної системи. Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті нових гуманітарних викликів: посилення міграційних процесів, соціальної вразливості окремих груп населення, зміни етичних парадигм, а також зростання потреби в комунікаційній чутливості до національних, мовних та культурних відмінностей.

Фармацевт – не лише медичний працівник, а й активний комунікатор, який щодня виконує роль посередника між професійним знанням і потребами клієнта. Його мовно-комунікативна компетентність включає не лише володіння термінологією, а й здатність адаптувати повідомлення до рівня розуміння пацієнта, виявити емпатію, дотриматись норм мовного етикету та врахувати культурні особливості співрозмовника. У цьому контексті важливими стають не лише мовні знання, а й етична взаємодія, професійна відповідальність і міжкультурна чутливість. Тому забезпечення високої якості підготовки майбутніх фармацевтів є важливим аспектом, який визначає успішність

професійної діяльності. Не випадково Лисянська Г. [3] акцентує увагу на необхідності застосування інноваційних підходів у навчанні технологічних дисциплін, що дозволяє майбутнім спеціалістам засвоювати не лише теоретичні знання, а й здобувати практичні навички, важливі для ефективної роботи в умовах сучасної фармацевтичної практики. Це дозволяє формувати в майбутніх фармацевтів компетентність, яка відповідає вимогам сучасного ринку праці.

Мета нашого дослідження – висвітлити ключові аспекти мовно-комунікативної діяльності фармацевтів, визначити її гуманітарні виміри, зокрема в контексті міжкультурної компетентності, професійної етики та відповідальності, а також окреслити виклики, які постають перед фахівцем у світлі новітніх культурологічних тенденцій.

Мовно-комунікативна компетентність фармацевта – це сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективну професійну взаємодію з пацієнтами, колегами, медичними працівниками. Вона охоплює лінгвістичну компетентність (володіння державною мовою, професійною термінологією, граматичною та лексичною правильністю мовлення); комунікативну компетентність (уміння вибудовувати контакт, слухати, формулювати зрозумілі й доречні висловлювання); соціолінгвістичну компетентність (усвідомлення соціальних і культурних норм мовленнєвої поведінки); прагматичну компетентність (здатність адаптувати мову відповідно до ситуації спілкування та комунікативних намірів). Успішне володіння цими складниками забезпечує належний рівень професійної взаємодії, підвищує якість фармацевтичної допомоги та сприяє створенню позитивного іміджу фахівця.

Професійна етика фармацевта передбачає не лише точне й відповідальне інформування про лікарські засоби, а й дотримання моральних принципів у спілкуванні: повага до гідності пацієнта, доброзичливість, тактовність, конфіденційність. Фармацевт часто стає першою контактною ланкою між людиною та медичною системою. Тому етична взаємодія в комунікації проявляється у здатності вислухати та зрозуміти потреби пацієнта; уникати осуду або упередженого ставлення; пояснювати складну медичну інформацію у

доступній формі; підтримувати баланс між професійною об'єктивністю та людяністю. Порушення етичних засад може призвести до втрати довіри, порушення прав пацієнта та професійної репутації фармацевта. Сучасні технології дозволяють створити умови для більш індивідуалізованого підходу до навчання, що є важливим аспектом у підготовці кваліфікованих спеціалістів. Зокрема через підвищення доступності та якості медичних і фармацевтичних програм, що допомагає студентам не тільки поглиблювати теоретичні знання, але й активно застосовувати їх у реальних клінічних ситуаціях [2].

У зв'язку з активною міграцією, війною та переселеннями аптечні працівники дедалі частіше стикаються з необхідністю спілкуватися з людьми різних культур, релігійних поглядів, соціальних традицій. Це потребує від фармацевта міжкультурної чутливості: вміння виявляти толерантність до відмінностей; уникати мовних бар'єрів або спрощувати мовлення; виявляти повагу до традиційних вірувань, зокрема тих, що стосуються ліків або лікування; адаптувати вербальні та невербальні повідомлення відповідно до культурного контексту. Ігнорування міжкультурного чинника може спричинити незрозуміння, конфлікти, зниження ефективності фармацевтичної допомоги. Натомість відкритість до іншості є однією з ключових гуманітарних компетентностей сучасного фахівця.

Фармацевтична комунікація сьогодні функціонує у стресових умовах війни (травматизація пацієнтів, надзвичайні обставини обслуговування); зниження довіри до офіційних джерел інформації (поширення фейків, дезінформації); мовної варіативності (контакти з носіями інших мов та діалектів); соціальної вразливості пацієнтів (люди похилого віку, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи).

Ці виклики вимагають від фармацевтів не лише комунікативної гнучкості, але й глибокої гуманітарної підготовки: емоційного інтелекту, емпатії, стійкості до стресу, етичної рефлексії. Артюх Т. вважає, що умовах сучасної фармацевтичної практики крім професійних знань необхідно володіти ефективними комунікативними та міжособистісними навичками [1].

У сучасному гуманітарному вимірі мовно-комунікативні навички фармацевтів є не тільки інструментом професійної діяльності, а й чинником гуманізації медичного обслуговування, формування довіри та міжкультурного порозуміння. Сучасні виклики, пов'язані з соціальними змінами, міграційними процесами та етичними трансформаціями, вимагають від фахівця високого рівня комунікативної, етичної та міжкультурної компетентності.

Фармацевт як мовна особистість повинен не лише володіти професійною термінологією, а й уміти адаптувати своє мовлення до потреб конкретного пацієнта, враховуючи його психоемоційний стан, соціальний бекграунд та культурну ідентичність. Ефективна комунікація у фармації стає можливою лише за умови глибокого усвідомлення гуманітарної природи професії, що поєднує знання, моральну чутливість і здатність до міжособистісної взаємодії.

Література

1. Артюх Т. Розвиток м'яких компетентностей спеціалістів фармації в системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації. *Інновації у післядипломній медичній освіті: досвід і перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 жовт. 2024 р.) / Нац. мед. ун-т імені О. О. Богомольця, Навч.-наук. центр неперерв. проф. освіти ; уклад. та відп. за вип. Л. В. Лимар. Київ, 2024. С. 16–19.
2. Іліка В. В., Гарвасюк О. В., Доголіч О. І., Кулачек В. Т., Андрущак М. О. Роль інноваційних технологій у підвищенні якості медичної освіти. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2024. Т. 24, Вип. 1 (85). С. 176–181.
3. Лисянська Г. Підходи до забезпечення якісної підготовки майбутніх фармацевтів з технологічних дисциплін. *Інновації у післядипломній медичній освіті: досвід і перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 жовт. 2024 р.) / Нац. мед. ун-т імені О. О. Богомольця, Навч.-наук. центр неперерв. проф. освіти; уклад. та відп. за вип. Л. В. Лимар. Київ, 2024. С. 47–49.

*Гнатенко С.О., доктор філософії,
викладач інформаційних дисциплін
ВСП «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій»
ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»*

МОВЧАЗНИЙ ГЕРОЙ ЯК АРХЕТИП СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У соціальних взаємовідносинах доби постмодернізму, багатой на підтексти та складних літературних героїв, що змушують рефлексувати в пошуках мотивів та змістів, можна окремо виділити поведінкову модель мовчазного стоїка, що часто з'являється в медіапросторі.

Архетип мовчазного героя, що має глибоке культурно-міфологічне коріння, виявляє себе як важливий елемент символічного простору суспільних комунікацій. Його присутність є маркером альтернативного, неконвенційного підходу до взаємодії зі світом — через дію, а не слово; через стриманість, а не декларативність.

Мовчазний герой постає у багатьох культурних наративах як фігура, що уникає зайвого вербалізму, демонструючи свою позицію через вчинки, а не висловлювання. Така постава репрезентує ідеали внутрішньої сили, моральної сталості, принциповості та особистої відповідальності. Мовчання в цьому контексті виконує не лише естетичну або символічну функцію, але й виступає окремим семіотичним кодом, здатним передавати широкий спектр смислів у межах публічного простору.

Вирізняючи об'єктивне мовчання, що характеризується відсутністю шуму, та суб'єктивне мовчання, що визначає цілеспрямоване мовчання [3], у статті ми зосередимо увагу саме на останньому.

У сфері суспільних комунікацій мовчання дедалі частіше трактується як стратегічний комунікативний вибір, що дозволяє створити ефект присутності, дистанції або напруги. У суспільстві, перенасиченому інформацією та шумом, саме відсутність прямої вербалізації набуває нової цінності — як жесту спротиву, маркеру автентичності або вияву емоційної глибини. Так, мовчазний герой може виступати не лише як культурний архетип, а й як реальний чи медійний актор,

здатний впливати на громадську думку або моделювати соціальні очікування. Так Томас Дж. Бруньйо в соціокультурному аспекті обговорює мовчання як поставлення розуму, взаємозалежну основу, що підкреслює засоби мови [1].

Цей архетип широко представлений у літературі, кінематографі, політичному дискурсі, медіа та рекламних кампаніях. Його комунікативна ефективність зумовлена асоціаціями з надійністю, стабільністю, незалежністю та моральною авторитетністю. У літературному контексті яскравим прикладом мовчазного героя є Роберт Локамп, головний персонаж роману Еріха Марії Ремарка «Три товариші». Його стримана, емоційно виважена поведінка та схильність до внутрішнього мовчання підкреслюють глибину характеру та здатність до емпатії, що виявляється не у словах, а у вчинках.

Ще один приклад — персонаж Дункан Айдахо з циклу романів «Дюна» Френка Герберта. Айдахо постає як втілення воїнської честі, вірності та дисципліни. Його мовчазність — не прояв соціальної пасивності, а форма концентрації сили та внутрішньої цілісності. У багатьох ситуаціях саме мовчання героя посилює його присутність у наративі та викликає в аудиторії відчуття довіри й поваги.

Окремим прикладом мовчазного героя в медіасфері є Думагай — головний персонаж серії відеоігор DOOM. Протягом десятиліть він залишався мовчазною фігурою, яка не потребує слів для утвердження своєї позиції. Його постава є втіленням радикальної дії, безкомпромісного спротиву та рішучості. Думагай не веде діалогів, не коментує ситуацію, а його постать закріплює в уявленні споживача медіаконтенту архетип героя, що говорить власними вчинками, що має позитивний ефект у формуванні світогляду. Цей персонаж, позбавлений голосу, створює потужний комунікативний ефект завдяки своїй цілеспрямованості та відмові від вербального самовираження. Його мовчання стає символом тотальної концентрації на меті, що резонує з аудиторією як ознака автентичної сили.

У цифрову епоху мовчання також трансформується у форму публічного висловлювання. Відмова від коментарів, обмежена присутність у соціальних

мережах або стратегічне зникнення з інформаційного поля — усе це розглядається як навмисна комунікативна дія, здатна викликати суспільний резонанс. Таким чином мовчання перестає бути відсутністю комунікації; навпаки — воно перетворюється на осмислену стратегію, що функціонує як частина публічного дискурсу.

Отже, архетип мовчазного героя зберігає свою актуальність у сучасному світі, адаптуючись до нових технологічних і соціальних реалій. Він є не лише культурним конструктом, а й дієвим інструментом у сфері публічних комунікацій, що дозволяє формувати символічний капітал воїна-захисника, впливати на аудиторію та залишати глибокий слід у колективній свідомості, зокрема в сучасних воєнних реаліях.

Література:

1. Bruneau, T. J. (1973). Communicative silences: Forms and functions. *Journal of Communication*, 23(1), 17–46. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1973.tb00929.x>
2. Kjeldal S. *Silent Communication in Modern Media*. – Oslo: University of Oslo Press, 2019.
3. López Gutiérrez, A. and Arroyo Paniagua, J. J. (2024). An Exploration of Silence in Communication [Exploración del silencio en la comunicación]. *European Public & Social Innovation Review*, 9, 01-18. <https://doi.org/10.31637/epsir-2024-610>
4. Черниш Н. І. Комунікаційні стратегії у цифрову епоху: мовчання як меседж. *Соціальні комунікації*. 2021. № 2(26). С. 57–63.

Кукліновська Юлія
здобувач ОС «магістр»
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»
Науковий керівник: канд. філол. наук Назаренко І.О.

ГРАФОДЕРИВАЦІЯ ЯК МАРКЕТИНГОВИЙ ХІД В АГРОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Графодеривація – це процес створення візуально-лексичних елементів, коли графічна форма букв чи слів формує асоціації з певними характеристиками продукту чи послуги. Це явище належить до «продуктивних неuzuальних способів творення оказіональних лексем» [1, с.54] і полягає у використанні «нетипових графічних засобів у процесах оказіональної деривації» [там само].

В агрономічній маркетинговій сфері це може виявлятися у використанні природних образів (листя, квітів) при оформленні логотипів, назв чи рекламних матеріалів. Чергування графічних та мовних елементів допомагає сформувати багат шарову комунікацію. Поєднання шрифтових рішень із природними формами сприяє емоційному залученню споживача, створюючи запам'ятовуваний та лаконічний образ бренду. Використання естетичних прийомів дозволяє виділитися на фоні конкурентів, підкреслити натуральність та екологічність бренду. Маркетинг в агрономічній сфері набуває особливої ваги через специфіку цільової аудиторії, де природа, екологія та натуральність є ключовими чинниками впізнаваності бренду. Сучасна комунікація стає все складнішою, а візуальні елементи – потужним засобом впливу на споживача.

Вплив форми на сприйняття. Мовні елементи – букви, логотипи, слогани – є першою точкою контакту між брендом та споживачем. Візуальні асоціації, наприклад, трансформація літери «Р» у стилізоване зображення листка (Рис.1), допомагають миттєво охопити основну ідею компанії. Психологічно люди відгукуються на прості, але естетично виразні образи, що сприяє формуванню довіри. Розглянемо логотип «Садовий Центр Валентин та Наталія» (Рис.2). Літера «V» стилізована у вигляді помаранчевої лопати, що асоціюється з садівництвом та роботою з ґрунтом. Літера «N» має зелене листя, що символізує

ріст, природу та екологічність. Ще одним яскравим прикладом слугує «jagodnik.pl» (Рис.3), де літера «О» стилізована у вигляді полуниці. Така стилізація візуально прив'язує бренд до ягідної тематики, викликає асоціацію з натуральністю, свіжістю, додає візуальної легкості та природності. Викликає позитивні емоції у споживачів завдяки асоціаціям зі смаком, якістю та органічним продуктом. Шрифт простий та читабельний, збережений баланс між текстом і графічним елементом, що своєю чергою забезпечує гармонійне сприйняття.

Рис.1. Трансформація літери «Р».

Рис.2. Яскравий приклад візуальної асоціації.

Рис.3. Гармонійне поєднання графічного елементу та тексту.

Лінгвістичний аспект як засіб диференціації. Правильний вибір шрифту, кольорової гами та композиційних рішень може підсилити повідомлення бренду. У маркетингових комунікаціях важливе не лише передавання інформації, а й виклик певних емоційних реакцій. Наприклад, графодеривація логотипу «Кущ» демонструє цікавий підхід до візуальної ідентичності бренду. Спостерігаємо семантичну інтеграцію: слово «Кущ» підкреслює зв'язок із садівництвом. Графічний елемент – паросток, що проростає з літери «У», підсилює цей зміст, створюючи асоціацію з ростом і природою. Тобто, використовується візуальна метафора – паросток не просто декоративний елемент, а частина літери, що робить логотип більш органічним і

концептуально цілісним. Розташування додаткового тексту «для саду та городу» уточнює сферу діяльності.

Рис. 4. Вплив логотипу на емоційну реакцію

Такий тип графодеривації називається піктографіксацією (або креолізацією). Він полягає у використанні малюнкових зображень замість візуально подібних літер. Очевидно, що в агрономічній сфері піктограмами найчастіше виступають садові інструменти або рослинні елементи іноді в поєднанні з латиницею:

Рис.5. Зразки піктографіксації

Нерідко використовується колоризація – виділення частини слова іншим кольором із метою створення певних змістових асоціацій. Як, наприклад, у назві журналу «Ягідник»: рожево-фіолетовим («ягідним») кольором виділено частину слова «гід» – такий спосіб графодеривації дозволяє акцентувати увагу на тому, що журнал бере на себе роль гіда у сфері вирощування та переробку відповідної агрономічної культури.

Рис.6. Зразок колоризації

Роль графодеривації у формуванні бренду в агрономії:

Емоційний фактор. Використання природних форм у логотипах та рекламних матеріалах сприяє емоційному залученню споживачів. Коли люди

бачать елементи, які нагадують їм про природу, це сприяє довірі та позитивним враженням, що особливо важливо в агрономії, де якість продукції впливає на здоров'я та добробут.

Підвищення впізнаваності бренду. Оригінальні графічні рішення дозволяють виділити бренд серед численних конкурентів. Графодеривація створює так званий візуальний «підпис», який одразу асоціюється з конкретними цінностями – екологічністю, натуральністю, інноваціями.

Маркетинговий ефект та розповсюдження інформації. Ефективний бренд, який використовує графодеривацію, стає об'єктом обговорення у медіа та соціальних мережах, що сприяє додатковій рекламі та впізнаваності. Опрацювання мовних частин доповнюється використанням інноваційних візуальних рішень, що дозволяє проводити крос-медійні кампанії і залучати широку аудиторію.

Без сумніву, виникнення явища графодеривації викликане насамперед позамовними чинниками, йдеться насамперед про «тісні міжмовні зв'язки; необхідність швидко переробляти сучасний потік інформації та миттєво реагувати на неї; орієнтація на споживача в умовах засилля реклами, яка, щоб бути поміченою, повинна буди оригінальною, лаконічною, легкою для сприйняття та емоційно маркованою» [2, с. 148]. Отже, можна сказати, що графодеривація як маркетинговий хід не просто про естетичну складову, а про глибоке розуміння комунікації між брендом та аудиторією. Вона дозволяє ефективно транслявати цінності компанії через візуальні та мовні форми, роблячи бренд більш привабливим та конкурентоспроможним.

Література

1. Бойко В. М. Графодеривація в українських рекламних текстах. *Література та культура Полісся*. Серія : Філологічні науки. 2021. Вип. 103. С. 54-62. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkpfil_2021_103_8.
2. Назаренко І. Графодеривація як соціолінгвальний маркер сучасної української мови. Діалог мов – діалог культур. Україна і світ: *Матеріали V Міжнародної наукової Інтернет-конференції з україністики*. 2014. С. 142–148.

Кучер Даніл
здобувач ОС «бакалавр»
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»
Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Громик Л. І.

ЕФЕКТИВНІ КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ ВЕДЕННЯ ДИСКУСІЇ

У сучасному світі вміння вести дискусію – це не просто навичка, а справжнє мистецтво, яке має величезне значення у будь-якій сфері діяльності людини. Воно є основою ефективної комунікації, оскільки допомагає знаходити спільні рішення, обмінюватися ідеями й аргументами, розширювати світогляд, висловлювати свої почуття та знаходити компроміси, зміцнювати особисті й професійні стосунки.

Дискусія (від лат. *discussio* – досліджувати) – це процес обговорення, під час якого люди обмінюються думками, аргументами та контраргументами щодо якоїсь проблеми, яка стосується групи людей. Дискусія необхідна для прийняття найбільш ефективного та, що найголовніше, справедливого рішення, яке так необхідне для колективу, для його злагодженої роботи. «Дискусія – один із видів суперечки. У риториці суперечка – це характерне обговорення проблеми, спосіб її колективного дослідження, при якому кожна зі сторін відстоює свою правоту» [3].

Базовими принципами обговорення, без яких неможливо отримати результат, є:

- ✓ Повага до співрозмовника. Шанобливе ставлення учасників один до одного необхідне, щоб кожна думка була почута, навіть якщо вона зовсім не збігається з вашою.
- ✓ Аргументованість висловлювань. Кожна думка повинна ґрунтуватись на логіці, фактах, прикладах.
- ✓ Активне слухання. Учасники повинні чітко прислухатись до думок одне одного, не перебиваючи.

✓ Чіткість і лаконічність. Висловлювання слід чітко обдумати, щоб висловити свою думку якомога точніше та зрозуміліше, щоб кожен міг чітко розуміти його сенс.

✓ Самокритичність. Важливо визнавати власні помилки та неправоту, уміти прийняти інші міркування.

Щоб дискусія була продуктивною, важливо знати, чого не варто робити, адже помилки в ході ведення дискусії можуть призвести до непорозумінь, загострення конфліктів і відсутності результатів. Варто назвати передусім перехід на особистості, образи, викривлення слів співрозмовника, ігнорування аргументів, домінування в розмові, сарказм, фальшиві аргументи, підвищена емоційність тощо. Усе зазначене вище може сформувати негативні настрої під час обговорення, що знижує якість дискусії.

Наступним важливим кроком буде вже власне ведення дискусії. Для цього важливо вибрати лідера, так званого «ведучого», який буде відповідати за проведення дискусії, слідкувати за поведінкою учасників і за реалізацію різних практик проведення заходу. Ведучий повинен бути неупередженим, щоб забезпечити рівні умови для всіх учасників і сприяти конструктивному обміну думок. Перший етап ведення дискусії, який повинний забезпечити ведучий, це підготовчий. Підготовчий етап включає в себе формулювання теми обговорення, перелік питань, які будуть обговорюватися, вибір місця та часу проведення заходу. Другий етап – це основний, власне сама дискусія. Третій – заключний етап, ведучий пропонує висновок і результат дискусії [2].

Ефективна комунікація є ключовим елементом успішної дискусії. Вона дозволяє учасникам не лише висловити свої думки й погляди, а й зрозуміти інших, знайти спільні рішення та уникнути непорозумінь. Тепер розглянемо різні практики ведення дискусій.

Перший та один із найупізнаваніших методів – це мозковий штурм. Використовується ця практика тоді, коли в учасників виникають проблеми з формуванням думок. Суть в тому, щоб учасники називали будь-які ідеї, які можуть спасти на думку. Під час мозкового штурму ніхто не має права

заперечувати чужі думки. Після завершення мозкового штурму ведучий зачитує запропоновані ідеї, а учасники починають їхнє обговорення, відкидаючи неперспективні, допоки не залишиться одна найкраща.

Другий метод – це дебати. Як форма організованої дискусії використовуються в складній ситуації, коли учасники поділяються на два табори. Для вирішення ситуації учасники діляться на групи та вибирають у кожній лідера. Групам дається кілька хвилин на обговорення та підготовку аргументів, після чого і починаються самі дебати. Сторони по черзі виступають і наводять аргументи, чому вони зайняли саме цю позицію. Наприкінці дебатів учасники повинні вказати на найкращі аргументи, навіть якщо вони суперечать їхнім поглядам, після чого підбиваються підсумки [1].

Третій – «ШІ-модератор». Сьогодні складно не згадати про такий корисний інструмент, як штучний інтелект. Його можна використовувати для ведення запису дискусії, фіксації основних тверджень, формулювання уточнюючих запитань тощо. Проте важливо пам'ятати про те, що ШІ – це всього лише допоміжний інструмент, а тому не варто перекладати на нього відповідальність або використовувати його для власної аргументації.

Отже, володіння комунікативними навичками ведення дискусії важко переоцінити, адже саме вони перетворюють просте обговорення на продуктивний діалог, що веде до взаєморозуміння, кращих рішень та успішної взаємодії. Без належних комунікативних практик дискусія легко може перетворитися на безглузду суперечку, непорозуміння або навіть конфлікт.

Література

1. Дискусія. Сильна й слабка аргументація. URL: <https://epkmoodle.znu.edu.ua/mod/book/view.php?id=> (дата звернення: 08.05.2025).
2. Дискусія як метод активізації пізнавальної діяльності студентів. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%B5%D0%BD% (дата звернення: 08.05.2025).
3. Ділове спілкування: правила проведення дискусії. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/rhetoric/30489/> (дата звернення: 08.05.2025).

Шлєіна Дар'я
здобувач ОР «бакалавр»
Таврійський державний
агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
Науковий керівник: доктор філософії
освітні, педагогічні науки,
доцент Шлєіна Л.І.

СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОЦЕС: ІНТЕГРАЦІЯ РІЗНИХ АСПЕКТІВ ВЗАЄМОДІЇ

Спілкування – це складний і багатогранний процес встановлення та розвитку контактів між людьми, зумовлений потребою у спільній діяльності. Він охоплює обмін інформацією, формування спільної стратегії взаємодії, а також сприйняття та розуміння іншої особи.

Психологічна наука базується на принципі нерозривної єдності спілкування та діяльності. У процесі спілкування психологія виділяє такі аспекти: комунікативний, інтерактивний, перцептивний, фатичний.

Комунікативний аспект спілкування стосується специфіки інформаційного обміну між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням їхніх взаємин, установок, цілей та намірів. Це призводить не лише до передачі інформації (прямої та зворотної), але й до уточнення та збагачення знань, відомостей і думок, якими обмінюються люди.

Засобами комунікативного процесу є різні знакові системи, передусім мова, а також оптико-кінетична система знаків (жести, міміка, пантоміміка), пара- та екстралінгвістичні системи (інтонація, немовні вставки в мову, наприклад, паузи), система організації простору та часу комунікації, а також система “контакту очима”.

Важливою характеристикою комунікативного процесу є прагнення його учасників вплинути один на одного, на поведінку іншої особи, забезпечити свою ідеальну представленість, а для іншого – персоналізацію. Необхідною умовою

цього є не лише використання спільної мови, але й однакове розуміння ситуації спілкування.

Інтерактивна складова спілкування полягає в розробці загальної стратегії взаємодії. Згідно з інтеракціоністичним підходом, дослідники вивчали здатність людини до спілкування через призму її «стильової» взаємодії з навколишнім середовищем: індивідуальний комунікативний стиль як сукупність психологічних прийомів і методів діяльності, які визначають способи (позиції) і ефективність гностичної та інтерактивної частин спілкування (О. Я. Андрос, О. В. Безгіна, Є. І. Маствіліскер, В. М. Куніцина, В. С. Мерлін, Л. О. Южанінова, Т. Олпорт та ін.), а також у контексті трансакційного аналізу (Е. Берн, Т. Харріс). Виокремлюються різні типи взаємодії між людьми, зокрема кооперація і конкуренція. Однак абстрактне трактування цих типів як «згоди» чи «конфлікту» веде до спрощеного опису процесу. Хоча досягнуті значні результати, зокрема у вигляді прогнозування стратегій поведінки партнера за допомогою елементів математичної теорії ігор, формальність такого підходу та обмеження дослідження лише взаємодією двох осіб ускладнюють застосування цих даних у реальному житті, де взаємодіють різні люди. Для психології властивий детальний аналіз різних типів взаємодії, що розглядаються як способи об'єднання індивідуальних зусиль у конкретних формах спільної діяльності.

Перцептивна сторона спілкування включає процес формування образу іншої людини через «читання» її фізичних характеристик, що дозволяє зрозуміти особливості її психіки та поведінки. Основними механізмами пізнання іншої особи є ідентифікація (уподібнення) і рефлексія (усвідомлення того, як інші сприймають суб'єкта пізнання). У процесі міжособистісного сприйняття й пізнання можна виділити низку перцептивних феноменів, зокрема: а) «ефект» первинності, б) «ефект» новизни, в) «ефект» ореолу. Важливу роль також відіграють стереотипізація та каузальна атрибуція.

Розуміння цих механізмів дозволяє виявити психологічний зміст взаєморозуміння, яке досягається в процесі спілкування. Зв'язок між спілкуванням і певним типом відносин між людьми також проявляється в

емоційній регуляції перцептивного процесу, зокрема у феноменах атракції та тяжіння. Комплексний аналіз спілкування, його аспектів та функцій в їхній єдності є важливою умовою для оптимізації спільної діяльності людей і їхніх взаємин. Однією з основних завдань психології є розробка методів коригування та оптимізації спілкування, розвитку комунікативних навичок, особливо у навчальному контексті, що набувають значення як форма культури для людей, професійно пов'язаних зі спілкуванням (керівників, викладачів, медичних працівників тощо).

Фатична сторона комунікації (від лат. *Fatuus* – *дурний*) є особливою і зосереджена на використанні комунікаційних засобів виключно для підтримки процесу спілкування. Така форма спілкування є позбавленою змісту й нагадує безглузді балачки: люди обмінюються безсенсними фразами, нісенітницями, просто ведуть розмови про неважливі та несерйозні речі.

Серед методів навчання мистецтву спілкування важливу роль відіграє соціально-психологічний тренінг, який передбачає освоєння різних форм спілкування через вирішення спеціально розроблених завдань.

Спілкування є складним і багатогранним процесом, що включає обмін інформацією, взаємодію та сприйняття інших людей. Успішне спілкування потребує інтеграції різних аспектів, таких, як комунікативний, інтерактивний, перцептивний та фатичний, а також розуміння психологічних механізмів, які визначають взаєморозуміння. Психологія спілкування сприяє оптимізації взаємодії між людьми та розвитку комунікативних навичок, що є важливими для ефективної співпраці в різних сферах діяльності.

Література

1. Адамович А. Є., Шлєіна Л.І. Посібник-практикум з дисципліни «Основи ораторського мистецтва». Мелітополь: ФО-П Однорог Т. В., 2021. 93 с. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/navchannja/posibnyky/>
2. Литвинов В. Риторика. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

3. Чепіга. П. Риторика. Українська мова: енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; ред. В. М. Русанівський та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000.

5. Риторика : підручник / З. Й. Куньч, Г. П. Городиловська, І. Д. Шмілик. Львів : Львівська політехніка, 2018. 496 с.

6. Шлеїна Л. І. Самостійна робота майбутніх фахівців у процесі вивчення курсу української мови професійного спрямування : зб. науково-методичних праць «Удосконалення навчально-виховного процесу в вищому навчальному закладі. Вип. 19 Таврійський державний агротехнологічний університет. Мелітополь, 2016. 190 – 197 с.

*Шлеїна Л. І., доктор філософії,
доцент кафедри
суспільно-гуманітарних наук
Таврійський державний
агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА МОВЛЕННЄВУ КОМУНІКАЦІЮ

Наприкінці ХХ століття сформувалася нова наукова галузь – антропологічна лінгвістика, яка досліджує людський аспект мови, зокрема мовну особистість у конкретному контексті. Особливу увагу приділено вивченню мови у зв'язку з феноменом соціальної статі – гендеру. Гендер розуміється як сукупність культурно сформованих біологічних та мовленнєвих ознак, соціальних ролей, а також психологічних та поведінкових особливостей, що відрізняють чоловіків і жінок.

Лінгвістичний аспект гендеру охоплює дві основні проблемні групи: аналіз мови з точки зору відображення в ній статі – це стосується номінативної системи, лексики, синтаксису, категорії роду та інших мовних елементів; дослідження комунікативної та мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок – вивчаються особливості спілкування представників різних статей.

Виявлення чітких відмінностей у комунікативній поведінці осіб різної статі має як теоретичне, так і практичне значення. Розуміння гендерних особливостей спілкування допомагає уникати комунікативних невдач, сприяє взаєморозумінню між чоловіками та жінками.

Чоловіки та жінки мають різні цілі під час спілкування. Чоловіки зазвичай прагнуть передати важливу інформацію, вирішити проблему та підтримати свій статус, іноді використовуючи для цього маніпуляції. Натомість жінки зосереджені на встановленні, підтримці та зміцненні професійних та емоційних зв'язків зі співрозмовниками. Ці відмінності у мотивації впливають на мовні особливості фахівців, формуючи різні стилі та стратегії їхнього спілкування.

На морфологічному рівні гендерні відмінності проявляються в частоті використання слів та певних частин мови. Проте науковці не дійшли єдиної думки щодо співвідношення частин мови в чоловіків та жінок. Безсумнівним є лише те, що чоловіки рідше використовують вигук (жінки за їхньою допомогою виражають емоції, часто вживаючи багатозначне «Ой!»); прості сигнали уваги (*ага, угу, так*), якими жінки активізують та стимулюють розмову; модальні слова, що вказують на невпевненість мовця (*мабуть, по-моєму*). Жінки вдаються до такої лексики переважно у стресових ситуаціях або для демонстрації невимушеності спілкування та психологічної розкутості.

Гендерні відмінності проявляються не лише у вербальному спілкуванні, але й у невербальному. Жести, міміка, пози, рухи, погляд є важливими для соціальної взаємодії, особливо у частині, що стосується передачі оточуючим свого ставлення, оцінок, емоцій тощо. Встановлено, що невербальна семіотика гендеру визначається особливостями суспільств та культур, до яких належать чоловіки й жінки. Тому більшість проявів мови тіла буде однаковою для всіх представників, незалежно від їхньої статі.

Пози також можуть бути гендерно маркованими й відображати загальний стереотип: мова чоловіків — мова домінування, мова жінок — мова підпорядкування. Чоловіки намагаються зайняти максимум простору, демонструючи свою значущість та розкутість: стоять з широко розставленими

ногами й високо піднятою головою, руки можуть тримати в кишенях; у кріслі сидять розвалившись, а на стільці – розвівши коліна і нахилившись у бік співрозмовника тощо. Оскільки чоловіки не схильні відкрито виражати свої почуття, їхня міміка менш виразна, ніж у жінок. Спостерігаючи за спілкуванням осіб різної статі, можна помітити, що вираз обличчя чоловіка практично не змінюється, тоді як жінка встигає кілька разів його змінити. Крім того, якщо чоловік і виражає емоцію (страх, відразу, здивування, радість), то за маловиразними мімічними проявами її важко розпізнати.

Існує думка, що чоловіки посміхаються менше, ніж доброзичливо налаштовані жінки. Це важко довести або спростувати, але мотивація використання посмішки різна: жінки посміхаються не лише для вираження почуття щастя, задоволення, радості, але й для встановлення контакту. Чоловіки використовують сміх також для маскуванню негативних емоцій – роздратування, страху, збентеження. У цьому проявляється стереотип «приховувати справжні почуття – це по-чоловічому».

Подібна установка впливає й на особливості погляду під час спілкування: чоловіки дивляться в очі співрозмовника на 1-3 секунди менше, ніж жінки. Прямий тривалий погляд для чоловіків є сигналом агресії, ненависті, бажання принизити. Типово маскулінным є так званий «погляд, що роздягає», який свідчить про сексуальну енергію та пристрасть. Дивлячись так на жінку, чоловік свідомо порушує норми поведінки, виставляючи себе невихованим нахабою. Але таким чином він самостверджується й реалізує стереотип «чоловік – господар ситуації».

Гендерні відмінності впливають на мовленнєву та невербальну комунікацію, формуючи різні стереотипи та поведінкові моделі в чоловіків і жінок. На морфологічному рівні ці відмінності проявляються в частотності використання певних форм слів та частин мови. Наприклад, жінки частіше вживають вигуки для вираження емоцій, тоді як чоловіки рідше використовують такі форми. Окрім того, чоловіче мовлення характеризується меншою кількістю модальних слів, що виражають невпевненість, та більш частим використанням

інвективів і табуованої лексики, що може бути пов'язано з прагненням відповідати стереотипам маскулінності.

Розуміння гендерних відмінностей є важливим для ефективної комунікації, оскільки ігнорування таких особливостей може призвести до непорозумінь або конфліктів. Наприклад, у стресових ситуаціях чоловіки часто занурюються в мовчання, що може бути неправильно інтерпретовано жінками, які прагнуть обговорити проблему та отримати підтримку. Урахування цих нюансів сприятиме кращому взаєморозумінню між статями та підвищенню ефективності спілкування.

Гендерні стереотипи суттєво впливають на мовленнєву комунікацію, визначаючи очікувані поведінкові моделі для чоловіків та жінок. Ці стереотипи формують уявлення про те, якими мають бути вербальні та невербальні прояви кожної статі, що, у свою чергу, впливає на сприйняття та ефективність комунікації. Невербальна поведінка, зокрема, є важливим аспектом гендерних відмінностей у спілкуванні.

Отже, гендерні стереотипи впливають на особливості невербальної поведінки жінок та чоловіків, яка є складовою комунікативної поведінки.

Література

1. Горошко Е. Гендерна проблематика в мовознавстві: введення в гендерні дослідження. Харків : ХЦГІ, 2001. Ч. 1. 509 с.
2. Дороніна Т. Гендерний напрямок в літературознавстві. Гендерний розвиток у суспільстві : посібник / відповід. ред. К. М. Лемківський. Київ : ПЦ «Фоліант» 2005. 351 с.
3. Космеда Т. А., Карпенко Н. А., Осіпова Т. Ф. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика. колект. моногр. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.
4. Ставицька Л. О. Актуальні проблеми сучасної української гендерної лінгвістики. Доповідь на Київському міському семінарі з гендерної лінгвістики. URL : <http://linguistics.kava.kiev.ua/seminar>
5. Шлеїна Л. І. Критерії і показники сформованості гендерної культури у студентства аграрних закладів вищої освіти. *Науковий журнал «Інноваційна*

педагогіка». Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2020. Вип. 29. Т. 2. С. 151–155.

6. Shlieina L. I. Formation of gender culture of students of institutions of higher agricultural education: the essence and organizational and pedagogical conditions. Humanitarian Balkan Research. Plovdiv, 2020. Т. 4. № 3(9). Р. 35–39.

V. КОМУНІКАТИВНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО

Богущька Марта
здобувач ОС «магістр»
Чайковська У.В.
асистент кафедри української мови,
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»

РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

У сучасному інформаційному суспільстві питання формування критичного мислення набуває особливої актуальності. Стрімкий розвиток цифрових технологій, необмежений доступ до інформаційних ресурсів, поширення фейкових новин і маніпулятивних практик створюють перед людиною нові виклики.

У контексті глобалізаційних процесів та світових криз, зокрема пандемії Covid-19 і війни в Україні, змінюються вимоги до компетентностей майбутніх фахівців, серед яких критичне мислення посідає одне з провідних місць, що зумовлює необхідність трансформації вищої освіти для підготовки конкурентоспроможних кадрів [1].

В умовах інформаційного перевантаження критичне мислення стає необхідною компетентністю для того, щоб орієнтуватися в потоці повідомлень, розрізняти правдиву інформацію від дезінформації, ухвалювати виважені рішення та зберігати незалежність суджень. Вирішальну роль у формуванні цієї здатності відіграють гуманітарні дисципліни.

Гуманітаристика традиційно спрямована на осмислення людини, культури, суспільства, сенсів, які стоять за людською діяльністю. Саме через призму гуманітарних знань людина вчиться аналізувати складні явища, розглядати проблеми в різних контекстах, бачити багатовимірність світу. Вивчення філософії, історії, літератури, культурології, соціології й психології

розвиває аналітичне мислення, навички інтерпретації, саморефлексії та аргументації. Критичне мислення, на відміну від пасивного сприйняття інформації, передбачає активну роботу свідомості: уміння ставити питання, шукати причини й наслідки, порівнювати різні точки зору, виявляти логічні помилки, усвідомлювати власні когнітивні упередження.

О. Пометун трактує критичне мислення як багаторівневе та варіативне явище, що поєднує морально-етичні й соціальні установки, знання, способи дій і ціннісні орієнтири; підкреслює його практичну спрямованість, здатність до рефлексії, аналізу альтернатив та обґрунтування рішень у процесі розв'язання життєвих і навчальних проблем [2].

У цифрову епоху гуманітаристика отримує нові можливості для розвитку критичного мислення. Використання відкритих освітніх платформ, інтерактивних курсів, віртуальних бібліотек розширює доступ до різноманітних джерел, стимулюючи навички порівняння і аналізу інформації. Однак водночас цифрові технології актуалізують необхідність навчати молодь медіаграмотності, основам фактчекінгу, розпізнаванню маніпулятивних стратегій у комунікації. Саме гуманітарні дисципліни здатні надати людині інструменти для того, щоб ефективно діяти в складному інформаційному середовищі, розвивати стійкість до когнітивних і соціальних впливів.

Гуманітарна освіта також сприяє вихованню відкритості до діалогу, толерантності до різних поглядів, готовності переглядати власні переконання у світлі нових доказів. Ці риси є фундаментальними для критичного мислення, яке неможливе без постійного самопереосмислення та прагнення до істини. Гуманітаристика вчить не просто накопичувати інформацію, а розуміти сенси, оцінювати значення фактів, формувати власні обґрунтовані висновки. Як підкреслює Павленко А.Ю., суспільно-гуманітарні науки відіграють важливу роль у формуванні особистісних якостей майбутнього фахівця та підвищенні його загального культурного рівня. Водночас вони мають бути невід'ємною складовою професійної підготовки, інтегруючись у загальну

освітню систему й підтримуючи тісні міждисциплінарні зв'язки з фаховими дисциплінами [3].

Отже, у контексті інформаційної епохи гуманітарні дисципліни виконують надзвичайно важливу місію. Вони не тільки зберігають культурну пам'ять і сприяють самопізнанню суспільства, а й формують свідомих, мислячих громадян, здатних критично оцінювати навколишній світ і приймати відповідальні рішення. Підтримка й розвиток гуманітарної освіти є необхідною умовою для збереження демократичних цінностей, свободи думки й стабільності суспільства в умовах глобальних інформаційних викликів.

Література

1. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / За ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2024. 366 с.
2. Пометун О., Пилипчатіна Л., Сущенко І., Баранова І. Основи критичного мислення. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2010. 74 с.
3. Павленко А.Ю. Роль суспільно-гуманітарних дисциплін у створенні сензитивного середовища для формуванні загальнокультурної компетентності професійно-технічних навчальних закладів. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.), Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 362–366.

Борідко О.Р.,
асистент кафедри української мови
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Нації вмирають не від інфаркту.

Спочатку їм відбирає мову

Ліна Костенко

Мовне питання у нашій державі потребує значної уваги, адже мова – це не лише засіб комунікації, а й фундаментальна складова національної ідентичності, що вирізняє нас серед інших народів. Саме через мову передаються історичні традиції, культурні надбання та моральні цінності народу, вона відіграє ключову роль у формуванні державницької свідомості, зміцненні суспільного ладу та збереженні історичної пам'яті.

Проблема мовного питання належить до найскладніших і найбільш чутливих тем суспільного дискурсу. Вона безпосередньо пов'язана з процесом державотворення, адже мова є стрижневим елементом кожного етапу становлення нації. Без міцного мовного фундаменту не може існувати цілісне суспільство, незалежно від його економічного, політичного чи культурного рівня. В історії людства неодноразово доведено, що занепад мови призводить до втрати національної самобутності, а втрата мовної самосвідомості може спричинити культурну й духовну деградацію народу. Азарова Л.Є. зазначає: «Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного; це душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара і нова культура, ознака нашого національного визнання. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певні традиції. І поки живе мова – житиме й народ» [1, с. 159].

Сьогодні, коли відбувається переоцінка морально-етичних цінностей і відроджується національна самосвідомість, знання та використання рідної мови набуває особливої ваги. Усі сфери суспільного життя – освіта, наука, мистецтво, театр, побутова культура – перебувають у прямій залежності від мовної політики та мовного виховання. Саме через мову формується патріотична свідомість,

гордість за свій народ й усвідомлення його ролі в історичному контексті. Українська мова – це не лише засіб повсякденного спілкування, а й невід’ємна складова національної ідентичності, яка визначає місце українського народу серед інших цивілізованих націй світу.

Мова є основою культурного й національного життя, відображенням історичного розвитку та цінностей народу. Вона не лише забезпечує комунікацію, а й формує мислення, ментальність, традиції та світогляд кожного індивіда. Втрата мови означає втрату власної історії, спадщини та унікальності, тому її збереження та розвиток – це пріоритетне завдання держави й кожного громадянина.

Значний внесок у вивчення національного питання зробили відомі мовознавці: П. Кононенко, Л. Скуратівський, Г. Шевхова, Л. Масенко, В. Русанівський, О. Мельничук, І. Білодід, О. Тараненко, І. Усаченко, М. Степаненко, О. Ткаченко та інші. Вони досліджували мовну політику в історичному контексті, аналізували вплив мовної ситуації на розвиток українського суспільства, визначали місце мови в державотворчих процесах. Особливу увагу вчені приділяли питанням мовної ідентичності, функціонування мови в різних сферах життя та перспективам її розвитку в умовах глобалізації.

1990-ті роки ХХ століття стали переломним моментом у мовній політиці України, адже відновлення державності відкрило нові можливості для всебічного розвитку української мови. Однак процес нормалізації мовної ситуації наштовхується на значну політизацію питання, що часом гальмує позитивні зміни. Незважаючи на це, надання українській мові статусу державної є потужним стимулом для її подальшого розвитку та поширення в усіх сферах суспільного життя.

Державний статус української мови є ключовим фактором зміцнення національної культури, реалізації гуманістичних ідеалів та утвердження України як самостійної європейської держави. Він визначає мовну політику в освітній сфері, засобах масової інформації, міжнародних відносинах, дипломатії тощо. Важливу роль у підтримці мовної ідентичності відіграє неперервна мовна освіта,

яка має забезпечувати високий рівень володіння державною мовою, сприяти її популяризації та активному використанню у всіх суспільних процесах.

Е. Сміт характеризує національну ідентичність як «безперервне відтворення й нове тлумачення характерних вартостей, символів, пам'яті, мітів і традицій, які утворюють особисту спадщину нації, а також ототожнення індивідів з цими ознаками, спадщиною й складниками культури» [5, с. 24].

Формування національної ідентичності нерозривно пов'язане з мовою як основним чинником, що визначає національну приналежність людини. Мова не лише виконує комунікативну функцію, а й акумулює історичний досвід, традиції та світогляд народу. Сучасні лінгвістичні дослідження підтверджують, що мова є найпотужнішим інструментом культурної інтеграції та збереження національної самобутності. Вона виступає засобом єднання суспільства, підтримки спільних історичних наративів і традицій, що сприяє укріпленню державності.

В умовах глобалізації та інформаційних воєн українська філологія стикається з низкою викликів, серед яких особливо гостро постає мовна експансія інших мов, проблема суржику, вплив масової культури та англіцизація багатьох сфер суспільного життя. Водночас розвиток цифрових технологій та активізація українськомовного контенту в інтернет-просторі відкривають нові перспективи для популяризації мови та літератури. Соціальні мережі, онлайн-платформи, електронні книги та аудіоконтент дозволяють українській мові адаптуватися до сучасних реалій та стати більш доступною для молоді.

Отже, питання збереження та розвитку української мови є важливим стратегічним напрямком, що впливає на формування національної свідомості, культурної цілісності та міжнародного авторитету держави. Підтримка й поширення української мови – це не лише державне завдання, а й відповідальність кожного громадянина, адже саме через мову зберігається нація, її дух, традиції та історія. Тому ми повинні не лише володіти українською мовою, а й активно нею користуватися, захищати її та передавати наступним поколінням як найцінніший національний скарб. Українська філологія є потужним засобом

зміцнення національної ідентичності, оскільки формує мовну, культурну та історичну свідомість суспільства. Розвиток філологічних досліджень, підтримка української книги, збереження та популяризація культурних надбань є ключовими завданнями для українського суспільства, адже саме через мову та літературу нація продовжує жити та розвиватися.

Література

1. Азарова Л. Є. Мова, як генетичний код нації. Записки з українського мовознавства. Українська ментальність. Діалог світил. Одеса : Астропринт, 2003. Вип. 12. С. 154 – 161.
2. Азарова Л. Є. Мова як феномен нації. *Лінгвістичні дослідження*. Зб. наук. праць. Вип. 24. Харків, 2008. С. 43 – 49.
3. Євтух В. Б. Ідентифікація етнічна. Етнічність : енциклопедичний довідник. Київ : Фенікс, 2012. С. 158–159.
4. Лісовий В. Ідентичність. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 233–234.
5. Сміт Е. Націоналізм : Теорія, ідеологія, історія. Київ : Видавництво «К. І. С.», 2004. 170 с.

*Зімонова О. В., старший викладач
кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного*

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА

Професійність фахівця проявляється в систематичному підвищенні кваліфікації, творчій активності, здатності продуктивно задовольняти зростаючі вимоги суспільного виробництва й культури, в особистісному вдосконаленні, що включає самоосвіту й самовиховання.

Сьогодні перед українським суспільством стоїть дуже багато викликів та завдань. І головне з них – збереження наших національних цінностей, нашої

ідентичності. А мова є одним з головних чинників цього. Мова стає не одним з теоретичних предметів, які треба знати, аби скласти відповідний іспит, а найважливішою допоміжною дисципліною, яка здатна здійснювати функції управління за сучасних умов, де правильне і психологічно виважене спілкування має цілком матеріальні наслідки.

Головним складником навчального процесу стає формування вмінь та навичок. Знання при цьому націлені на практику усного й писемного спілкування в реальних ситуаціях. На кінцевому етапі саме вміння підлягають контролю (як правило, у вигляді тестів і комплексних завдань), бо вони є базою подальшого набуття відповідних навичок у процесі професійної діяльності.

Під час навчання студентів сучасної української мови в будь-якому навчальному закладі основною є проблема мовної культури, оскільки вона безпосередньо пов'язана з загальною культурою людини. Не може бути висококультурної людини з низькою мовною культурою, адже, як зазначав академік В. М. Русанівський [6], людина реалізується в культурі праці, культурі думки й культурі мови, а мова є основою культури нації, народу.

Нашій державі, як і будь-якій іншій, потрібні фахівці, які володітимуть мовою так, що зможуть виконувати свої професійні обов'язки на різних посадах і у різних сферах життя. Тому завданням ЗВО є «...підготовка грамотної, всебічно розвиненої особистості, яка б в інформаційному суспільстві змогла б швидко сприймати будь-яку форму мовлення, створювати монологи, вести діалоги, керувати системою мовних комунікацій у межах своєї компетенції тощо». [5]

Реформа вищої школи, її цілеспрямованість на принципи Болонської декларації дає можливість сформулювати соціальне замовлення суспільства щодо надання мовної свідомості студентам – майбутнім фахівцям з різних галузей народного господарства. Принципово це завдання визначається одним із чинників формування особистості громадянина України незалежно від його національності на основі державної мови. Сучасний інженер-аграрій повинен мати «чуття» мови, націленість на самовдосконалення, внутрішнє прагнення до

знань, краси й контактності з людьми свого середовища як в усному спілкуванні, так і в писемному.

На нашу думку, рівень грамотності студентів не досить високий, через відсутність систематичної роботи над удосконаленням орфографічних навичок у 10-11 класах, а на сьогодні ще і через трагічні події в Україні – неможливість проводити заняття у звичних умовах (аудиторіях, лабораторіях...), серйозне психологічне навантаження, брак навчальних годин у ЗВО. Українська мова за професійним спрямуванням вивчається, як правило, на початкових курсах і тільки один семестр. І тому для такої роботи теж потрібен час. А отже, ми пропонуємо під час вивчення тем, пов'язаних з діловодством, риторикою, науковим перекладом, приділяти декілька хвилин удосконаленню навичок грамотності з орфографії, пунктуації тощо.

Важливим методичним засобом ефективного повторення орфографічної роботи є продумане й послідовне здійснення міждисциплінарних зв'язків. Вони повинні пронизувати весь процес навчання. Можна на заняттях запропонувати навчальні диктанти інформаційної дії. Вони поглиблюють знання і спонукають до самостійного пошуку нової інформації, тобто сприяють розвитку самоосвіти.

Самостійна робота з літературою, яка вимагає більш відповідального ставлення з боку студента й абсолютної уважності під час вивчення тієї чи тієї теми, а ще виконання певних вправ для закріплення.

Нагальною потребою є також підготовка фахівців різних галузей науки й техніки до перекладацької діяльності. Навчання студентів-нефілологів перекладу та постредагуванню науково-технічних текстів сприятиме вдосконаленню їхньої фахової компетенції. Для того, щоб усунути з усного та писемного мовлення студентів порушення діалектного характеру, потрібна планомірна й наполеглива робота в цьому напрямі. Великі можливості для засвоєння літературних норм криються в безпосередньому спілкуванні викладача зі студентом. Застосування різних методів та прийомів дозволяє проводити такі логічні операції, як зіставлення, аналіз, синтез; індукція, дедукція; узагальнення та умовиводи. Значне місце посідають усні вправи,

спрямовані на формування внутрішнього мовлення, а ще на зміст і структуру писемного мовлення. Саме рідна мова є тією власною лінгвокультурною основою, яка забезпечує функціонування своїх інформаційно-комунікативних мереж, залучаючи кожного окремого індивіда до інформаційно-культурного поля етносистеми на основі спільної картини світу та загального світосприйняття. З іншого боку, рідна мова є захисним чинником від розмивання власної ідентичності, бо інтегруватися на основі Болонської декларації у вселюдський контекст можна лише зі своїм оригінальним світобаченням, збагативши цим світову інформаційно-культурну комунікативну мережу. Тому передусім викладач має внести в навчальний процес живий методичний струмінь, що сприятливо вплине на підвищення мовної грамотності у ЗВО. Отже, завданням навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є вивчення теоретичних засад нормативності української мови та поняття норми як основи сучасної української мови, а ще сприяння підвищенню мовленнєвої культури, сформувавши мовне чуття за допомогою низки вправ і завдань. Тому викладач має внести у навчальний процес живий методичний струмінь, що благотворно вплине на підвищення мовної культури у ЗВО. Отже, завданням навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є вивчення теоретичних засад нормативності української мови та поняття норми як основи сучасної української мови, а ще сприяння підвищенню мовленнєвої культури з метою формування гармонійно розвиненої особистості.

Література

1. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності. Київ : Довіра, 1999. 431с.
2. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова. Харків : Торсінг, 2002. 447с.
3. Мацько Л.І. Українська мова: формування національної свідомості. *Педагогіка і психологія*, 1996. №1. с.70

4. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад. Київ : 1981. 278с.
5. Омельчук С.Я. Усі уроки української мови в 6 класі. Харків : Основа, 2006. 432 с.
6. Русанівський В. М. Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. Т. 5. 595 с.

Крат Тетяна
здобувач ОС «магістр»
Волинський національний
університет імені Лесі Українки
Науковий керівник: доктор філол.
наук, професор, професор кафедри
української мови та лінгводидактики
Мірченко М. В.

ВИВЧЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ НА НЕСТАНДАРТНИХ УРОКАХ

У сучасній системі освіти значну увагу приділяють пошуку ефективних форм і методів навчання, які забезпечують не лише засвоєння знань, а й розвиток мислення, мовленнєвих навичок, креативності та емоційного інтелекту учнів. Одним із таких ефективних напрямів є використання нестандартних уроків як засобу активізації пізнавальної діяльності дітей. Вивчення мовних явищ, зокрема порівняльних конструкцій, у нестандартній формі дає змогу учням краще усвідомити функції цих конструкцій, відчутти їхню стилістичну насиченість, навчитися доречно використовувати їх у різних комунікативних ситуаціях. Форма порівняння вміщує три основні поняття: предмет порівняння, порівняльна конструкція, об'єкт порівняння.

Порівняльні конструкції – це важливий засіб вираження мислення, емоцій, оцінки, ілюстрації думки у мовленні. Вони є невід'ємною частиною як повсякденної мови, так і художнього, публіцистичного чи наукового стилів. Залежно від форми, порівняльні конструкції можуть бути граматично

оформленими (за допомогою сполучників *як, мов, наче, немов, ніби*) або лексичними (порівняння за змістом, метафоричного типу). Основна мета навчання учнів правильно використовувати порівняльні конструкції полягає не лише у засвоєнні граматичної будови, а й у розумінні стилістичної доречності та контексту вживання [2].

Нестандартні уроки, серед яких виділяють уроки-ігри, уроки-дослідження, інтегровані уроки, театралізовані вистави, уроки-подорожі, тренінги, дозволяють зробити процес навчання більш емоційно забарвленим і практично спрямованим. Саме у таких формах створюються природні умови для занурення учня в мовне середовище, де порівняльні конструкції не подаються як штучні мовні одиниці, а як живі компоненти мовлення, що служать для створення образу, влучності, експресивності [1].

Так, наприклад, під час уроку-казки учні можуть порівнювати персонажів, описувати їхні риси за допомогою конструкцій типу: *сміливий як лев, хитрий як лисиця, лагідна наче весняне сонце*. Урок-подорож може мати форму віртуального туру країнами, де учні вчаться описувати явища природи, традиції, архітектурні споруди, використовуючи порівняння: *гори височіють, немов кам'яні велети, вулиці звивалися, мов змії*. Такий підхід формує не лише граматичні навички, а й образне мислення, розвиває уяву.

Ефективним є також проведення уроків-досліджень, під час яких учні працюють із текстами різних стилів, визначають функції порівняльних конструкцій, класифікують їх за стилістичним забарвленням. Наприклад, у художніх текстах ці конструкції мають експресивну, образну функцію, у науковому – логічну та уточнювальну. Таким чином формується критичне мислення, вміння інтерпретувати та оцінювати мовні одиниці в контексті [3].

Одним із найефективніших прийомів навчання порівнянь є створення власних творів-описів. У рамках нестандартного уроку це може бути театралізований урок, де учні виступають у ролі поетів, прозаїків або журналістів. Вони можуть створювати портрети героїв або опис природи,

використовуючи авторські порівняння. Така діяльність сприяє розвитку креативності, мовленнєвої гнучкості, формує у школярів відчуття стилю [4].

Вивчення порівняльних конструкцій також тісно пов'язане з міжпредметними зв'язками. Наприклад, під час інтегрованого уроку української мови та літератури або мови та образотворчого мистецтва учні можуть порівнювати віршовані образи з відповідними візуальними зображеннями. Такий підхід дозволяє не лише краще зрозуміти значення порівнянь, а й розширює уявлення про образність як міждисциплінарне поняття [2].

Не менш важливою є роль емоційного компоненту. Саме на нестандартних уроках вчитель має змогу створити ситуацію співпереживання, емоційної залученості, що, своєю чергою, сприяє кращому запам'ятовуванню мовного матеріалу. Учні асоціюють нові знання з яскравими враженнями, що формує позитивне ставлення до вивчення мови загалом [3].

Важливим етапом є й рефлексія наприкінці нестандартного уроку. Учні можуть визначити, які порівняльні конструкції їм найбільше сподобалися, як вони їх використовували, що вдалося чи потребує покращення. Це сприяє формуванню навичок самоаналізу та мовленнєвої саморегуляції.

Отже, застосування нестандартних форм навчання при вивченні порівняльних конструкцій має значний потенціал. Такий підхід поєднує мовознавчий, естетичний та психологічний компоненти навчання. Він не лише забезпечує краще засвоєння граматичних структур, а й формує комунікативну компетентність, розвиває емоційно-ціннісне ставлення до мови, заохочує до творчого мовлення. У результаті учні не просто вивчають порівняльні конструкції як граматичне явище, а й починають мислити мовно, усвідомлюючи красу, багатство і силу вираження української мови.

Література

1. Гомонюк А. Г. Нестандартні уроки як засіб формування пізнавального інтересу молодших школярів. *Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук*. За матеріалами

IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ізмаїл : РВВ ІДГУ. 2018. С. 93 – 96.

2. Дуденко О., Шевчук І. Порівняльні конструкції української мови: до методики розрізнення порівнянь при вивченні в основній школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. Вип.56. С. 72 – 80

3. Нос Л., Хома М. Нестандартні уроки з англійської мови з англійської мови в Новій українській школі. *Молодий вчений*. 2020. №10 (86). С. 420 – 424.

4. Оленяк М. Я. Лексичні та синтаксичні способи актуалізації образного порівняння в англійській, українській та польській мовах. *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. 2015. № 30. С. 4–9.

5. Прокопчук Л. В. Засоби вираження порівняльної семантики (на матеріалі прози Михайла Стельмаха). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2017. № 24. С. 187–195.

*Максимець О.М., канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»*

ОСОБЛИВОСТІ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У контексті підготовки майбутніх фахівців на сучасному етапі розвитку суспільства затребуваними є не лише базові теоретичні навичками з обраного фаху, а й такі вміння, як здатність до нестандартних креативних рішень, аналізу інформації, критичного мислення, налагодження ділових контактів, колаборації. Усе це передбачає наявність сформованої професійної комунікативної компетенції.

Саме тому при вивченні мовознавчих дисциплін сьогодні варто застосовувати не лише традиційні методи навчання, а й інноваційні, які сприятимуть засвоєнню основ культури мовлення, фахового спілкування та

оволодінню навичками ефективних і результативних комунікацій. Серед таких інтерактивних підходів сьогодні можна виокремити кооперативне навчання. Враховуючи той факт, що зазначені технології є мало відомими в українських закладах вищої освіти, то вони потребує додаткового вивчення з урахуванням особливостей викладання української мови за професійним спрямуванням в закладах вищої освіти, що і зумовлює актуальність цієї праці.

Питання кооперативного навчання досліджується багатьма зарубіжними вченими (Ф. Борш, Д. Джонсон, Р. Джонсон, Дж. Дьюї, С. Каган). Використанню зазначених технологій навчання, переважно у розрізі інтерпретації інтерактивних методів навчання, присвячені праці таких українських учених, як Н.П. Волкова, А.В. Пироженко, О.І. Пометун, С.О.Сисоєва, О.Б. Тарнопольський.

Кооперативне навчання відносять до одного з найважливіших методів активізації діяльності студентів, інтенсифікації навчального процесу та підвищення його ефективності. Кооперативне навчання розглядають як «технологію навчання в невеликих групах, коли створюється можливість обговорення кожної проблеми, доведення, аргументування власної думки» [3]. На думку О.Б. Тарнопольського, кооперативне навчання – це «не просто робота у парах та малих групах, це така робота, де знання, навички та вміння всіх учасників мовби підсумовуються так, що студенти не просто вчаться, але й вчать та вчать один у одного, підвищуючи загальний навчальний ефект» [2, с.128].

Потенційне кооперативне навчання поєднує інтелектуальну автономність студента та можливості розвитку соціальної компетентності.

У своїй роботі Д. Джонсон та Р. Джонсон виокремлюють п'ять основних критеріїв успішного кооперативного навчання [4]:

1) Позитивна залежність. Успіх кожного студента залежить від сумлінності інших. Учасники групи вчаться відповідальності, працювати в команді та усвідомлюють, що від отримання позитивного результату виграє кожен з них.

2) Пряма підтримка. Студенти підтримують один одного безпосередньо. Вони обмінюються думками, джерелами та матеріалами, дають оцінку виконаній

роботі. Вони роз'яснюють один одному новий матеріал і допомагають усувати прогалини в знаннях.

3) Відповідальність. Кожен студент бере участь в роботі групи і вносить свій внесок у вирішення зазначеної проблеми та несе відповідальність за результат групової діяльності.

4) Соціальна компетентність. Студенти вчаться взаємній довірі й повазі, чітко та ясно висловлювати свої думки при комунікаціях, вирішувати протиріччя і конфлікти, які виникають у процесі спілкування.

5) Власна оцінка. Студенти вчаться оцінювати власний внесок в успіх групової роботи, а також давати оцінку спільній роботі групи та визначати причини невдач.

Метод кооперативного навчання можна вдало застосовувати з метою формування в нашої молоді умінь працювати в команді, що є одним із важливих компонентів soft skills.

У контексті таких умінь актуалізованою постає командна робота за різними схемами: робота в групах, мікрогрупах, парах. Наприклад на заняттях з української мови за професійним спрямуванням при вивченні теми «Основи культури української мови» ми можемо запропонувати студентам, які поділені на невеличкі групи, скласти текст за початковою тезою або розташувати речення в поданих абзацах відповідно до структури абзацу та визначити й аргументувати, яке з них заголовне речення, а які – підтримуючі.

Досить вдало можна використовувати метод «Мозаїка». Він передбачає, що кожен студент групи вивчає свій розділ матеріалу, а потім повідомляє його іншим членам групи. Наприклад, при вивченні теми «Державна мова – мова професійного спілкування. Стилі мови» викладач дає студентам завдання: окреслити норми літературної мови; зазначити, що вони регламентують, навести приклади. Кожен зі студентів обирає для презентації одну з норм і, демонструючи приклади, пояснює, які процеси в мові вони регулюють.

Досить цікавим та ефективним методом кооперативного навчання може бути й метод кейсів. Кейс-технології можна застосувати при вивченні теми

«Форми колективного обговорення професійних проблем». Студентам можна запропонувати таке завдання: «Дуже важлива персона з Канади готова вкласти значну суму, яку надають приватні інвестори (він їх представляє) у відновлення України. Ви йдете з ним на переговори, від результатів яких залежить, чи дадуть інвестори гроші та скільки саме. Йому повинні сподобатися ваші пропозиції щодо того, на що будуть направлені ці кошти». Усіх студентів ділимо на кілька груп, кожна з яких має підготувати свої пропозиції й переконати інвесторів, представником від яких може бути викладач [1, с.183].

Отже, серед інноваційних методів навчання, які сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у плані взаємодії з учасниками комунікативного процесу, можна сьогодні виокремити технології кооперативного навчання. Саме використання таких підходів у навчанні допомагає сформувати у студентів не лише індивідуальну відповідальність, а й уміння працювати в команді, підтримувати та стимулювати зусилля одне одного.

Література

1. Максимець О.М. Формування мовнокомунікативних навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022 р. № 84. С.1 81 – 186.
2. Тарнопольський О.Б. Експерієнційно-інтерактивне навчання іноземної мови для спеціальних цілей у немовному ВНЗ : сутність підходу. *Вісник Харківського національного університету*. 2010. № 17. С. 125-133.
3. Kessler C. Cooperative language learning: A teacher's resource book. NY: Prentice Hall Regents. 1992. 257 p.
4. Johnson, D., Johnson, R. Learning together and alone: cooperative, competitive, and individualistic learning. Boston: Allyn and Bacon. 1999. 260 p.

*Межов О. Г., доктор філол. наук, професор,
професор кафедри української мови та лінгводидактики
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Філологічна освіта, як і будь-яка інша, покликана формувати у здобувачів не лише фахові компетентності, а й загальні, визначені Стандартом [2]. Формування більшості з них можливе під час опанування освітніх компонентів професійного циклу підготовки, серед яких чільне місце відведено курсу «Сучасна українська мова», і зокрема його розділу «Синтаксис української мови». Вивчаючи синтаксис української мови, майбутні філологи набувають здатностей спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; учитися й оволодівати сучасними знаннями; шукати, опрацьовувати та аналізувати інформацію з різних джерел; абстрактно мислити, аналізувати та синтезувати навчальний матеріал; бути критичним і самокритичним; виявляти, ставити та вирішувати проблеми; працювати в команді та автономно; застосовувати знання у практичних ситуаціях; використовувати інформаційні й комунікаційні технології; виконувати дослідження на належному рівні. Забезпечити їх формування викладач може низкою традиційних та інноваційних форм, методів і засобів навчання.

Позаяк синтаксис, як найвищий ярус мовної системи, найбільшою мірою реалізує комунікативну функцію мови, а отже, спрямований у сферу комунікації, вивчення його теоретичних питань про словосполучення, прості й складні речення, текст, засоби відтворення чужого мовлення тощо (мовна змістова лінія) має постійно супроводжувати мовленнєву змістову лінію (усні й письмові форми спілкування, як монологічні, так і діалогічні). Отож, у процесі опрацювання кожної теми студенти мають практикувати всі види мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння й письмо. Щоб уміти на високому рівні

спілкуватися (усно та письмово) українською мовою насамперед у професійній діяльності майбутні філологи повинні навчитися уважно слухати й читати найкращі зразки літературного мовлення. Такими передовсім мають бути лекції викладачів, їхні доповіді на конференціях і семінарах, підручники, навчальні посібники, наукова, публіцистична й художня література. Корисними стануть зустрічі з відомими вченими, письменниками, журналістами, громадськими діячами, професіоналами-практиками тощо. Водночас студенти повинні розвивати навички говоріння, що можливо на практичних і семінарських заняттях завдяки таким інтерактивним методам навчання, як бесіда, дискусія, ділова й рольова гра. Не зайвими будуть і традиційні форми: усні зв'язні відповіді під час індивідуального, фронтального, комбінованого опитування; повідомлення, доповіді і под. При цьому важливе не тільки відтворення готових текстів, а й створення власних висловлень різної модальності (розповідної, питальної, спонукальної, бажальної) як монологічного, так і діалогічного типів. Найскладніше навчити студентів, особливо майбутніх філологів, грамотно викладати свої думки на письмі. Спершу доцільно давати завдання скласти окремі речення (прості двоскладні та односкладні, непоширені й поширені, повні й неповні, неускладнені та ускладнені однорідними, відокремленими, вставними, вставленими компонентами, звертаннями; складносурядні, складнопідрядні, безсполучникові, багатокomпонентні з різними видами синтаксичного зв'язку, надфразні єдності, конструкції з прямою й непрямою мовою; різні типи висловлень за метою висловлювання й експресивним забарвленням та ін.) відповідно до теми заняття. Проте цього недостатньо для розвитку навичок зв'язного мовлення студентів. Саме у процесі навчання синтаксису є можливість якнайповніше реалізувати принцип текстоцентризму через введення таких практичних завдань, як написання творів, есе відповідно до запропонованої теми, стилю, типу, жанру мовлення з використанням різнотипних синтаксичних одиниць; наукових тез, статей із проблематики курсу. Для їх виконання здобувачам освіти стануть у нагоді теоретичні відомості з теми «Текст як одиниця синтаксису», зокрема про сутність тексту як категорії

мовлення, його ознаки (цілісність, зв'язність, структурна організованість, змістова й інтонаційна завершеність), одиниці (висловлення, складне синтаксичне ціле, надфразна єдність, абзац), будову (зачин, основна частина, кінцівка), міжфразові зв'язки (ланцюжковий, паралельний і комбінований), засоби зв'язку частин (змістові, лексичні, морфологічні, синтаксичні, інтонаційні), актуальне членування (відоме, нове, способи їх вираження). Корисними будуть міжпредметні зв'язки: отримані знання зі стилістики й теорії літератури про жанрово-стильові різновиди текстів, концепти, тропи, фігури, виражальні можливості мовних одиниць тощо.

Оволодівати сучасними знаннями студентам допоможе рекомендована викладачем додаткова література, адже за останні десятиріччя захищено найбільше дисертацій саме із актуальних питань синтаксису української та інших мов, підготовлено низку наукових монографій, статей у фахових виданнях, навчально-методичних посібників. Швидко шукати, якісно опрацьовувати та аналізувати інформацію з різних джерел студенти зможуть, якщо викладач у методичних розробках подасть гіперпокликання на них і короткі анотації; ознайомить із принципами пошуку інформації в таких електронних базах, як Національний репозитарій академічних текстів, локальні репозитарії, електронні ресурси свого університету та інших ЗВО, електронні та друковані термінологічні словники. Опрацювання додаткової літератури сприятиме осмисленню майбутніми філологами проблемних питань синтаксису, які варто обговорювати на семінарах у формі навчальних дискусій, евристичних, аналітико-синтетичних бесід. Зіставлення традиційних теорій і сучасних концепцій щодо витлумачення, принципів класифікації, функційних параметрів синтаксичних одиниць, категорій, явищ формуватимуть критичне мислення, здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми. У цьому контексті важлива участь студентів у роботі відповідної проблемної групи, де вони зможуть обрати тему наукового дослідження, апробувати його результати на конференціях, у фахових публікаціях, за що отримувати додаткові бали. Здатність виконувати

дослідження на належному рівні вироблятиметься й у процесі написання курсових, бакалаврських чи магістерських робіт із синтаксису.

Розвиток абстрактного мислення, навичок аналізу та синтезу уможливить такий вид навчальної діяльності, як синтаксичний розбір різних видів словосполучень, речень, текстів за самостійно укладеними або запропонованими викладачем алгоритмами [1]; створення схем, таблиць, ментальних карт з окремих тем чи питань курсу [3].

Щоб навчити здобувачів освіти як майбутніх фахівців різних установ, організацій, підприємств працювати не лише автономно, а й в команді потрібно активізувати групові форми роботи. Саме робота в парах чи малих групах сприятиме ефективній реалізації проблемно-пошукових, практичних методів навчання, які допоможуть застосовувати знання випускників у практичних ситуаціях. З цією метою викладач повинен розробити комплекс вправ, тестів, практичних завдань не тільки репродуктивного, а й проблемного, аналітичного, пошуково-дослідницького, творчого характеру, а також опублікувати їх у формі збірників, практикумів тощо.

Використовувати інформаційні й комунікаційні технології студенти зазвичай навчаються під час опанування відповідних освітніх компонентів циклу загальної підготовки. Удосконалювати ці навички вони можуть і в процесі вивчення фахових дисциплін [1]. Наприклад, із ОК «Синтаксис української мови» доцільно розробити електронний курс із використанням платформи *Moodle* насамперед для дистанційного навчання, на якому здобувачі освіти можуть самостійно опрацювати розроблений викладачем до кожної теми лекційний матеріал, презентації, глосарій; за гіперпосиланнями швидко знайти й прочитати підручники, навчальні посібники, статті, інформаційні ресурси; завантажити виконані вправи, практичні завдання для перевірки й оцінювання викладачем через електронний журнал; виконати в онлайн-форматі тестові завдання й автоматично відразу отримати результат (суму набраних балів); а також поставити питання викладачеві й отримати відповіді в режимі офлайн на форумі консультацій. З метою розвитку цифрових компетентностей варто

пропонувати студентам відповідні завдання, зокрема самостійно створювати за допомогою різних програмних засобів і прикріплювати на платформі *Moodle* презентації, відео- й аудіофайли, ментальні карти до тем тощо, а згодом розробити авторський електронний вибіркового курс для учнів.

Отже, під час вивчення синтаксису української мови в ЗВО формування загальних компетентностей здобувачів вищої освіти можливе шляхом комплексного підходу з використанням низки ефективних методів, форм, сучасних технологій і засобів навчання.

Література

1. Межов О. Г., Костусяк Н. М. Формування лексичної і граматичної компетентностей майбутніх філологів в умовах дистанційного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2021. Т. 84, № 4. С. 104–125.

2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.06.2019, № 869. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/035-Filolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).

3. Романовський О. Г., Гриньова В. М., Резван О. О. Ментальні карти як інноваційний спосіб організації інформації в навчальному процесі вищої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 64. № 2. С. 185–196.

УПРОВАДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗВО ЧЕРЕЗ ІГРОВІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Із поняттям «академічна доброчесність» здобувачі вищої освіти ознайомлюються вже на першому році навчання. Так, у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет» традиційно відбуваються загальні збори для першокурсників, під час яких, зокрема, студентів інформують про складники академічної доброчесності, її принципи, види порушень та відповідальність за них.

Здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ЗВО «ПДУ» опановують курс «Академічне письмо та доброчесність», створений з огляду на потребу в системних змінах в українській освіті, її удосконаленні на засадах академічних чеснот: справедливості, чесності, поваги, довіри, відповідальності у ставленні до навчальної та наукової діяльності всіх учасників освітнього процесу.

На жаль, загальновідомим фактом є висока толерантність українського суспільства до системних проявів академічної недоброчесності в освітній сфері, зокрема до плагіату, списування, фальсифікацій, використання ШІ як виконавця усіх без винятку завдань для самостійної роботи. Тому досить складно переконати здобувачів вищої освіти у важливості дотримання цінностей академічної доброчесності, враховуючи, що корінь проблеми міститься ще в дошкільному вітчизняному навчанні.

Саме тому у процесі викладання зазначеної навчальної дисципліни рекомендуємо використовувати ігрові методи як під час практичних занять, так і на окремих виховних заходах. Адже гра є важливим чинником для становлення кожної особистості, добре відома з раннього дитинства всім учасникам освітнього процесу й тому позитивно ними сприймається, оскільки викликає

приємні емоції, стимулює пізнавальну активність, творче мислення, розвиток уяви, азарт.

Ефективність ігрових методів доводиться тим, що вони сприяють активізації мислення, високому ступеню залученості здобувачів освіти в навчальний процес, тіснішій взаємодії усіх його учасників. Опанування будь-якого теоретичного матеріалу, підвищення його цінності, значущості можливе лише за умови позитивної емоційної реакції на нього. Відповідно, гра з її неодмінними творчими інтенціями позитивно впливає на прагнення до самостійності у прийнятті рішень, бажання набувати нових умінь і навичок, зокрема таких, які сприяють ефективнішій комунікації, презентуванню себе в товаристві, виявленню вже наявних компетентностей та знань, реалізації власних можливостей тощо.

Наприклад, із метою ознайомлення першокурсників із основними засадами та цінностями академічної доброчесності, функціями академічної культури, способами протидії плагіату традиційно проводимо для здобувачів освіти різних спеціальностей інтелектуальні турніри. Це може бути командна гра, присвячена розвінчанню міфу про «досконалість» ШІ: «Людський інтелект проти штучного. Справжні знання або академічна недоброчесність?». Або інтелектуальна гра-розслідування «Злочин із багатьма невідомими, або Людський інтелект проти академічної недоброчесності та маніпуляцій». Серед завдань пропонуємо, зокрема, такі:

- Створити комікс на 5-7 «кадрів» на тему «Коли сам себе дуриш, вчиняючи недоброчесно» (або «Академічна доброчесність вимагає сміливості і послідовності»).
- Встановити відповідність між назвою порушення академічної доброчесності та його визначенням.
- Здійснити аналіз вірогідних ситуацій; визначити, чи порушені в них принципи академічної доброчесності. Свою позицію обґрунтувати. Приклади кейсів [1]:

А. Після прочитання розділу наукової роботи аспірантки Ю. науковий керівник порадив їй замінити фото одного з лабораторних дослідів на фото кращої якості. Оскільки доступу до лабораторії аспірантка вже не мала, щоб переробити дослід та зробити нові фото, науковий керівник надав своє власне фото схожого дослідів. Аспірантка Ю. використала це фото у своїй роботі без зазначення автора та відповідного посилання. Чи можна вважати поведінку аспірантки Ю. академічно доброчесною?

В. Аспірантка М. отримала фінансування від екологічної організації на закупівлю живих жаб для проведення відповідного лабораторного дослідження. Дослідниця за певну частину суми домовилася про постачання земноводних із лабораторією. Іншу частину грошей здобувачка лишила собі й сама зловила жаб у відкритому ставку. Чи можна вважати таку поведінку аспірантки академічно доброчесною? Чи можна вважати результати цього дослідження науковими?

Окремої уваги заслуговує тема, яку не можливо ігнорувати в освітньому просторі ХХІ століття: використання чат-бота зі штучним інтелектом як генератора ідей та виконавця завдань. Замість того, щоб безрезультатно таврувати цей інструмент, можна запропонувати здобувачам освіти, з одного боку, академічно доброчесні й раціональні способи його використання, а з іншого – продемонструвати його вразливі сторони, помилки. Це також доцільно робити в ігровій, емоційно зарядженій атмосфері. Наприклад: у формі мозкового штурму згенерувати ідеї щодо способів ефективного використання чату GPT в навчанні без порушення принципів академічної доброчесності. Або, використовуючи прийом «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно, запропонувати студентам оцінити впровадження інструментів ШІ в освітнє середовище. Бажано при цьому розподілити «капелюхи» так, щоб доповідачі змушені були висловлювати переконання, протилежні до власних, таким чином випрацьовуючи вміння оцінювати проблему з точки зору опонента.

Завжди цікавим для здобувачів освіти є завдання-загадка: учасники гри повинні відгадати назви відомих творів художньої літератури, до яких чат-бот створив ілюстрації. Це завдання демонструє, що, по-перше, ШІ насправді не так

багато «знає», а більше галюціонує, опираючись на пряме значення слів, а не на зміст творів, тому не варто на нього покладатися некритично; по-друге, той, хто користується цим «простим» інструментом, повинен бути добре обізнаним у затребуваних питаннях, щоб правильно формулювати промпти, виявляти помилки у відповідях чату тощо.

Щодо виявлення помилок чату GPT, то завжди пропонуємо здобувачам позмагатися у виявленні хибних тверджень, викривлених фактів, суспільно-історичних анахронізмів, зокрема на прикладі відомого кейсу, коли «Новий канал» через ChatGPT поширив неправдиву біографію Олеса Гончара [4]. Таким чином у грі реалізується й виховна мета, і настанова на критичне споживання інформації, і важливий принцип «навчальної співпраці» [2, с.205] – спільне оперування раніше вивченим матеріалом, «взаємний обмін думками, почуттями» [там само].

Ігрові методи в навчанні допомагають забезпечити «комплексний підхід до виконання завдань практичного спрямування саме у площині морально-етичних питань» [3, с.309], а крім того формують у здобувачів освіти комунікативну компетентність, яку «можна вважати інтегральною характеристикою спілкування, у якій не можуть не виявлятися моральні та світоглядні установки особистості» [там само].

Аналіз та самоаналіз результатів упровадження ігрових методів з метою виховання академічної доброчесності засвідчує їхню результативність. Як бачимо, виховання морально-етичних принципів у здобувачів освіти можливе за умови використання «активних і комунікативних методів» [5, с.183], спрямованих на розвиток «мовних навичок, культурної свідомості та критичного мислення» [там само]. Окрім того, гейміфікація допомагає ефективніше реалізувати окремі завдання курсу навчальної дисципліни «Академічне письмо і доброчесність»: формувати у здобувачів освіти здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, бути критичним і самокритичним; здатність

приймати обґрунтовані рішення, діяти соціально відповідально та свідомо з дотриманням принципів доброчесності академічної спільноти.

Література

1. Академічна доброчесність залежить від усіх учасників освітнього процесу. URL: <https://eo.gov.ua/akademichna-dobrochesnist-zalezhyt-vid-usikh-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu/?fbclid=IwAR2t6m2s8YhlR1E8Ea4BeFPTHwQT> (дата звернення: 05.04. 2025).
1. Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів. URL: https://apps.prometheus.org.ua/learning/course/course-v1:Prometheus+AI101+2021_T2/home (дата звернення: 05.04.2025).
2. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.
3. Назаренко І.О. Функціонально-діяльнісний підхід при викладанні дисципліни «Академічне письмо та риторика» здобувачам ступеня доктора філософії. Сучасна освіта України: проблеми, досвід, перспективи. Монографія / за заг. ред. В. В. Іванишин. Кам'янець-Подільський. Заклад вищої освіти «Подільський державний університет». Рига, Латвія : Baltija Publishing. 2024. С. 302 – 311. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-422-1-30>
4. «Новий канал» через ChatGPT поширив фейкову біографію Олеся Гончара. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/31588/2023-04-04-novyuy-kanal-cherez-chatgpt-poshyryv-feykovu-biografiyu-olesya-gonchara/> (дата звернення: 07.04.2025).
5. Stadnichenko O., Stasyk M., Shulha O., Nazarenko I. Interaction of cultural and linguistic aspects of Ukrainian philology: modern vectors of scientific discourse. Synesis. Brasil. Rio de Janeiro : Universidade Católica de Petrópolis. 2024. V. 16, n.3. P.169-188. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/3129/3808> (дата звернення: 05.04.2025).

МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасну цифрову епоху викладання юридичних дисциплін зазнає значних трансформацій, зумовлених упровадженням новітніх технологій та змін у підходах до навчання. Ці зміни створюють як нові можливості, так і виклики для освітнього процесу.

Сучасні технології дозволяють застосовувати різноманітні інноваційні методи у викладанні права:

- **Використання онлайн-інструментів:** платформи для відеоконференцій, віртуальні класи та інтерактивні навчальні матеріали сприяють підвищенню залученості студентів та забезпечують гнучкість навчання [1].

- **Електронний документообіг:** використання цифрових документів та електронних підписів спрощує процес обміну інформацією між викладачами та студентами, а також знайомить майбутніх юристів із сучасними стандартами роботи з документами [2].

- **Штучний інтелект у навчанні:** застосування алгоритмів штучного інтелекту для аналізу юридичних текстів та судової практики допомагає студентам краще розуміти складні правові концепції та розвивати аналітичні навички та пошуку й обробки інформації [3].

Попри переваги, цифровізація освіти супроводжується низкою **викликів:**

- **Етичні та правові питання:** використання цифрових технологій у навчанні порушує питання конфіденційності даних, авторських прав та академічної доброчесності [4].

- **Технічні обмеження:** не всі заклади освіти мають достатню технічну базу для впровадження новітніх технологій, що може призвести до нерівності в доступі до якісної освіти [5].

- **Підготовка викладачів:** необхідність постійного підвищення кваліфікації викладачів для ефективного використання цифрових інструментів у навчальному процесі [3].

Для подолання зазначених викликів та ефективного впровадження цифрових методів у викладанні права слід:

- **Розробити стандарти цифрової освіти:** визначити чіткі критерії та рекомендації щодо використання цифрових технологій у навчальному процесі [1].

- **Інвестувати в інфраструктуру:** забезпечити навчальні заклади необхідними технічними ресурсами та підтримкою для впровадження новітніх технологій [5].

- **Підтримувати безперервне навчання викладачів:** організовувати тренінги та семінари для підвищення цифрової компетентності педагогів [3].

Отже, інтеграція цифрових технологій у викладання юридичних дисциплін відкриває широкі можливості для покращення якості освіти, проте вимагає комплексного підходу та врахування потенційних ризиків.

Література

1. Інноваційні методи викладання юридичних дисциплін [Електронний ресурс] LSEJ. 2024. URL: https://lsej.org.ua/5_2024/168.pdf

2. Лоєрські освітні технології: цифровізація юридичної освіти. Lawmaking Academy. 2024. URL: <https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/vnutr-shn-y-blok.pdf>

3. Інноваційні методи викладання юридичних дисциплін в умовах євроінтеграції та цифрової трансформації. ResearchGate. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/383233813_

4. Етичні та правові питання цифрової освіти. PGP Journal. 2021. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/3/15.pdf>

5. Цифровізація української освіти: реалізація, проблеми і перспективи. Oplatforma. 2023. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/16004-tsifrovizatsiya-ukrainskoi-osviti->

*Скुरатко Т. М., канд. філол. наук,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання
заклад «Тернопільський національний педагогічний університет
ім. В. Гнатюка»*
*Сеньовська Н. Л., канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
заклад «Тернопільський національний педагогічний університет
ім. В. Гнатюка»*

**НА СТОРОЖІ ДУХУ НАЦІЇ: РОЛЬ ПОЕТИЧНОГО СЛОВА ЛІНИ
КОСТЕНКО У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ
ТА МОЛОДІ (НА ОСНОВІ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНЬОГО
ВОЛОНТЕРСЬКОГО ПРОЄКТУ «ПАТРІОТИЧНІ Й НЕБАЙДУЖІ»)**

Сьогодні – «темні» часи для України, але навіть у такий складний час потужним голосом народу завжди було сильне, правдиве поетичне слово. Погоджуємося із думкою професора Миколи Ткачука, що українські митці завжди «перебували на передньому краї духовного, національного, культурного і художнього розвитку, підтримуючи дух свободи і гуманізму, закликали у важкі години до боротьби з ворогами, оспівували відвагу, мужність захисників Вітчизни, найвище цінуючи вірність своїй землі й самовіддану любов до України» [6, с. 585]. На «передньому краї» нашого сьогоднішнього духовного розвитку є, на наш погляд, цьогорічна ювілярка Ліна Василівна Костенко. Прикро, що своє 95-річчя поетеса відзначає у час воєнного лихоліття. Перефразовуючи слова самої Ліни Василівни, зауважимо, що для українців вона «це – голос наш. Це – пісня. Це – душа». Справді, Ліна Костенко сьогодні, незважаючи на поважний вік, стоїть на сторожі духу нації, бо ж «крилатим ґрунту не треба» (Л. Костенко). Душу поетеси до глибини хвилюють проблеми сучасного українського буття («І щось в мені таке болить, / Що це і є, напевно, Україна» [1, с. 209]), про що дізнаємося із її сторінки у Facebook [2]. Переконані, що у «темні» часи добре видно світлих людей, людей, які палко люблять усе своє, рідне. Такою і є Ліна Костенко – видатна сучасна українська поетеса,

письменниця, дисидентка, культурологиня, активна громадська діячка, свідома українка, яскрава представниця українськоо шістдесятництва, для якої «поезія – це завжди неповторність, / якийсь безсмертний дотик до душі» [1, с. 138]. Слова Ліни Костенко – цільне зерно, бо у них віднаходимо найтонші порухи української душі, адже «народ шукає в геніях себе» [1, с. 551]. Ліна Василівна – геніальна, бо вміє відчувати свій народ, бо вміє «віддавати людині крихітку себе. / За це душа поповнюється світлом» [1, с. 549], бо вміє цінувати кожен мить життя («Благословенна кожна мить життя / на цих всесвітніх косовицях смерті» [1, с. 7]), бо вміє бути вдячною за «потребу слова, як молитви» [1, с. 9].

Із власного практичного досвіду (діяльність освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» [4]) можемо зауважити, що у час боротьби за нашу самоідентичність важливу роль в освітньому процесі варто відводити патріотичному вихованню дітей та молоді. Зазначимо, що метою освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» є «вести роз'яснювально-інформаційну діяльність серед школярів і студентів стосовно ситуації в країні, пов'язаної з російською агресією (волонтерство, безпека, інформаційна гігієна, соціальна адаптація людей, які постраждали від війни); формувати у свідомості дітей та молоді позитивний образ українського героя-захисника» [5, с. 264]. Вважаємо, що сьогодні робота з дітьми та молоддю в Україні має бути глибинно переосмислена. Саме тому значну увагу команда «Патріотичні й небайдужі» зосередила на розробці циклу творчих читань, присвячених ювілейним датам видатних українських поетів, письменників, перекладачів, культурних діячів, метою яких є розкрити слухачам роль відомих діячів культури, освіти та науки в становленні української самоідентичності. У формуванні національної свідомості дітей та молоді, на наше переконання, важливу роль відіграє поетичне слово Ліни Костенко. Зважаючи на це, учасницями освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» було розроблено й проведено до 95-річчя з Дня народження Ліни Василівни творчі читання «На сторожі духу нації: «Я маю в світі горде право – сама собою завжди бути» (Ліна Костенко)» [3]. До проведення заходу долучилися працівники Наукової бібліотеки Тернопільського

національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, які представили креативну презентацію творчого доробку ювілярки, авторки п'ятнадцяти поетичних збірок, двох історичних романів у віршах, одного роману у прозі. Під час дійства звучали поезії Ліни Костенко у виконанні студентів першого курсу факультету філології і журналістики («Крила», «Мій перший вірш написаний в окопі», «Страшні слова», «Очима ти сказав мені: люблю», «Так мовчиш, що заслухатись можна», «Між іншим», «Недумано, негадано», «Стоїть у ружах золота колиска», «Доля», «Ти знов прийшла, моя печальна музо» та ін.). Своєрідним обрамленням заходу стали музичні кліпи на слова поетеси (гурт «BRUTTO» – «Вечірнє сонце»; гурт «Kozak system» – «Крила»; Ольга Богомолець – «Коліскова для мами»; Sofi Fraser – «Хай буде легко» тощо). Родзинкою творчих читань став імпровізований фанатський форум, метою якого було відкрити слухачам «справжню Ліну», ту, що «народжується раз на століття» [1, с. 36]; ту, яка «виросла у Київській Венеції» [1, с. 71]; ту, яка є «лиш інструмент, / в якому плачуть сні мого народу» [1, с. 93]; ту, яка «не носить політичної біжутерії», бо «Митцю не треба нагород, / його судьба нагородила. / Коли в людини є народ, / тоді вона уже людина» [1, с. 38]; ту, яка переконана, що «поезія – це свято, як любов» [1, с. 93]; ту, яка завжди вміє усе почати спочатку, бо «Найвище вміння – почати спочатку / життя, розуміння, дорогу, себе» [1, с. 59]; ту, яка «в людей попросить тільки віри» [1, с. 139]; ту, яка переконана, що «поетові треба бути поетом» [1, с. 181]; ту, яка до усіх промовляє: «Так багато на світі горя, / люди, будьте взаємно красивими!» [1, с. 193]; ту, яка гордо заявляє: «у антисвіті зірочкою марю, / в антинароді свій народ люблю» [1, с. 183].

Переконані, що потужне поетичне слово Ліни Костенко сьогодні єднає українців у їхній духовній боротьбі та відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості дітей та молоді, бо поетеса стоїть на сторожі духу нації.

Література

1. Костенко Л. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 559 с.
2. Ліна Костенко. Офіційна сторінка. URL : <https://www.facebook.com/share/15hJzDts68/>

3. На сторожі духу нації: «Я маю в світі горде право – сама собою завжди бути» (Ліна Костенко). URL : <https://www.facebook.com/share/v/153ZHyVTTBs/>
4. Патріотичні й небайдужі. Офіційна сторінка. URL : <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142>
5. Сеньовська Н., Скуратко Т., Нестайко І. Лекція-презентація як форма патріотичного виховання (на матеріалі роботи освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі»). *Актуальні питання гуманітарних наук: / [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря].* Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 79. Т. 2. 304 с. С. 261–272. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/79_2024/part_2/42.pdf
6. Ткачук М. Українська література XX століття. Монографія. Тернопіль : Медобори, 2014. 608 с.

*Стадніченко О.О., канд. філол. наук, професор,
завідувач кафедри українознавства
Запорізький національний університет
Шульга О.О., канд. філол. наук,
доцент кафедри українознавства
Запорізький національний університет*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Зростання зацікавленості до вивчення української мови у світі, а також розширення академічної мобільності зумовлюють потребу в оновленні методичних підходів до викладання української як іноземної. Поєднання традицій та інновацій є ключовим чинником у забезпеченні ефективності навчального процесу, особливо у багатоетнічному й полікультурному середовищі. Чимало науковців досліджують методику викладання української мови як іноземної, зокрема О. Антонів, Л. Васецька, Л. Даниленко, Н. Димань, Г. Звягіна, Д. Мазурик, Л. Паламар, О. Пальчикова, Ю. Самойлова, М. Світлик,

Н. Станкевич, О. Соловйова, Г. Швець та ін. Однак з огляду на тривалий час дистанційного формату навчання, пошук нових методів і прийомів для забезпечення якісного освітнього процесу є актуальним.

Відповідно до Закону «Про вищу освіту» іноземні громадяни здобувають освіту в Україні державною (українською) мовою, або в окремих випадках, за можливості, іншими мовами Євросоюзу. Тому обов'язковим є навчання іноземних студентів української мови на підготовчих курсах доуніверситетської підготовки. Під час навчання української мови як іноземної виникає чимало різноманітних проблем, пов'язаних із вибором методики навчання відповідно до конкретних умов навчання, контингенту слухачів, наявності чи відсутності у них елементарних знань тощо. Тому нині актуальним є питання вивчення методик навчання української мови як іноземної. Особливо це стало актуальним під час сучасної війни, коли з одного боку більшість студентів-іноземців виїхали з України, але продовжили навчання, а з другого – до вивчення української мови долучилося багато охочих вивчити мову в Україні та за межами українців й іноземців, які хотіли б це зробити не організованим способом, а самостійно, дистанційно, на різних курсах або онлайн-ресурсах.

Методика викладання української як іноземної історично ґрунтується на таких підходах: граматико-перекладний метод – забезпечує ґрунтовне засвоєння лексико-граматичних норм; аудіолінгвальний метод – сприяє формуванню мовних навичок через повторення та автоматизацію мовних структур; текстоцентричний підхід – використовується для розвитку читання, мовлення та письма, базується на роботі з автентичними текстами, функціонально-комунікативний підхід – дозволяє поєднати граматику й реальні ситуації спілкування. Ці методи дають змогу поступово формувати мовну компетентність та адаптувати студентів до українськомовного середовища.

Є чимало проблем, які виникають при вивченні української мови як іноземної: відсутність мотивації до вивчення мови; фактор «лінощів»; попередній рівень освіти; робота викладача в групі із «різнорівневими» студентами; вивчення лексики та багаторазове повторення пройденого

матеріалу; культурологічні та ментальні відмінності; норми поведінки; наявність особистого досвіду вивчення чи спілкування російською/слов'янською мовою, або перебування в російськомовному оточенні. Особливо відчутними в Запоріжжі є проблема вибору мови-посередника; занурення в мовне середовище; проблема вивчення української за умови знання російської мови.

Розглянемо деякі з можливих шляхів вирішення зазначених вище проблем: підвищення мотивації навчання; використання мультимедійних технологій; комплексний підхід до занять зумовлений природою мовлення; проведення міжпредметних занять із українськими студентами; використання рольових ігор як засобу підвищення мотивації до вивчення української мови як іноземної; створення комплексу навчальних посібників і методичних матеріалів, які б забезпечували поєднання основних видів діяльності відповідно до вимог програми та Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти.

Специфікою викладання української мови як іноземної є постійне повернення до текстів різного рівня складності (A1, A2, B1) – це формує навичку розуміння та заміщення мовних конструкцій у тексті, а також сприяє «підтягуванню» у читанні слабших студентів. На кінець курсу вивчення мови студенти зазвичай добре справляються під час іспиту з текстами рівня B1. Проте підбір тестових завдань відбувається між рівнями A2 та B1.

Складним питанням є вилучення мови-посередника з навчального процесу. Цього досягають шляхом створення українськомовного середовища, постійної практики та професійних якостей викладача. Вилучення мови-посередника досягається шляхом розуміння лексики за допомогою наочності, тлумачень, синонімів, антонімів, наведення ряду спільнокореневих слів, з'ясування морфемного складу слова, використання мовленнєвих зразків і моделей, які розширюються в процесі вивчення мови. Усе це сприятиме формуванню в студента мовної інтуїції, свідомому відтворюванню вивченого матеріалу та корегуванню його залежно від мети, умов мовленнєвої ситуації чи позиції співрозмовника.

Можемо виокремити такі інновації у викладанні української мови як іноземної:

1. Цифрові інструменти: застосування інтерактивних платформ (Google Classroom, Moodle, Wordwall), мобільних застосунків (Quizlet, Duolingo), чат-ботів, відеоуроків, подкастів тощо.

2. Інтерактивні методи: гейміфікація, мініпроекти, квести, дебати, рольові ігри створюють живу атмосферу, сприяють розвитку усного мовлення.

3. Культурологічний підхід: інтеграція елементів української культури, фольклору, побуту, ментальних особливостей сприяє міжкультурному порозумінню та заохочує до глибшого занурення у мовне середовище.

4. Інтеграція CLIL-підходу (Content and Language Integrated Learning): навчання мови паралельно з предметним контентом (історія, культура України).

5. Інтерактивне обладнання в навчальному процесі: новітні технології, такі як смартручка, інтерактивний стіл, дошка, підлога чи стіна, відкривають нові можливості у викладанні української мови іноземним студентам. Смартручка дає змогу працювати з індивідуальними аудіофайлами, що допомагає удосконалювати вимову та слухові навички. Інтерактивна підлога й стіл дозволяють проводити навчальні ігри, квести, лексичні та граматичні вправи у формі рухливої взаємодії – це особливо ефективно для візуалів і кінестетиків. Використання інтерактивної дошки або стіни забезпечує миттєву візуалізацію мовних структур, полегшує сприйняття матеріалу завдяки мультимедійним презентаціям, картам, таблицям. Усе це активізує навчання, стимулює інтерес до мови та сприяє швидшій адаптації іноземців до нового мовного середовища.

Поєднання традиційних і сучасних підходів є оптимальним шляхом у методиці викладання української мови як іноземної. Інновації не замінюють класичних методик, а вдало доповнюють їх, відповідаючи потребам нового покоління студентів і глобалізованого освітнього простору.

Література

1. Васецька Л. І., Соловійова О. В. Інновації в навчанні мови іноземних студентів на довузівському етапі підготовки: методи, підходи та технології. Гуманітарні виміри сучасної медичної освіти: колективна монографія. Запоріжжя : ЗДМУ, 2020. С. 75–89.
2. Димань Н., Данілова О., Бадран Є. Інтерактивні прийоми викладання української мови як іноземної: від теорії до практики. *Український педагогічний журнал*. № 1, 2023. С. 122–127. URL : <https://is.gd/N7q8D0>
3. Самойлова Ю. Використання цифрових технологій при викладанні іноземної мови в умовах дистанційного навчання. *«Мова – кордон національної безпеки»: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Львів, 21 лютого 2025 року. Львів : ЛДУ БЖД, 2025. С. 362–365.
4. Світлик М. Д. Інтерактивні методи навчання у викладанні української мови як іноземної. *Молодий вчений*. № 6.1 (70.1), червень, 2019. С. 62-65.
5. Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння А1 – С2». URL : <https://is.gd/7UWeMI>
6. Швець Г.Д. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. Київ : Фенікс, 2019. 529 с.

*Л. І. Шлєіна, доктор філософії,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійський державний
агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ПОДОЛАННІ БАР'ЄРІВ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Професійна діяльність майбутнього спеціаліста вимагає розвинених професійних та комунікативно-мовленнєвих навичок для ефективного управління міжособистісними стосунками, створення сприятливих умов спілкування з представниками різних соціальних груп та організацій, встановлення зворотного зв'язку та подолання комунікативних бар'єрів, які можуть ускладнювати сприйняття інформації, призводити до непорозумінь та перешкоджати успішному вирішенню професійних завдань.

Комунікація між людьми є процесом обміну інформацією, настроями, ідеями та емоціями. Згідно з теорією інформації, цей процес можна розділити на кілька етапів:

- Відбір інформації: відправник обирає необхідні дані для передачі.
- Кодування: вибір найефективнішого способу передачі інформації, який може бути вербальним (словесним), графічним, мовою жестів або мімікою.
- Передача: безпосереднє відправлення закодованого повідомлення.
- Сприйняття: отримувач приймає повідомлення.
- Декодування: розшифровка отриманої інформації, що вимагає знання мови або символів, використаних при кодуванні.

Ефективність комунікації визначається реакцією отримувача, тобто зворотним зв'язком. Однак ця схема не враховує багатьох факторів, що впливають на успішність спілкування. Під час взаємодії інформація не лише передається, але й постійно трансформується, змінюється, що може впливати на стосунки між людьми.

Таким чином, досягнення взаєморозуміння між людьми може бути складним процесом. На цьому шляху часто виникають бар'єри, притаманні людським відносинам та природі людини.

Одним із головних бар'єрів у спілкуванні є мовний бар'єр, який може виникати через незнання іноземної мови або використання спеціалізованої термінології, незрозумілої для інших співробітників. Така різниця в мовленні може призвести до неправильного тлумачення важливої інформації та невдалих комунікативних ситуацій.

Культурні бар'єри також відіграють значну роль у професійному спілкуванні. Різні культури мають свої традиції та цінності, які можуть відрізнятися від інших. Неправильне розуміння цих відмінностей може спричинити невдалі комунікації та конфлікти.

Особистісні бар'єри пов'язані з індивідуальними особливостями людей, такими як схильність до конфліктів, надмірна агресивність або тривожність. Ці риси характеру можуть впливати на ефективність спілкування та призводити до конфліктів на робочому місці.

Технологічні бар'єри виникають через використання технологій у професійному спілкуванні.

Структурні бар'єри пов'язані з організаційною структурою та залежать від рівня взаємодії між підрозділами та керівними ланками.

Існують й інші класифікації комунікативних бар'єрів, такі як бар'єри віддзеркалення, ставлення та звернення. Бар'єри віддзеркалення виникають через спотворене сприйняття, коли ми неправильно оцінюємо себе або приписуємо партнеру невласливі риси, що призводить до неадекватної оцінки ситуації.

Бар'єри ставлення з'являються при негативному ставленні до партнера або невдоволенні власним статусом, що формує негативне сприйняття ситуації.

Бар'єри звернення призводять до непродуктивного спілкування, проявляючись у невербальних сигналах, підвищеному тоні голосу або використанні образливих виразів у конфліктних ситуаціях.

Соціально-культурний бар'єр займає важливе місце серед комунікативних перешкод. Він обумовлений соціальними, релігійними, політичними, етнічними, віковими та гендерними відмінностями, які формують різні світогляди та інтерпретації понять у процесі комунікації.

Деякі люди можуть уникати спілкування, вважаючи партнера небезпечним або небажаним. Вони не хочуть сприймати його повідомлення та шукають способи завершити розмову; цей бар'єр називається уникненням.

Існує також бар'єр авторитету, коли людина розділяє оточуючих на авторитетних (яким довіряє) та неавторитетних (яким не довіряє). У цьому випадку довіра залежить від особистості, яка надає інформацію, а не від самої інформації.

Ці типи бар'єрів є зовнішніми, оскільки вони створюють зовнішні перешкоди для інформації. Окрім них, існують внутрішні бар'єри, що визначають ставлення людини до отриманої інформації, навіть якщо вона неприємна, образлива або небезпечна.

Одним із найпоширеніших внутрішніх бар'єрів є бар'єр негативних емоцій, пов'язаний з емоційним та психічним станом особистості.

Багато людей стикаються з бар'єром страждання або горя. У таких випадках важко знайти підтримку, оскільки через душевний та фізичний біль усі думки зосереджені на собі. Через жалість до себе людина може стати егоїстичною або, навпаки, проявляти альтруїзм.

Бар'єр гніву також важко подолати. Коли людина зосереджується на гніві через образу, несправедливість або грубість на свою адресу, вона не бажає спілкуватися. З такою людиною важко встановити контакт, оскільки гнів посилює як фізичну, так і психічну енергію, надаючи сміливості висловлювати свою думку.

Професійна діяльність сучасного спеціаліста вимагає не лише глибоких професійних знань, але й високорозвинених комунікативних навичок для ефективного управління міжособистісними стосунками та подолання комунікативних бар'єрів. Процес комунікації складається з етапів відбору,

кодування, передачі, сприйняття та декодування інформації, причому ефективність цього процесу визначається зворотним зв'язком.

На шляху до взаєморозуміння можуть виникати різноманітні бар'єри: мовні, культурні, особистісні, технологічні та структурні. Мовні бар'єри пов'язані з використанням незрозумілої термінології або незнанням мови, що може призвести до неправильного тлумачення інформації. Культурні бар'єри виникають через різницю в традиціях та цінностях різних культур, що може спричинити непорозуміння та конфлікти. Особистісні бар'єри стосуються індивідуальних рис характеру, таких як агресивність або тривожність, які можуть ускладнювати спілкування. Технологічні бар'єри пов'язані з використанням новітніх технологій у комунікації, а структурні — з особливостями організаційної структури та взаємодії між підрозділами.

Для подолання цих бар'єрів важливо розвивати навички активного слухання, емпатії та емоційного інтелекту. Активне слухання передбачає повну увагу до співрозмовника, уникнення перебивань та демонстрацію щирого інтересу, що сприяє зменшенню непорозумінь та зміцненню довіри. Емпатія дозволяє краще розуміти почуття та потреби інших, що є ключовим для ефективної комунікації. Емоційний інтелект допомагає керувати власними емоціями та розуміти емоції оточуючих, що сприяє побудові позитивних взаємин та успішному вирішенню професійних завдань.

Таким чином, розвиток професійних та комунікативних навичок, а також усвідомлення та подолання можливих бар'єрів у спілкуванні є необхідними умовами для досягнення успіху в сучасній професійній діяльності.

Література

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Мовленнєва комунікація : підручник. Київ : Вид. дім Д. Бураго, 2013. 460 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : 2-е вид., доповн. Київ : Академія, 2009. 376 с. URL: <https://academiapc.com.ua/product/123>

3. Гуменюк О.Г. Психологія загальна і професійна: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів ВНЗ, Київ : КНТ, 2012, 586 с.
4. Засєкіна Л.В., Пастрик Т.В. Основи психології та міжособове спілкування : навчальний посібник. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 184 с.
5. Христя О. Е. Електронне наукове видання матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта – 2008». URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Christja.php>
6. Шлеїна Л. І. Навчальна самостійність професійної компетентності майбутніх економістів // *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2012. № 2 (22), т. 2. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/1771/1/928.pdf>

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ:
КОМУНІКАТИВНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Кам'янець-Подільський, 14 травня 2025 року)